

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Subalansuotumo 2005-2010 m. analizė. Petras Červinskas

**VIENKURSIŲ UNIVERSITETAS
VILNIAUS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Petras ČERVINSKAS

**LIETUVOS VALSTYBĖS BIUDŽETO PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ
SUBALANSUOTUMO
2005-2010 METAIS ANALIZĖ**

Magistro darbas

Vilniai, 2011

**VIENKURSIŲ UNIVERSITETAS
VILNIAUS UNIVERSITETO MOKSLŲ FAKULTETAS**

EKONOMIKOS KATEDRA

Petras ČERVINSKAS

**LIETUVOS VALSTYBĖS BIUDŽETO PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ
SUBALANSUOTUMO
2005-2010 METAIS ANALIZĖ**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)**

Aš, Petras Červinskas teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui gyti, yra originalus autorinis darbas .....

(parašas)

Magistro darbo autorius _____

(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Petras Červinskas

Lietuvos Valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų subalansuotumo 2005-2010 metais analizė.

Magistro darbas.

Užduoties magistro darbe analizuojami valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų planavimo bei ekonominio augimo teoriniai aspektai. Pateikiamos klasikinės mokesčių teorijos, jos tipologija, mokesčių pajamų principai, Lietuvos mokesčių sistema. Darbe nagrinėjama valstybės išlaidų esmė, jos principai, klasifikacija ir jos poveikis šalies ekonomikai. Aptariama valstybės biudžeto deficito problema.

Darbe atlikta valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų analizė 2005-2010 m. Atliekama valstybės biudžeto pajamų dinaminė analizė, mokesčių pajamų struktūros analizė, valstybės biudžeto mokesčių naštos analizė. Be pajamų atlikta ir valstybės biudžeto išlaidų dinaminė analizė, struktūros analizė ir analizuojamas biudžeto deficitas ir skola. Lietuvos biudžeto pajamos ir išlaidos palyginamos tarp Europos Sąjungos šalių.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

SUMMARY

Petras Červinskas

Lithuanian state budget revenue and expenditure equilibrium analysis, for the 2005-2010.

Master's work.

This Master's work analyzes the state budget revenue and expenditure planning and economic development in theoretical aspects. It contains the classical theory of taxation, the typology of the income tax principles, the Lithuanian tax system. The paper examines public spending on the essence of the principles of classification and its impact on the economy. It considers the budget deficit problem.

The thesis contains of the analysis of the state budget revenues and expenses for the period 2005-2010. The analysis covers dynamic on state income and structure of the tax income, also analyses tax burden. Work examines budget expenditure dynamic and structure through productivity point. It covers state budget deficit and debt. The income and expenditure of Lithuania budget are compared between European Union countries. At the end of thesis are conclusion and recommendations.

TURINYS

3	7
1. VALSTYB S BIUDŖETO TEORINIAI KLAUSIMAI.....	13
1.1 Valstyb s biudŖeto samprata.....	13
1.1.1 Valstyb s biudŖeto istoriniai aspektai	13
1.1.2 BiudŖeto sandara ir formavimo principai	14
1.1.3 Ekonominis augimas.....	15
1.2 Valstyb s biudŖeto pajamos.....	19
1.2.1 Mokes i teorijos	19
1.2.2 Valstyb s biudŖeto mokestiniai pajam principai.....	21
1.2.3 Lietuvos Respublikos mokes i sistema	24
1.3 Valstyb s biudŖeto i-laidos.....	27
1.3.1 Valstyb s biudŖeto i-laid samprata ir j principai.....	27
1.3.2 Valstyb s biudŖeto i-laid klasifikacija.....	29
1.3.3 Valstyb s i-laid vaidmuo ekonominiam augimui.....	31
1.4 Valstyb s biudŖeto deficito problema	35
2. VALSTYB S BIUDŖETO PAJAM IR I-LAID SUBALANSUOTUMO ANALIZ	39
2.1 LR Valstyb s biudŖeto 2005-2010 metais pajam analiz	39
2.1.1 LR valstyb s biudŖeto pajam dinamika 2005-2010 m.	39
2.1.2 Valstyb s biudŖeto mokestiniai pajam strukt ros analiz	42
2.1.3 Valstyb s biudŖeto mokes i na-tos analiz	46
2.2 LR Valstyb s biudŖeto 2005-2010 metais i-laid analiz	50
2.2.1 LR valstyb s biudŖeto i-laid dinamika 2005-2010 m.....	50
2.2.2 LR valstyb s biudŖeto i-laid strukt ros 2005-2010 m. analiz	54
2.3 Lietuvos valstyb s biudŖeto deficitai ir skola 2005-2010 metais.	59
3. LIETUVOS VALSTYB S BIUDŖETO SUBALANSUOTUMO GERINIMO KRYPTYS	64
IŠVADOS IR PASI LYMAI	70
LITERAT RA	74
PRIEDAI.....	78

LENTELIŲ SĄRAŠAS

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

- 1 lentelė. Valstybių finansavimo principai.
- 2 lentelė. Didžiausias pajamas generuojantys LR mokesčiai.
- 3 lentelė. Valstybių išlaidų formavimo principai.
- 4 lentelė. Valstybių išlaidų ir ekonominio augimo prielastys.
- 5 lentelė. Produktyvios ir neproduktyvios viešosios išlaidos.
- 6 lentelė. Lietuvos valstybių biudžeto pajamų padidėjimas ir skaidos charakteristikos.
- 7 lentelė. Valstybių biudžeto mokestinių pajamų baziniai ir grandininiai kitimo tempai.
- 8 lentelė. Mokesčių našta Europos Sąjungos valstybėse 2005 m. ir 2008 m.
- 9 lentelė. BVP, tenkantis vienam gyventojui ES, pagal perkamosios galios standartą 2005 m. ir 2009 m.
- 10 lentelė. Valstybių biudžeto išlaidų baziniai ir grandininiai kitimo tempai.
- 11 lentelė. Lietuvos valstybių biudžeto pajamų padidėjimas ir skaidos charakteristikos.
- 12 lentelė. Baltijos šalies ekonomikos augimo tempai 2005-2010 m.
- 13 lentelė. Baltijos šalies deficitų pokyčiai 200-2009 m.
- 14 lentelė. Lietuvos Vyriausybės skolinimosi poreikis 2004-2008 m. mlrd. Lt.
- 15 lentelė. Rezervo lėšų išvaistymo pavyzdžiai 2010 m.

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

- 2 pav. Lietuvos Respublikos mokesčių sistema.
- 3 pav. Valstybės išlaidų klasifikacija.
- 4 pav. Rahn'o kreivė ryšys tarp valstybės išlaidų ir ekonominio augimo G7 –alyse.
- 5 pav. Lietuvos valstybės biudžeto pajamų dinamika 2005-2010 m. laikotarpiu, mln. Lt.
- 6 pav. Lietuvos valstybės biudžeto mokestiniai pajamų struktūros.
- 7 pav. Lietuvos valstybės biudžeto vidutiniai mokestiniai pajamų struktūra, proc.
- 8 pav. Oficialiai neapskaitytos ekonomikos dydis Lietuvoje, proc. nuo BVP.
- 9 pav. Mokesčių našta Lietuvoje 2005-2009 m.
- 10 pav. Tėlinis (neapskaitytos) ekonomikos dydis Lietuvoje, proc. nuo BVP.
- 11 pav. ES-27 –alių išlaidų masto dinamika (proc. BVP).
- 12 pav. Ekonominio augimo ir valstybės išlaidų ryšys Lietuvoje.
- 13 pav. Valstybės išlaidų struktūra pagal produktyvumą ES –alyse 2008 m.
- 14 pav. Neproduktyvių valstybės biudžeto išlaidų struktūra pagal funkcinę poflymą 2005-2010 m.
- 15 pav. Produktyvių valstybės biudžeto išlaidų struktūra pagal funkcinę poflymą 2005-2010 m.
- 16 pav. Lietuvos valstybės biudžeto pajamų, išlaidų ir balanso pokyčiai 2005-2010 m., mlrd. Lt.
- 17 pav. ES ir Baltijos –alių valstybės skolos proc. nuo BVP pokyčiai.

... INDINIŲ SAŲOKŲ ŽODINĖLIS

Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features

... pateikiamos remiantis –altiniu: *Ekonomikos terminai ir sąvokos* (1999), Mokomasis flodynas. Vilnius. Interneto versija: <http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/15260.pdf>.

Akcizai ó kai kuri prek ir paslaug mokes iai, nustatomi daugiausia neelastingos paklausos prek ms ir paslaugoms. Akciz objektai paprastai yra alkoholiniai g rimai, tabakas ir tabako gaminiai, kava, –okoladas, maisto produktai su kakava, benzinai, dyzelinis kuras, prabangios ne maisto prek s. Mokes i mok tojai yra akcizais apmokestinti prek gamintojai ir importuotojai ó juridiniai ir fiziniai asmenys.

Bendras vidaus produktas (BVP) ó bendra per tam tikr laikotarp (paprastai vienerius metus) valstyb s politin se ribose pagamint vis prek ir paslaug rinkos vert . Tai yra oficialus vyriausyb s matas, nusakantis, kiek m s ekonomika pagamina. Bendrasis vidaus produktas, dafnai flymimas BVP, yra vienas i– keletu rodikli , kuriuos reguliariai (kas trys m nesiai) skelbia –ali statistikos organai. Kiti paprastai naudojami rodikliai - tai bendrasis nacionalinis produktas (BNP), nacionalin s pajamos, asmenin s pajamos ir disponuojamosios pajamos.

Biudžeto deficitas ó neigiamas biudžeto balansas, kada Vyriausyb s i–laidos vir–ija pajamas.

COFOG ó tai valdflios i–laid grupavimas pagal valdflios funkcijas. Tm grupavimo paskirtis yra standartizuoti valdflios i–laidas, kad b t galima atlikti tarptautin –alies i–laid palyginim .

Ekonomikos augimas ó ilgalaikis ekonomikos geb jimas didinti gamyb . Tai yra vienas i–trij makroekonomikos tiksl (kartu su stabilumu ir visi–ku uffimtumu). Ekonomikos augimas manomas didinant ekonomikos i–tekli kiek ir kokyb (darb , kapital , flm ir verslininkyst). I–tekli kiekyb yra ai–kus ir paprastas dalykas. Jeigu statoma daugiau gamykl , didinamas gyventoj skai ius, arba jeigu randami nauji mineraliniai i–tekliai, tada yra tikimyb , kad ekonomika augs. Ta iau i–tekli kokyb apima kelet maffiau ap iuopiam komponent , pirmiausia technologij ir i–silavinim . Ekonomikos augimas paprastai matuojamas kaip bendrojo vidaus produkto arba realiojo BVP vienam gyventojui procentinis pokytis per metus. Akivaizdus ekonomikos augimo pavyzdys - gamybos rib i–pl timas. Naudojantis visumin s rinkos modeliu ekonomikos augim gal t pavaizduoti ilgalaik s visumin s pasi los kreiv s poslinkis de–in . Viena i–svarbiausi ekonomikos augimo analiz s i–vad - tai investicij vaidmuo. Galima tvirtinti, kad investicij veiksmas ó dabartin s naudos atsisakymas d l to, kad b t galima gauti daugiau naudos ateityje ó didina i–tekli kiekyb ir kokyb .

per tam tikrą ataskaitinį laikotarpį piniginių išlaidų, turto bei susiradusių skolų, susijusių su mone veikla; gyventojų išieštos pinigų sumos, susijusių su jų metiniu apmokestinamųjų pajamų gavimu ir numatomos vertinti pajamų apmokestinimą reglamentuojančiame statyme.

Mokesčiai – teisiškai privalomos mokėti vyriausybei sumos, už kurias mainais nėra gaunama kuri nors prekė ar paslauga. Pirmoji prielaidė, dėl kurios vyriausybė renka mokesčius, yra tai, kad vyriausybei reikia pajamų sumokėti už savo pirkinius, ypač kad padengti administracines išlaidas ir sumokėti už teikiamas viešias prekes. Mokesčiai būna vairo: pavidalo, dydžio ir rūšies. Tai trumpas jų sąrašas: pajamų pajamų, kapitalo prieaugio mokestis, vartojimo mokestis, moni pelno mokestis, akcizo mokestis, dovanojamo turto mokestis, paveldėjimo mokestis, fizinis asmenų pajamų mokestis, pardavimo mokestis, socialinio draudimo mokestis, pridėtosios vertės mokestis. Galima teipalyginti su subsidijomis, kurias geriausia laikyti mokesčių su neigiamu ženklu.

Nacionalinės pajamos – visuomenės pajamos, kurias organizacijos, firmos ir individai gauna darbo užmokesčio, palikančių, pelno bei rentos pavidalu, atskaitant išmokėtas. Jos apskaituojamos iš bendro nacionalinio produkto atimant kapitalo amortizacinius atskaitymus ir mokesčius.

Pajamos – darbo užmokesčio, dividendų, palikančių ar kita forma asmenų, moni arba visuomenės gaunami pinigai. Pajamų rūšys: asmeninės, bendrosios, disponuojamos, grynosios, privileijuotos, nacionalinės, nominaliosios, realiosios, ribinės, vidutinės pajamos.

Pelno mokestis – mokestis, kuriuo apmokestinamas kiekvieno subjekto pelnas, gaunamas iš jos veiklos – alyje arba – alyje ir užsienyje.

Pridėtinės vertės mokestis (PVM) – vienas iš prekių ir paslaugų mokesčių; tai netiesioginis mokestis, kurio objektas yra prekių gamybos, atliekamą darbą ir teikiamą paslaugų proceso metu – alyje sukurta ir realizuota pridėtinė vertė ir importuojamos prekės; prekių kategorijai priskiriama daiktai, maisto prekės, numizmatinės paskirties pinigai, nekilnojamas turtas, vis rūši energija, vanduo; paslaugų kategorijai priskiriama teikiamos paslaugos ir kita apmokama veikla, vis rūši darbai.

Recesija – tai situacija, kai nemažiau kaip du ketvirčiai iš eilės fiksuojamas neigiamas bendro vidaus produkto augimas, o tai savo ruožtu sukelia ekonomikos susitraukimą. Recesija taip pat yra viena iš ekonominių ciklo fazių.

Subalansuotas biudžetas – biudžeto pajamų ir išlaidų lygybė. Biudžetas vyriausybės yra svarbiausias dalykas. Biudžeto pajamos daugiausia sudaro pajamų iš mokesčių, o išlaidos yra susijusios su viešųjų prekių/paslaugų gamyba/teikimu, administravimu ir panašiai. Nors flinoma, kad centrinės vyriausybės retai pavyksta išlaikyti subalansuotą biudžetą, išskyrus netikėtą suklestėjimą

jo lygio vyriausybė (pvz., vietinė valdžios organai) labai gerai

Seselinė ekonomika – visuminės kinės veiklos dalis, kai vykdyti sandoriai bei gaunamos pajamos nėra oficialiai registruojami ir dėl to nelaikomi bendrojo nacionalinio produkto dalimi.

Unitarinė valstybė – valstybė, kurios trys organai pagal konstituciją yra valdomi kaip vienas vienetas, su vienu statymu leidžiamu organu. Vyriausybės politinį ją tokiose valstybėse gali būti paskirstyta nacionalinė, regioninė ar renkama vietinė asamblėja, kurias valdo gubernatoriai ir merai, tačiau centrinė valdžia išsaugo principinę teisę tokias perduotas teises panaikinti.

Valstybės skola – bendra vis nei-pirkt vyriausybės vertybinė popierinė suma vadinama vyriausybės skola.

Valstybės skolinimosi poreikis – tai per biudžetinius metus susidariusi vyriausybės išlaidų suma, kuri numatoma finansuoti skolintomis lėšomis.

IVADAS

Tyrimo problema. Pastaruoju metu vis daugiau kalbama apie Lietuvos Respublikos biudžeto pajamas ir išlaidas apie efektyvų subalansuotumą. Kadangi valstybės biudžeto metinės pajamos 2005-2010 metais mažėjančios išlaidos, tai slygoja valstybės skolos augimas, kas tampa naštą ekonomikai.

Analizuojant Lietuvos valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų subalansuotumą 2005-2010 metais, pagrindinis klausimas, kuris iškyla, o kokios yra valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų subalansuotumo gerinimo galimybės. Klausimas galima vadinoti kaip pagrindinį tyrimo problemą. Kad atsakytume – klausimas, konceptualiojoje darbo dalyje teoriniu aspektu, remiantis vairiais mokslo darbais, yra analizuojama valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų formavimo klausimai. Analitinėje darbo dalyje, pagal išanalizuotą mokslinę literatūrą, yra nustatomos valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų subalansuotumo silpnosios vietos. Darbo pabaigoje pateikiami išvados ir pasiūlymai. Tokiu būdu yra atsakoma pagrindinis klausimas (problem).

Tyrimo aktualumas: Valstybės nagrinėjamu laikotarpiu nuolatosis leidžia daugiau pinigų, negu surenka pajamų. Pajamų ir išlaidų skirtumas biudžeto deficitu, o valdžia padengia skolindamasi, o pats skolinimasis nėra geras dalykas, ypač kai tai daroma nuolatosis. Todėl Valstybės biudžeto pajamos ir išlaidos – iandieninė – vietų – koje ir politinė visuomenėje yra vienas aktualiausių klausimų, kadangi tai liečia ne tik pačias valstybes, valstybės vyriausybę, bet ir visus valstybės gyventojus, jų socialinę aplinką, ateities kartas. Valstybės pajamų ir išlaidų valdymas svarbus ekonomikos mokslo dalykui, nes tai Valstybės ekonomikos vystymuisi reikšmingas veiksnys.

Dauguma šiuo metu besiskolinančių valstybių yra visiškai gyvendinusios daugelį kuo pertvarkymo priemonių. Jos pagerino politinio stabilumo rodiklius; padidino privataus sektoriaus reikšmę ekonomikai; liberalizavo savo rinkas; pakeitė importo struktūrą ir skatino eksportą bei tiesiogines užsienio investicijas; sumažino einamosios sąskaitos deficitą ir – alies išlaidų deficitą. Jeigu valstybė ne gyvendinamas kuo pertvarkymas, tai didelis tikimybė, jog kils problemų valdant šiuos reiškinius. Skolos valdymo politika yra neatskiriama valstybės ekonominės politikos dalis.

Tyrimo objektas o pajamų ir išlaidų 2005-2010 metais subalansuotumo sisteminis tyrimas.

Tyrimo tikslas o atskleisti biudžeto pajamų ir išlaidų subalansavimo problemines sritis, kurių sprendimas duotų didžiausią naudą Lietuvos Respublikai.

1. Teoriniu aspektu išanalizuoti Valstybės biudžetų pajamų ir išlaidų formavimo klausimus;
2. Išanalizuoti valstybės biudžeto pajamas ir išlaidas pagal dinaminę, struktūrinę analizę;
3. Išryškinti problemines sritis pajamų ir išlaidų subalansavimo klausimais, kurių sprendimas reikalauja gilesni tyrimų; išatliktos analizės pagal galimybes pateikti rekomendacinio pobūdžio pasiūlymus.

Hipotezė – geresnis valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų švertų naudojimas, ypačingai mes skiriant –alies kio augimo skatinimui leist subalansuoti biudžet be didesnio valstybės siskolinimo.

Tyrimo bazė

Pirmoje teorinėje magistrinio darbo dalyje nagrinėjama Valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų samprata bei jų subalansuotumo esmės remiantis tai analizavusi Lietuvos autoriai kaip: Jurgutis, V. (1938); Naraškevičiūtė, V., Lakutienė, A. (2007); Tvaronavičienė, M., Tvaronavičius, V. (2006), Treimikienė, D., Mikalauskiene, A. (2006); Karazijienė, I. (2008). Užsienio autoriai kaip: , , . (2004); Ehrhart, K., Beraldo, S., Mentolio, D., Turati, G. (2009); Djurovič-Todorovič, J., Djordjevič, M. (2009); Ferreira, J., Garcia-Del-Valle, T.M., Gomez, C. (2009). O taip pat ir kitais autoriais bei teisės aktais apibūriniais nagrinėjama sritis. Remiantis atlikta literatūros –altni analize yra suformuluojama ir paaiškinama Valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų bei jų subalansuotumo esmė. Tai atlikus gaunami atsakymai pirmajam tyrimo uždaviniui.

Praktinėje darbo dalyje atliekama Valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų analizė. Duomenys apie pajamas ir išlaidas ufl analizuojam 2005-2010 metų laikotarpį paimti iš Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Statistikos departamento ir šEurostato interneto svetainės. Atlikus Valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų analizę, atsakoma antrajam tyrimo uždaviniui. Iš atliktos analizės išsiaiškinama probleminės sritys pajamų ir išlaidų subalansuotumo klausimais. Atskleidus –ias sritis yra numatomi pagal galimybes rekomendacinio pobūdžio pasiūlymai ir tokiu būdu atsakoma paskutiniam tyrimo uždaviniui.

Tyrimo rezultatai. Iš atlikto tyrimo galima atsakyti pagrindiniam klausimui – kokios yra probleminės sritys pajamų ir išlaidų subalansavimo klausimais, kurių sprendimas reikalauja gilesni tyrimų; kokie yra rekomendacinio pobūdžio pasiūlymai? Tokio pobūdžio tyrimų būta ir anksčiau,

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

subalansuotumo 2005-2010 m. analizė. Petras Červinskas

stresnius, jis analizuoja laikotarpį, kuris nebuvo iki tol analizuotas. Šie rezultatai iš esmės yra nauji. Remiantis atlikto tyrimo rezultatais Lietuvos Respublikos biudžeto pajamos ir išlaidos bei jų subalansuotumas galės būti sudaromas efektyviau, labiau paliečiant atskleistas problemines sritis. Atlikto tyrimo rezultatai yra praktiškai reikalingi: Valstybės institucijos, jais naudodamasi, galės tinkamiau spręsti biudžeto pajamų ir išlaidų bei jų subalansuotumo klausimus.

VALSTYBĖS BIUDŽETO TEORINIAI KLAUSIMAI

1 Valstybės biudžeto samprata

1.1.1 Valstybės biudžeto istoriniai aspektai

Manoma, kad flodis biudžetas (angl. budget - krepelis) yra kilęs iš anglų parlamento papročių. Parlamentarai sesijos pabaigoje svarstydavo leidžiamus karaliui rinkti mokesčius. Svarstymo metu flodo kancleris atidarydavo odin portfelį ir iš jo išimdavo prašomą karaliaus mokesčių sąrašą. Mokesčių sąrašo išimimas ir buvo vadinamas biudžetu arba odinio maielio atidarymu (Jurgutis, 1938). Vėliau iš Anglijos – flod per mairančius, kurie nuo 1802 m. pradėjo jį oficialiai vartoti flodynuose ir finansinio terminologijoje. XIX a. flodis biudžetas pasklido po visą pasaulį ir pradėjo flodflū flyti tik viešojo finansinio pajamų ir išlaidų planus. Dabar biudžetas *ekonomine* prasme suprantamas kaip viešojo finansinio tam tikram laikui (paprastai vieneriems metams) skaitmeninis laukiamų pajamų ir numatomų išlaidų priešpriešinis susitvarkymas ir išvedamas į balansas. O *juridinė* ó statym leidžiamosios staigos aktas, kuriuo išanksto numatomos ir sutvarkomos viešojo finansinio pajamos ir išlaidos (Narakevičius, Lakutienė, 2007).

Biudžeto raida apima laikotarpį nuo vergovės iki pat dabar. V. Jurgutis (1938) teigia, kad biudžeto ufluomazg aptinkama net II a. pr. kr. tuometiniame Mileto mieste. Vėlesni biudžeto pavyzdžiai aptinkami VIII a. Bagdado Kalifų valstybėje. Tuo tarpu Europoje viduramfliais biudžetin veikla siejama su Romoje egzistavusiais vienuolynais. Kadangi bent Romoje buvo ruošiami bsimieji valdovų administratoriai, kurie, pasak V. Jurgutis, pasisavino vienuolių skaitybos sistemą. Tokiu būdu ir susiformavo valdovų laukiamų pajamų ir planuojamų išlaidų sąmata, kuri vėliau buvo nuolatos tobulinama kol tapo moderniu valstybės biudžetu (Jurgutis, 1938). Laikotarpyje nuo XVIII a. pab. iki XIX a. prad. beveik visos Europos valstybės turėjo biudžetus. Pirmieji biudžetai buvo net slaptinti, buvo net statymai ribojantys informacijos platinimą biudžetinėmis klausimais ir uflu tai numatytos sankcijos, kartais net mirtis (Lakutienė, 1930).

Pasak V. Meidano ir P. Puzinausko, Lietuvoje pirmieji statymai pdsakai aptinkami XV a. pask. dešimtmetyje, kuomet Lietuvos kunigaikštis Aleksandras Jogailaitis pareikalavo iš savo sekretoriato pirmųjų pajamų ir išlaidų sąmatą apie medaus vartojimą alyje. Vėliau, apie XV ó XVI a. tais paiais tikslais buvo pareikalauta ir teritorinių sąmatų išsiri valdytojams. Dar vėliau imta sudarinėti komisijoms, kurios tikslas buvo sudarinėti valstybės pajamų ir išlaidų planus (Buckinienė, Meidanas, Puzinauskas, 2003). Valstybės mastu sudaryto ir patvirtinto biudžeto data yra laikoma 1775 m. Tuo metu atsirado

pacija pagal straipsnius: kanclerio departamentui, karaliui, karo
Nuo pat biudžeto uatnuomazg pradffios iki –iandienos valstyb s biudffeto pajam surinkimo ir j panaudojimo tvarka labai keit si, kol buvo pasiekta –iandienin moderni biudffeto forma. T–iandien, valstyb s biudffetas suprantamas kaip seimo tvirtinama valstyb s i–laid ir plauk s mata per tam tikr laikotarp (dafniausiai per metus).

1.1.2 Biudžeto sandara ir formavimo principai

Valstyb s biudffeto sandara yra apibr fliama kaip biudffetin s sistemos, veikian ios pagal valstyb s biudffet reglamentuojan ius statymus, organizavimas ir –ios sistemos sudarymo principai (Levi–auskait , Ru–kys, 2003). Valstyb s biudffeto sandar paprastai lemia konkre ios –alies konstitucin sandaros forma. Mokslin je literat roje yra i–skiriamos dvi pagrindin s valstyb s sandaros formas: federacin valstyb ; unitarin valstyb .

Federacin s valstyb s yra Jungtin s Amerikos Valstijos, Kanada, T–veicarija, Vokietija. Toki valstybi biudffeto sistema susideda i– trij grandffli : vietin s valdffios organ biudffetai, federacijos vienet biudffetai ir federalinio biudffeto. Kalbat apie vietinius biudffetus reikia pamin ti, kad –i biudffet l –os yra akumuliuojamos per vairius vietinius mokes ius, dotacijas i–valstyb s biudffeto bei vairias rinkliavas. Nors teori–kai vietiniai biudffetai yra autonomi–ki, ta iau praktikoje jie yra priklausomi nuo centrinio biudffeto. Formuojant federacini vienet pajamas reik–mingiausias elementas yra dotacijos i–federalinio biudffeto. Pajamos taip pat yra formuojamos i–turto mokes i bei vairi rinkliav . Reik–mingiausias vaidmuo tenka federaliniam biudffetui. Jis yra laikomas centrin s valdffios finansavimo pagrindu ir jam tenka pagrindin s valstyb s pajamos ir i–laidos.

Unitarini valstybi pavyzdffiais yra laikomos Lietuva, Japonija, Pranc zija, Anglija. Toki valstybi biudffetines sistemas sudaro dvi grandys ó valstyb s biudffetas ir vietiniai biudffetai. ia pagrindinis vaidmuo atitenka valstyb s biudffetui. Jame yra sukaupiamos pagrindin s biudffeto l –os. T–ios l –os yra naudojamos reguliuojant –alies ekonomik , socialinius procesus. Vietini valdffios organ biudffet sud tis yra tokia pati, kaip ir federacin je valstyb je (, 2004).

Lietuvos atveju valstyb s biudffetas yra unitarinio tipo. Jo nereik t painioti su konsoliduotu bendruoju –alies biudffetu. Konsoliduotas –alies biudffetas nuo nacionalinio –alies biudffeto skiriasi tuo, kad jo sud t papildomai traukiami ir socialin s apsaugos, nebiudffetiniai fondai, programos, s skaitos, kuriose laikomos valstyb s l –os. Valstyb s biudffeto sandar reglamentuoja 2000 m.

...s, kurio tikslas ó siekiant ilgalaik s, visapusi- kos ekonomin s ir
...e i gerov s, ufttikrinti, kad sudarant ir vykdan t valstyb s biudžet
ir savivaldybi biudžetus pinginiai i- tekliai b t naudojami efektyviai.

Valstyb s biudžeto sudarymo procesas remiasi tam tikrais principais (fr. 1 lentel). Mokslin je literat roje daugumos autori paprastai yra nurodomi -ie principai: realumo, vientisumo, pilnumo, vie-umo (Ehrhart, Schwarz óJung, Welge, 1996).

1 lentel

Valstybės biudžeto sudarymo principai

Principai	Aprašymas
Realumo	Biudžetas turi remtis pagr stais ekonominiais skai iavimais. Principas nukreiptas prie- biudžeto falsifikavimo galimybės.
Vientisumo	Visos valstyb s finansinio kio pajamos ir i- laidos traukiamos vien biudžet . Vadinasi, visam valstyb s kiui tesudaromas vienas biudžetas.
Pilnumo	Kiekviename biudžeto straipsnyje turi b ti nurodomi atitinkamo straipsnio pajamos ir i- laidos. Tokiu b du palengvinamas biudžeto kontrol s gyvendinimas.
Viešumo	Bet kokia biudžeto sudarymo, pri mimo, vykdymo, vertinimo informacija turi b ti vie-ai prieinama visuomen s analizei ir vertinimui. Tš principas prad tas taikyti nuo XIX a. ir yra laikomas vienu i- pagrindini demokratijos princip .

TMltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Ehrhart, Schwarz óJung, Welge (1996).

Greta pateikt keturi princip A. Lak- tutien ir V. Nara- kevi i t (2003) si lo papildomai penkt princip ó biudžeto specializacijos ir detalizacijos. Tš principas nustato, kad biudžete turi b ti ai- kiai ir grieftai paskirstytos i- laidos: i- leidffiamos tiems reikalams, kuriems buvo skirtos. V. Jurgutis (1938) teigia, kad i- specializuotas biudžetas gali pakelti vie- ojo kio taupym . Bet perd tas i- specializavimas gali kaip tik sudaryti patogias s lygas ifldo l - vaistymui.

Sudarant biudžet pajamos ir i- laidos suskirstytos skyriais, paragrafais ir straipsniais. Draudffiamas biudžeto i- laid pozicij kilnojimas. Valstyb s biudžeto sudarymo ir valdymo teisinis pagrindas yra LR Konstitucija, LR biudžeto sandaros statymas, Vyriausyb s patvirtinta biudžet sudarymo ir vykdymo tvarka atitinkam met valstyb s biudžeto finansini rodikli patvirtinimo statymas ir kiti biudžeto pajam ir i- laid finansavim reglamentuojantys teis s aktai (Levi- auskait , Ru- kys, 2003).

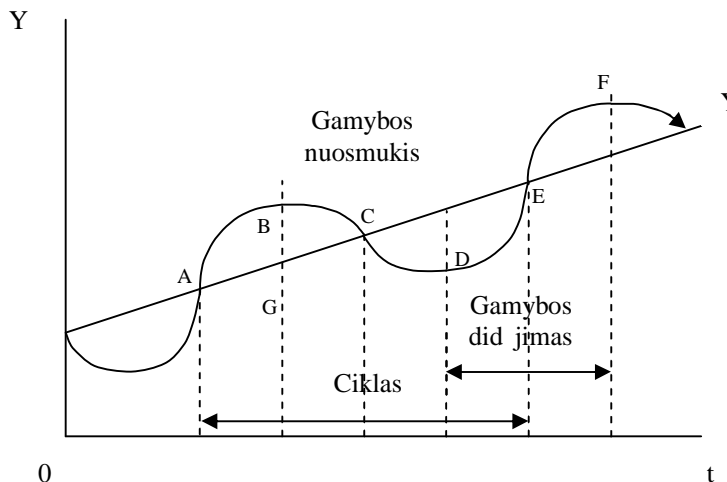
1.1.3 Ekonominis augimas

Ekonominis augimas mokslin je literat roje bendriausia prasme apibr ffiamas kaip bendrojo vidaus produkto (BVP) arba, kitaip tariant, per metus pagamint materiali preki ir paslaug kiekio

s augimo tikslas yra gerinti savo šalies piliečių pragyvenimo lygį, tačiau, spręsti svarbiausias socialines problemas: fmoniški uflimtumas, skurdas, utiktrinti tolygų šalies regionų vystymąsi. Reikia pastebėti, kad ekonominis augimas pats savaime dar nėra šalies didesnės gerovės garantija, bet, be jokios abejonės, yra sąlyga tai gerovei sukurti (Zabarauskienė, 2006). Pasak M. Tvaronavičienės ir V. Tvaronavičiaus (2006) yra ir neigiamos pusės, ekonomikos augimui didesnės energijos suvartojimo apimtys, kurios savo ruožtu mafina neatkuriamus gamtinius išteklius. Aplinkos teršimas taip pat tampa charakteringa neišvengiama ekonominio augimo pasekmė. Tačiau ekonomistai ir politikai dauguma pritaria pačiai ekonomikos augimo būtinybei, nors jie gali nesutarti dėl būdų skatinti ekonominį augimą, arba dėl naudų, gautos ekonomikai augant, paskirstymo.

Ekonominis augimas yra nuolatos lydimas svyravimų, po didesnių kilimų visada seka nuosmukiai. Makroekonomikos teorijoje yra skiriamos keturios ekonomikos augimo stadijos: pakilimas, nuosmukis, augimas, krizė (žr. 1 pav.).

1 pav. Ekonomikos ciklas

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Sniečka, V., Iburienė, J., (2005).

Pirma stadija yra pakilimas, situacija, kai nacionalinio produkto apimtis pasiekia potencialiojo produkto lygį intervale AB. Pakilimas baigiasi aukščiausiu pakilimu, kur vaizduoja grafikas taške B.

Antroji stadija vadinama nuosmukiu. Tai situacija, kuomet mažėja gamybos apimtis, pakilimas pereina aukščiausio pakilimo tašką. Nuosmukio tarpas grafiškai parodo kreivės BD atkarpa.

Trečioji ekonomikos augimo stadija yra krizė. Tai flemiausia potencialiojo nacionalinio produkto augimo ciklo stadija. Grafiškai tai pavaizduota D taške.

yra pagyv jimas, kai gamybos apimtis pradeda did ti. Tai po
š stadij vizualizuoja atkarpa DE. Ta-ke E pasiekiamas ankstesnis
gamybos lygis buv s ta-ke B. Tia stadija ir yra baigiamas ekonominis ciklas ir prasideda naujas
(Snie ka, iburien , 2005).

P. A. Samuelson., W. D. Nordhaus (1989) i-skiria kelet flenkl , kurie padeda nuspr sti kada
art ja recesija. Pirmiausiai pradeda mafl ti vartotoj perkamoji galia, ta iau pramon s produkcija vis
dar auga. Ta iau po kiek laiko pramon sureaguoja tai, maflindama pagaminamos produkcijos kiek ,
ai-ku tuomet automati-kai krenta ir BVP. Toliau mon s stipriai maflina investicijas arba pl tr . Antra,
pradeda kristi darbo j gos paklausa. Kai pradeda mafl ti produkcijos gamyba, paskui j seka ir fliaiv
paklausos mafl jimas. Recesijos metu stipriai mafl ja ir moni pelnai. Kas s lygoja flym akcij kain
kritim . Ekonominiai svyravimai geriausiai atsispindi per BVP rodikl , kuris parodo esam ekonomikos
b sen . Reikia pasteb ti, kad esant ekonominio s stingio galimybei, -alis tur dama perteklin biudflet ,
tur t formuoti rezerv , kuris v liau pad t veikti -aliai sud ting ekonomin tarpsn .

Istoriniai duomenys rodo, kad ekonomikos pakilimai t siasi ilgiau nei nuosmukiai. I-skyrus
nuosmuk po antrojo pasaulinio karo ir didffi j depresij (1929-1933 m.), kuri prasid jo JAV ir i-plito
po visas kapitalistines valstybes. Didffiosios depresijos metu recesija ufsit s labai ilgi, nedarbo lygis
nuo 3 % 1929 m. pakilo iki 25 % 1933 m. V lesn s recesijos 1949, 1954, 1958, 1961 m. buvo daug
trumpesn s. Ta iau kai kurie ekonomistai pastebi, kad nuo 1970 m. iki 1990 m. recesijos prad jo ilg ti.
Manoma, kad ateityje jos gali tik gil ti (Hyman, 1989).

Makroekonomikos teorijoje ekonomikos augimas ekonominiu gamybiniu poffli riu skirstomas
pagal gamybos veiksni naudojimo pob d ir gamybos apimties kitimo tempus. Tye veiksniai yra
svarbiausieji pagal kuriuos skirstomas ekonominis augimas. Gamybos veiksni naudojimo pob dis
apjungia tokius augimus:

- Ekstensyvus ekonominis augimas ó gamybos veiksni pl tra vyksta l tai, esant tai pa iai
techninei gamybos bazei. ia gamybos efektyvumas lieka tas pats, auga dirban i j
skai ius arba kapitalas;
- Intensyvus ekonomikos augimas ó produkcijos gamyba yra paremta tobulesniais gamybos
veiksniais ir geresniu gamybinio potencialo panaudojimu. Intensyvaus augimo rezultatas
yra galutin s produkcijos kiekio did jimas kiekvienam i-tekli vienetai, produkcijos
kokyb s kilimas, t.y. gamybos efektyvumo did jimas.

Kai kio ekonomikoje yra nuosmukis - b na didelis nedarbas. Tod l galima b t taikyti
ekstensyv j ekonomikos augim . Tuo tarpu, kai -alies ekonomika pasiekia potencial j produkt ,

intensyvų ekonomikos augimą. Ekstensyvaus ir intensyvaus augimo nebūna, paprastai būna tam tikras jų derinys. Todėl paprastai sakoma, kad dominuoja ekstensyvus arba intensyvus ekonomikos augimas (Išburienė, Sniečka, 2005).

Ekonomikos augimo procesas yra sudėtingas ir pasireiškia kaip ilgalaikė tendencija. Ekonomistai išskiria keletą pagrindinių ekonomikos augimo veiksnių, kadangi nėra vieningos nuomonės, kuris veiksnys veikia ekonomiką labiausiai.

Neokeinsistiniai ekonomikos augimo modeliai (Domaro, Harrodo) išskiria tik vieną veiksnį – investicijas ir nustato tempą, kuriuo jos turi augti, norint užtikrinti būtiną nacionalinį pajamų augimą (Drilingas, Išburienė, Sniečka, 1997).

Neoklasikiniai ekonomikos augimo modeliai (Solou, Mido, Lewiso) atskleidžia ryšį tarp ekonomikos augimo ir trijų veiksnių – investicijų, darbo jėgos ir technikos pažangos.

Pasak endogeninio augimo modelio analitikų (Paul Romer, Barro), stabilios, išorėje orientuotos ir konkurentinės makroekonominės politikos vykdymas, solidi finansų bazė, gerai funkcionuojančios institucijos, aplinka, skatinanti visuomeninį mokymąsi bei naujų technologijų sklaidimą, yra kelios būtinos lygtys, norint užtikrinti ekonomikos augimo tempą. Kai kurie mokslininkai teigia, kad technikos pažanga priklauso nuo –vietimo ir mokymo sistemos būklės ir, kad Vyriausybė, gyvendindama –vietimo politiką, gali skatinti sparčiau taikyti naujas technologines idėjas. Naumėgalima sieti ir su išlaidomis, skirtomis tyrimams bei plėtrai, didėjimu. Investicijų norma yra pagrindinis veiksnys, darantis taką BVP augimo tempui per laikotarpį, o per ilgesnį laiką lemiantis stabilios valstybės pajamų lygį (Starkevičiūtė, Tabor Steven, 2000).

JAV mokslininkas A. Harbergeris vardija penkis ekonominio augimo veiksnius: 1) darbo jėgos indėlio didėjimas; 2) flogiškojo kapitalo indėlio didėjimas; 3) kapitalo indėlio didėjimas; 4) grąža, kuri duoda kapitalas; 5) realios naudmąflinimas vairiais būdais (Starkevičiūtė, Tabor Steven, 2000).

Tuo tarpu pagal K. Podfleckienę svarbiausi ekonominio augimo veiksniai:

- Gyventojai. Nacionalinio produkto apimtis priklauso nuo darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus, jų gyvenimo ir darbingo amžiaus trukmės;
- Gamtiniai išteklių. Tik efektyvus ir tikslingas gamtinių išteklių valdymas ekonomikos augimui daro teigiamą taką;
- Darbo našumas. Darbo kokybės didinimas investicijomis flogiškojo kapitalo;
- Kapitalo formavimas. Kapitalo kaupimas sudaro investicijas flogiškojo, materialiojo turto, flogiškojo –kuosius išteklius;

tyjos tobulinimas. Naujų technologijų kėrimas ir taikymas vairiose
tankevi ius, 2002).

Matyti, kad ekonomikos augim lemia vair s veiksniai. J prioritetai priklauso nuo to, kok ekonomikos augimo b d –alis pasirenka ó ekstensyv ar intensyv . Lietuva yra pereinanti nuo ekstensyvaus prie intensyvaus ekonomikos augimo. I–vystytos rinkos –alyse pagrindin vaidmen atlieka fėmogi–kojo ir fizinio kapitalo kokyb s tobulinimas, o besivystan iose –alyse ekonomikos augim lemia kiekybiniai veiksniai, t.y. kapitalo, darbo ir turim gamtos i–tekli apimtis (Girdzijauskas, Tėreimikien , Mackevi ius, 2009).

Ta iau, nereikia pamir –ti, kad ekonominis augimas ir valstyb s biudfletas yra tampriai susij s. Augimas gali b ti siekiamas ir reguliuojamas per valstyb s biudflet . Siekiant uftikrinti ekonomin augim , pagal ekonomikos teorij , yra didinamos valstyb s i–laidos ir sumaflinami mokes iai. Tuo tarpu, kai norima pristabdyti ekonomin augim , kad ekonomika neperkaist , atliekamas atvirk –tinis procesas ó didinami mokes iai, maflinamos valstyb s i–laidos. Laikoma, kad Lietuva puiki ekonomikos rezultat pasiek stiprinant biudfletu disciplin ir laikantis grieftos fiskalin s ir i–laid politikos. Tod l, turi b ti skiriamas ypatingas d mesys LR valstyb s biudfletu pajamoms ir i–laidoms.

1.2 Valstybės biudžeto pajamos

Nor dama atlikti daugyb funkcij , valstyb turi disponuoti l –omis, pakankamoms i–laidoms finansuoti. Tėyb s l –os valstyb s biudflet patenka i–toki pagrindini –altini kaip nemokestin s ir mokestin s pajamos bei grantai.

Mokslin je literat roje sutinkama, kad svarbi nemokestin i plauk dal sudaro plaukos i–turto. –i grup traukiamos tokios pajamos kaip pal kanos ufl paskolas ir depozitus. Daugelyje pasaulio –ali –i pajam dalis visose valstyb s biudfletu pajamose sudaro visai nedidel dal . Jos gali b ti santykinai didesn s jei valstybei priklauso daug moni ir gamtos i–tekli . Tuo tarpu valstyb s biudfletu mokestin s pajamos, tai yra pajamos, i–kuri surenkama daugiausia plauk valstyb s biudflet . B tent d l –ios priedasties mokslin je literat roje –iai sri iai yra skiriama kur kas daugiau d mesio.

1.2.1 Mokesčių teorijos

Per kelis pastaruosius –imtme ius susiformavo trys populiariausios mokes i teorijos, grindffiamos –iomis pagrindin mis id jomis:

Valstybės teikiamas paslaugas. Pirmieji –ios teorijos –alininkai buvo
nfliuje –i teorij vyst Dfl. Bjukanenas ir Dfl. Hiksas. Valstyb
gyvendina savo politik , atsifvelgdama vis gyventoj interesus, o ufl tai jai priklauso tam tikras
atlygis, kuri ir sudaro renkami mokes iai.

2. Mokes iai yra ekonomikos stabilizavimo priemon . Pirmas tok poffi r mokes ius savo
knygoje oBendroji uflimtumo, procento ir pinig teorijaö (1936 m.) i-d st Dfl. Keinsas. Kaip flinoma,
jis propagavo aktyv valstyb s dalyvavim ekonomikoje, pabr fdamas rinkos mechanizmo
netobulum . Siekiant visuomenin s paklausos ir pasi los pusiausvyros, valstyb gali veikti atitinkamos
valstyb s pajam /mokes i politikos pagalba. Po Antrojo pasaulinio karo neokeinsininkai (atstovai o
E. Domaras, A. Hansenas, K. Klarkas, F. Peru ir kiti) ir neoklasikai (tokie mokslininkai, kaip M.
Fridmanas, Dfl. Mydas, R. Solou ir kiti) t s diskusij apie valstyb s mokes i politikos pritaikym ir
efekt . Nepaisant –i dvej teorij skirting principini –akn , poffi ris valstyb s vaidmen
ekonomikoje yra pakankamai racionalus. Tai patvirtina ir –iuo metu populiarus tarp ekonomist
argumentas, kad valstyb s ki–imasis ekonomik turi b ti kruop–iai apgalvotas, pamatuotas ir
suderintas, atsifvelgiant rinkos d snius. Tyluolaikin s ekonomikos reguliavimo teorijos (pvz., P.
Samuelsonas, A. Masgreivas ir kiti) remiasi mi–ria ekonomika, ir reikalauja nacionalini pajam
paskirstym derinti su optimaliais privaiais ir valstybiniais interesais ilgalaik je perspektyvoje. Tylam
tikslui tur t tarnauti ir nuosaiki valstyb s i–laid bei mokes i politika (Nara–kevi i t , Lak–tutien ,
2003).

3. Mokes iai - tai pajam i–lyginimo priemon . Tyls teorijos –alininkai (fi. Furasje, S.
Kuznecas, R. Tiboldas ir kiti) rodin ja, kad per mokes ius nacionalin s pajamos turi b ti
perskirstomos, nukreipiant jas i–turing j neturtingiesiems. Pagrindin vaidmen ia tur t atlikti
tiesioginiai mokes iai (pajam , turto), taikant progresyvinius tarifus, o verslo mokes iai turi mafl ti
tam, kad neb t slopinama iniciatyva ir neb t stabdoma gamybos pl tra (Sta iokas, Rimas, 1996).

Kaip ir anks iau, taip ir dabar ekonomist poffi ris mokes i sistem skiriasi. Vieni teigia, kad
šMokes iai o tai kaina ufl valstyb s teikiamas paslaugaso teorija apima valstyb s apr pinimo
pajamomis klausim , kad valstyb gal t i–silaikyti ir atlikti jai pavestas funkcijas. Kiti nurodo, kad
šMokes iai o ekonomikos stabilizavimo priemon o o teorija, kuria grindffiamas valstybinis
ekonomikos reguliavimas. Galiausiai, tretis pasisako, kad š Mokes iai o tai pajam i–lyginimo
priemon o, kuri grindffia biudfeto paskirstom j funkcij . Tokiu b du, skirtingos teorijos orientuojasi
skirtingus biudfeto ufldavinius. Mano manymu, daugiau d mesio –iuo metu t r t b ti skirta
šMokes i o ekonomikos stabilizavimo priemon o teorijai. Kadangi, to reikalauja dabartin Lietuvos

augimo.

s siki-imas –alies ekonomik , tinkamai kombinuojant mokes i mas ir pan.) leist subalansuoti –alies pajamas ir siekti ekonominio

1.2.2 Valstybės biudžeto mokestinių pajamų principai

Istoriškai mokesiai atsirado kartu su valstybėmis, nes joms reikėjo institucijų palaikymui bei valdymo funkcijų vykdymui. Pradžioje susikūrus valstybėms vienos mokesių sistemos nebuvo. Mokesių klausimas tapo aktualus tik XV a. ir XVI a., kuomet Europos valstybėse prasidėjo politinis valdymo centralizavimas, sukūlus dideli finansiniai problemos (Naraševičius, Maerinskienė, 2003). Nuo XVII a. antrosios pusės iki XVIII a. pabaigos apmokestinimo principus kūrė Prancūzijos, Anglijos, Italijos ir kitos valstybės mokslininkai (pvz. Bodenas, A. Ričeljė, A. Monkretjenas, V. Petis, F. Kenas ir kiti) plėtojė apmokestinimo teisingumo idėjas. Bodenas kūrė mokesių visuotinumą ir mokesinio valdymo sluoksniškumo uždraudimo reikalavimus. Prancūzijos valstybės veikioje A. Ričeljė suformuluotas apmokestinimo taisyklės bei principai aktualūs ir šiandienomis. A. Ričeljė analizavo du alternatyvius biudžetinės reformos projektus ir pasirinko tą, kuriame yra mažinamos valstybės išlaidos. Daugelio kitų 18 a. prancūzų darbuose dažnai buvo keliamos mokesių visuotinumą ir proporcingumą idėjos ir tikslingumas sujungti vairius mokesius mokesių sistemoje. Pagrindinis mokesių mokytaja buvo valstietija, ji mokėjo rentą ir vykdė feodales prievoles, dažniausiai atiduodavo dešimtą pajamų dalį, mokėjo mokesius karaliui. Ekonomistai pastebėjo, kad tokia mokesių politika neskatinavo valstietų nei geriau dirbti žemė, nei plėtoti savo veiklą, ir siūlė vairius apmokestinimo projektus. Tokiu būdu formavosi ir mokesių teorijos pagrindai, buvo kuriami apmokestinimo principai.

Daugelyje valstybių apmokestinimo principai yra skirtingi, tačiau jie remiasi klasikiniiais apmokestinimo principais. A. Smitas (1776 m.) veikale „Tautos turto prigimties ir priežasčių tyrimas“ paskelbė tris kertinius apmokestinimo principus:

- Kiekvienas mokesių mokytajas turi flinoti kiek, kada ir koku būdu turės mokėti nustatytus mokesius. Mokesių grieftumas, aiškumas neleidžia savivaliauti valstybės iflido tarnautojams;
- Kiekvienas mokesis turi būti renkamas tuo laiku, toje vietoje ir tuo būdu, kurie mokytajui yra patogiau;

mokesius pagal kin pajamų, tai yra proporcingai pelnui. Paskirstomi ekonominiais aspektais, be privilegijų ir be luominis skirtumais, ne pagal socialinį mokėtojų padėtį, o pagal jo turimą ir gaunamą ugdymą;

- Mokesčiai turi būti sutvarkyti taip, kad flmogus kuo mažiau savo pajamų turėtų mokėti valstybės naudai.

Aptarti A. Smito apmokestinimo principai turėtų takos mokesčių praktikos raidai. Smito principus racionalizavo ir laisvosios rinkos ekonomikos lygoms pritaikė finansininkas Arlis Sismondis. Autoriaus didžiausias indėlis mokslinėje literatūroje – naujoji politinė ekonomijos principai arba apie turto ir gyventojų skaičiaus santykį (1918). Apmokestinimo klausimus savo veikaluose gvildeno Dovydas Rikardas Bastitas, Sėjus Frederikas Bastija. Jų pažiūros mokesčių teorijos klausimais artimos A. Smitui: dideli mokesčiai kliudo kaupti kapitalą ir todėl stabdo reprodukciją.

XXI amžiaus ekonomistai, sociologai ir filosofai išskiria ketis apmokestinimo principus: teisingumą, ekonominį efektyvumą, administracinį paprastumą, mokesčių plaukų produktyvumą bei elastingumą.

Pagal teisingumo principą mokesčiai turi būti nustatomi, remiantis bendromis objektyviomis taisyklėmis, kurios daugumos pripažįstamos kaip teisingos ir protingos. Kiekvienas turi atiduoti valstybei dalį savo pajamų. Teisingumo principas reikalauja, kad mokesčius mokėtų tie, kurie naudojami valstybės teikiamomis paslaugomis, nes jie gauna naudos, tad privalo už tai atsilyginti, o valstybei gauti lėšas toliau teikti paslaugas finansuoti. Tai jau neleistina, kad sumokėtas mokestis prilygtų mokėtojų gaunamai naudai. Apmokestinant mokesčių objektus, kartu reikia atsižvelgti į mokesčių mokėtojų gebėjimą mokėti. Gebėjimas mokėti daugelio specialistų laikomas apmokestinimo etalonu.

Ekonominio efektyvumo principas reikalauja, kad mokesčiai netrukdytų siekti ekonominių tikslų (kiekio stabilumo, jo augimo, visiško užimtumo), skatintų ketis tikslus pasiekti, neiškreiptų išteklų paskirstymo, nepakenktų individų darbingumui, o priešingai – jį skatintų. Reikėtų siekti nustatyti tokius mokesčius, kurie mažiau iškreiptų krašto išteklų paskirstymą. Optimalūs išteklų paskirstymą lemia gryniosios rinkos jėgos. O mokesčiai, traukiant produktų kainas, ar kiti ekonominiai svertai sukelia krašto išteklų perpasiskirstymą, kadangi rinkos veikėjai, priimdami sprendimus, dažnai remiasi kainomis. Apmokestinimas neturėtų mažinti minimalaus vartojimo, neigiamai veikti ekonomines motyvacijas. Paprastai apmokestinimo taisyklės ekonominiams stimulams pasireiškia dvejopai: pajamų efektu ir pakeitimo efektu. Pajamų efektas suprantamas kaip mokesčių mokėtojų pajamų dydžio sumažėjimas dėl sumokėtų mokesčių, skatinantis taupyti bei rezultatyviai dirbti, kad galima būtų prarastas pajamas atkurti. Tuo tarpu pakeitimo efektas – santykinis pajamų lygio mažėjimas, kai

diegti naujoves, taupyti bei tisti veikl. Kit –ali ekonomistai
nomis pagr stas mokestis leist spar iau gyvendinti mokes i
ekonominio efektyvumo ir teisingumo principus.

Pagal administracinio paprastumo princip, mokes i mimas turi bti lengvai gyvendinamas ir nesudaryti mok tojams r pes i. Tuo atveju yra svarb s principiniai aspektai: paprastumas ir apibr ftumas, pigumas bei patogumas mok tojams. Kai mokes i instrumentarijaus taisykl s yra painios ir netiksliai apibr ftos, daflniausiai tokie mokes iai ne visi surenkami ir sukelia mokes i mok toj bei mokes i m j konfliktus.

Mokestinių įplaukų produktyvumas reiki –kia pakankam pajam apimt , reikaling valstyb s i –laidoms padengti. Valstybei naudinga tur ti elasting plauk mokes i sistem , kuriai esant ne vedami nauji mokes iai, nedidinami tarifai, o mokestin s plaukos did ja spar iau nei mokes i baz (, 2000).

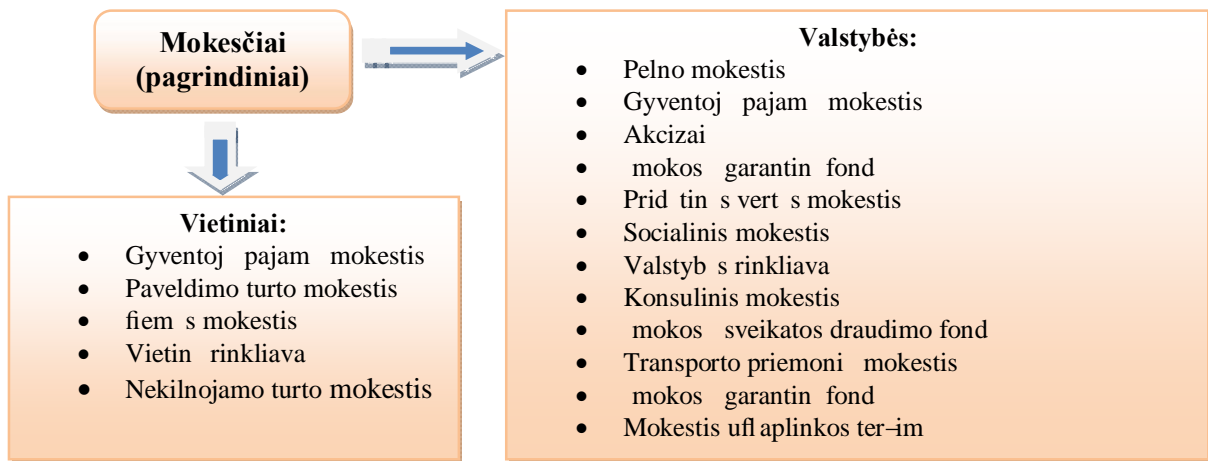
Prakti –kai suderinti min tuosius apmokestinimo principus bei ufdavinius sunku, nes jie daflnai vienas kitam prie –tarauja. Pavyzdflui, nustatant pajam mokes io tarif , pasiekti kuo didesni mokestini plauk , kuo maflesnio ekonominio efektyvumo sumafl jimo ir kuo didesnio apmokestinimo teisingumo yra sunku. Tuo tarpu apmokestinimo taisykl s, atitinkan ios mokes i teisingumo ir ekonominio efektyvumo princip reikalavimus gali bti labai sud tingos ir brangios mokes i mimo poffi riu. Pavyzdflui, jeigu, nustatant fizinio asmens pajam mokest , atsiffvelgiama jo –eimynin pad t bei vaik skai i , pajam dyd –eimos nariui, tai tuomet reik s nustatyti neapmokestinamas pajamas atitinkant tokio asmens pad t tarif , o tada mokestis gali tapti sud tingas, gali padid ti jo rinkimo ka –tai. Jeigu nebus atsiffvelgta min tus aspektus, tokiu atveju pajam mokes io taisykl s taps paprastesn s, ta iau toks mokestis nepakankamai atitiks teisingumo ir ekonominio efektyvumo princip reikalavimus.

Teori –kai, deramai subalansuota, valstyb s mokes i sistema tur t bti sudaroma atsiffvelgiant apmokestinimo principus. Mano nuomone, svarbiausias apmokestinimo ufdavinys yra gauti pajam valstyb s funkcijoms vykdyti. Ta iau, labai svarbu, kad mokes iai netrukdyt siekti ekonomini tiksl (kio stabilumo, jo augimo, visi –ko uflimtumo). Jei –alies prioritetas yra perteklinis biudfletas, tuomet paprastai yra didinami mokes iai, ta iau d l to l t ja ekonominis augimas (mafl ja verslinink aktyvumas). Trumpalaik je perspektyvoje pasiekiamas perteklinis biudfletas, ta iau ilgalaik je perspektyvoje tokie veiksmai gali lemti neigiamas pasekmes. Tuo tarpu, kai –alies tikslas yra ekonominis augimas, paprastai yra maffinami mokes iai. Trumpalaik je perspektyvoje tokie veiksmai maffina biudfletines pajamas, kas neigiamai palie ia socialin politik . Ta iau, ilgalaik je

Dabartiniu metu, esant –alyje sunkme iui, Lietuvoje kaip tik tur t b ti maffinami mokes iai. O ne –alies politik vykdoma programa nukreipta mokes i didinim ir i-laid maffinim , kas prie-tarauja ekonomikos teorijai, norint –al i-vesti i–sunkme io bei siekti ilgalaiki teigiam rezultat , subalansuojant –alies biudflet .

1.2.3 Lietuvos Respublikos mokesčių sistema

Po Lietuvos nepriklausomyb s atk rimo buvo pertvarkyta visa –alies finans sistema ir jos sandara, mokes iai, bankai, kio subjekt finansai. Nacionalin s mokes i sistemos formavim si daugiausiai l m ekonomin pad tis, infliacijos lygis, –alies pinig -kredito politika, valstyb s kontroliuojamas gamybos ir privataus sektoriaus santykis ir tarpusavio s veika. Nustatyti mokes iai yra beveik tokie patys kaip ir vakar –ali (Sta iokas, 2003). Lietuvos Respublikos mokes i sistema atsispindi pateiktame 2 paveiksle. I–paveikslo matyti, kad mokes iai skirstomi valstybei skirtus (mokamus valstyb s biudflet , valstybinio socialinio draudimo fondo biudflet ir sveikatos draudimo fondo biudfletus) ir vietinius mokes ius (mokamus savivaldybi biudfletus).

2 pav. Lietuvos Respublikos mokesčių sistema

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Bu-kevi i t E. (2006).

Valstybin mokes i inspekcija administruoja visus mokes ius, i–skyrus privalomojo sveikatos draudimo mokas, valstybinio socialinio draudimo ir muito mokes ius. Aplamai, mokes iai administruojami pagal Lietuvos Respublikos mokes i administravimo statym , priimt 2004 m. balandffio 13 d. Ta iau, ne visi mokes iai administruojami pagal min t statym .

rodoma, kad racionali mokesi sistema remiasi trimis

- Pajam panaudojimo apmokestinimu (vartojimo mokesiai).
- Pajam paskirstymo apmokestinimu (pajam mokesiai);
- Gamybos apmokestinimu (pelno, apyvartos mokesiai) (Rakauskien, 2006).

Tod l nenuostabu, kad Lietuvoje daugiausia pajam valstyb s biudflet patenka i– keturi pagrindini mokesi : prid tin s vert s, pelno, gyventoj pajam ir akciz (fr. 2 lentel).

2 lentel

Didžiausias pajamas generuojantys LR mokesčiai

Mokestis	Paaiškinimas
Pridėtinės vertės mokestis (PVM)	Tai daugiausiai pajam valstyb s biudflet atne–antis netiesioginis mokestis. PVM objektas yra –alies teritorijoje ufl atlyg atliekamas preki tiekimas ir paslaug teikimas, kai –ias prekes ir paslaugas teikia apmokestinamasis asmuo, vykdydamas savo ekonomin veikl . Mokestis renkamas per kain sistem , t.y. traukiamas preki ar paslaug kain . PVM yra vedamas gamybos pradffioje ir priskai iuojamas kiekvienoje preki ar paslaug gamybos bei prekybos pakopoje, kol pasiekia vartotoj , kuris – mokesit ir sumoka. ^{TM} mokesti reglamentuoja PVM mokesio statymas.
Pelno mokestis (PM)	Pelno mokestis ó tai mokestis, kurio apmokestinamas juridini asmen pelnas. Mokestis taikomas tiek ribotos, tiek neribotos atsakomyb s asmenims. Mokesio baz yra visos Lietuvos Respublikoje ir uflsienio valstyb se ufldirbtos pajamos, kuri –altinis yra Lietuvos Respublikoje ir uflsienio valstyb se. Pelno mokesio statymas buvo priimtas 2001 m. gruodffio 20 d., o sigaliojo 2002 m. sausio 1 d.
Gyventojų pajamų mokestis (GPM)	Mokesio mimo b das yra tiesioginis (i– pajam). ^{TYb} mokesio subjektas yra nuolatinis ir nenuolatinis Lietuvos gyventojas, gav s pajam . Gyventojų pajam mokesit i– darbo pajam i–skai iuoja ir sumoka biudflet darbdavys, nors mokesio mok tojas yra darbuotojas, ufldirbantis pajamas, susijusias su darbo santykiais. GPM mokesio objektais yra laikomi: darbo uflmokestis; autorinis atlyginimas; honoraras; gamybinis, komercinis, sporto atlik j veiklos pajamos, k rybos pajamos; pajamos nat ra; pal kanos; pajamos i–nepaskirstyto pelno. Mokesio tarifai nurodomi absoliuiais dydffiais arba procentais. ^{TYb} mokesio tvark nustato gyventoj pajam mokesio statymas priimtas 2002 m.
Akcizai	Tai vienas i– seniausi mokesi , kuris nustatomas daugiausia neelastingos paklausos prek ms ir paslaugoms. Mokestis, kaip ir PVM, yra netiesioginis, ta iau skiriasi nuo PVM tuo, kad n ra gr flinamas ir traukiamas atskait . Akciz objektai paprastai yra alkoholiniai g rimai, tabakas ir tabako gaminiai, kava, –okoladas, maisto produktai su kakava, benzinai, dyzelinis kuras, prabangios ne maisto prek s. Akciz mok tojai ó akcizais apmokestinam preki sand li savininkai ir –i preki importuotojai bei kiti statymuose minimi asmenys. Akciz tarifai gali b ti fiksuoto dydffio arba procentiniai. ^{TYf} mokesio tvark nustato akciz statymas, priimtas nuo 2001 m.

^{TM}altinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR finans ministerijos duomenimis.

Kalbant apie PVM reikia pamin ti tai, kad mokestis turi daug lengvat , kurios apsunkina teising mokesio taikym ir sudaro galimyb vairiems suk iavimams. Sunkmeiu, siekiant subalansuoti biudflet yra naikinamos –io mokesio lengvatos. Akcizas yra lankstus mokestis, kadangi tarifai yra lengvai padidinami arba sumaflinami. Jo rinkimo i–laidos yra nedidel s be to generuoja nemaflas pajamas. Paskutiniu metu, akcizais apmokestinam preki skai ius i–augo, padid jo tarifai.

ausias pajamas valstybės biudžetą generuojantys keturi mokesčiai, kad būtų iš esmės sprendžiama biudžeto subalansuotumo problema.

Aukšto išsivystymo lygio valstybėse vyrauja kitokia tendencija. Pavyzdžiui, JAV tiesioginiai mokesčiai (t.y. ne PVM ir akcizai, o kapitalo, nekilnojamo turto, žemės ir darbo mokesčiai) sudaro apie 85 procentinius punktus valstybės gaunamam pajamams. Besivystančiose valstybėse pajamams, paprastai, sudaro netiesioginiai mokesčiai (PVM ir akcizai).

Lietuva turi iki šiol visiškai nepanaudotą pajamų šaltinį. Tai gamtinių išteklių rėnta ir pelnas, žemė ir nekilnojamas turtas. Tačiau dabar tiesiogiai ar netiesiogiai didžioji mokesčių plaukė gaunama apmokestinant darbą. Kapitalas ir žemė bei nekilnojamas turtas ir gamtinių išteklių naudojimas lieka neapmokestinti. Gamtos išteklių laikomi tarsi nemokamais. Kapitalo nusidėvėjimas eina gamybos kaštus, o gamtiniai išteklių nevertinami apskritai. Tai reiškia kapitalo vertės pervertinimą, laikant, kad gamtos išteklių vertė beveik nulinė. Tai naudinga išsivysčiusiems šalims, nes silpnos šalys paprastai turi gausių gamtinių išteklių, o mažai kapitalo. Antra vertus, dabartiniu metu Europoje ir visame pasaulyje ypač auga ekologinių gamtos išteklių vertė, nors darbo ir kapitalo kainos neatsveria gamtinių išteklių kainos. Vadina gamtinius išteklius kaip nacionalinį turtą išbraukiamas iš kapitalo apyvartos. Tai šio nelygiavertė mainai konkurencijoje. Todėl ateityje tikslinga mažinti darbo pajamų mokesčių našumą perkelti į turto, žemės, gamtos išteklių apmokestinimą. Apmokestinant darbą pajamas, padidinami gamybos kaštai, kartu ir produkcijos kainos. Todėl gamintojai yra suinteresuoti nedidinti arba net mažinti darbo vietų skaičių (Rakauskienė, Makauskaitė, 2004).

LR valstybės biudžeto pajamos apie 90 procentų yra formuojamos iš mokesčių plaukė. Dėl šios kyla diskusijos ar esama mokesčių sistema atitinka visuomenės, kuri apmokestinama vairiais mokesčiais, ir Vyriausybės, kurios konstitucinė teisė yra apmokestinti, lūkesčius. Kalbant apie Lietuvos mokesčių sistemą pastebimas chaotiškas mokesčių sistemos keitimas. Moniškos vertinamos taikytis su drastiškomis apmokestinimo procedūromis. Mano nuomone, priimant naujus mokesčių statymus, reikia atsifvelgti galimą poveikį kinei veiklai, vertinti jų naudą bei gyvendinimo sąnaudas, atsifvelgti prieš tai buvusios valdžios vykdytą ekonominę politiką. Treimikienė D. ir Mikalauskiene A. (2006) teigia, kad teoriškai valstybės mokesčių sistema turėtų būti sudaroma atsifvelgiant apmokestinimo principus ir apmokestinimui keliamus uždavinius.

Valstybės biudžeto išlaidos

Biudžeto išlaidų samprata ir jų principai

[Click Here to upgrade to Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Norint suprasti viešųjų išlaidų sampratą, būtina suprasti ir dvi jos šios ir šios išlaidos reikšmes. Šios viešos yra antonimas šiosiui privačios. Bendrai, šiosi yra susijusi su šiasmeniniškos šios reikšme, kuris dažniausiai naudojamas vienaskaitos forma. Tuo tarpu šios yra daugiskaitinė forma, asocijuojama su dviem ar daugiau šiosi bei norima išreikšti, kad šios sieja bendrumas, pasižymintis bendromis charakteristikomis ir jungia juos tam tikram tikslui, tam tikram laikui. Todėl, šios šiosi charakterizuoja tai, kad jis apima daug šiosi (tautiniai) ir yra priešingybė šiosi šiosi.

Tuo tarpu šios šiosi, paprastai reiškia pinigines išlaidas. Tai yra, ekonomine prasme, piniginių išlaidos nebūtinai reiškia tam tikros šalies pinigines monetas ar banknotus. Jos gali reikšti ir išteklius asmenims ar grupėms šiosi, adekvatus pinigams. Ne specialisto kalboje, pinigai traktuojami siaurąja prasme, tapę valiutos funkcijai. Tai yra, platesniu požiūriu, pinigais yra traktuojama visa tai, kas gali atlikti pinigų funkcijas (Bhargava, 1971). Tokiu būdu, šiosi išlaidos samprata yra naudojama plačiau prasme.

Panagrinėjus šios reikšmes, galima apibūdinti pačią sampratą. Viešosios išlaidos išreikškia valstybės valdomus išteklius, kurie yra naudojami valstybės funkcijoms atlikti. Valstybė kūrėsi iš lygojo atsiradę poreikiai apginti savo piliečius nuo priešų puolimo ir palaikyti vidaus tvarką. Adamas Smitas savo traktate „Tautos turtais“, kad valstybė turi atlikti 3 pareigas: ginti visuomenę nuo siverfimo, ginti kiekvieną visuomenės narį nuo kito nario neteisėšios atfivilgiu ir ufistikrinti tam tikrą institucijų veiklą, ir valstybės darbą. Tai buvo pagrindinės valstybės funkcijos. Su laiku, valstybės teikiamos paslaugos (funkcijos) apimtis didėjo ir apėmė tokias sritis kaip –vietimas, sveikatos apsauga, aplinkos apsauga, būstas ir komunaliniai paslaugos, bendrosios paslaugos, gynyba, viešoji tvarka ir visuomenės apsauga, ekonomika, poilsis, kultūra ir religija (Allen, Tommasi, 2001). Pagal Lietuvos Respublikos biudžeto sandarą (BS) išlaidos apibūdinamos visų pirma kaip lėšos išleistos valstybės funkcijoms atlikti, antra, dotacijos savivaldybėms biudžetams teikti ir trečia, valstybės sipareigojimams vykdyti. Tad, mano manymu valstybės išlaidos ó tai išlaidos, kurias patyrė valdžios institucijos, kad ufistikrinti visuomenės poreikių patenkinimą ir gerovės kūrimą.

Valstybės (viešosios) išlaidos yra formuojamos ne, bet kaip, o laikantis tam tikrų principų (reikalavimų). Tai yra, vieningai priimtų principų sąrašas. Vienoje literaturoje nurodomi vieni, kitoje kiti principai, taip pat įskaitus labai kinta. Tikriausiai vieningo principų sąrašo būti ir negali,

tikram laikotarpiui bding s lyg , susijusi su –alies politin mis,
encijomis. Dafniausiai sutinkami principai parodyti 3 lentel je.

3 lentel

Valstybės išlaidų formavimo principai

Principai	Aprašymas
Maksimalios socialinės naudos principas	Jis rei–kia, kad i–laidos turi b ti optimalios. Taip yra tuomet, kada ribin s socialin s i–laidos yra lygios ribinei socialinei naudai. Tokiu b d yra vertinamas vie– j i–laid gyvandinimo laipsnis.
Ekonominės gerovės principas	I–laidos turi b ti taip paskirstytos, kad uftikrint –alies pilie i gynyb bei tenkint kitus j poreikius, kad palaikyt tvark ir teisingum –alyje. Ekonomin gerov galima vertinti pagal produkcijos, valstyb s pajam bei uftimtumo poky ius. Turi b ti i–laikomas –alies ekonominis stabilumas, stengiamasi valdyti infliacinius ir defliacinius procesus.
Ekonomikos principas	Teigiama, kad valstyb s i–laidos turi maksimizuoti socialin naud , d l to i–laidos turi b ti formuojamos apgalvotai. Principas nerei–kia, kad turi b ti grieftai ribojamos vie–osios i–laidos, tiesiog turi b ti vengiama –vaistyti i–teklius ir besidubliuojan i valdffios i–laid . Reikia pabr fti, kad pagal –i taisykl i–laidos neturi neigiamai veikti visuomen s taupym .
Sankcionavimo taisyklė	Ji teigia, kad valstyb s i–laidos turi b ti sankcionuotos valdffios prie– jas fakti–kai patiriant. Tai taip pat rei–kia, kad suma turi b ti i–leista pagal tiksl , kuriam ji buvo sankcionuota. Auditas numato, kad i–laidos but formuojamos remiantis –ia taisykle. Tai yra gair tiriant vie– sias i–laidas. Pagal j , visos valstyb s i–laid kategorijos met pabaigoje turi b ti patikrintos, tuo tikslu nustatyti pasisavinimus ar i–eikvojimus.
Elastingumo principas	Tai yra vienas i–pagrindini vie– j i–laid princip . Valstyb s institucijos turi keisti i–laidas, pagal esan ias galimybes ekonomikoje. Nelankstus valstyb s i–laid lygis, esant sunkiems laikams, yra vienas i–problem –altini , tod l b tinas i–laid apimties reguliavimas. Verta pamin ti, kad padidinti i–laidas n ra sud tinga. Ta iau, dafniausiai norima kryptis yra vie– j i–laid mafl jimas. I–laid elastingumas mafl jimo kryptimi yra sud tingas, nes tai labai šskausmingasō procesas, sukeliantis rimt socialin nepasitenkinim . Reikia pabr fti, kad vie– j i–laid apimtis turi did ti palaiapsniui, kai tai reikalinga.
Teisingo paskirstymo principas	I–laidos turi b ti paskirstomos teisingai. Kiekviena sritis turi gauti atitinkam savo dal . Pirmenyb turi b ti teikiama atsilikusioms sritims.
Našumo principas	Tš principas numato, kad –alies i–laidos turi b ti na–ios. Tuo tarpu, nena–i ir nepagr st i–laid turi b ti vengiama. Tokiu b du b t didinamas formuojamas kapitalas.
Ekonominio augimo skatinimo ir stabilumo principas	Tuolaikiniiais laikais, vienas i–vie– j i–laid princip yra skatinimas tiesiogiai arba netiesiogiai ekonomin s pl tros ir stabilumo. Tai galima pasiekti nukreipiant –alies i–laidas pl tros sritis, ta iau jas reikia maflinti, esant infliacijai, bei didinti esant depresijai.
Subalansuoto biudžeto principas	Tš principas numato, kad vyriausyb ms der t nukreipti pinigus tas sritis, kurios ateityje gali duoti gr flos. Vyriausyb s i–laidos net r t vir–yti jos pajam . Netur t b ti biudžeto pertekliaus arba deficito, kas atitinkamai lemia recesij arba infliacij –alyje. Tš principas labai tinka i–vystytos ekonomikos –alyse, kadangi perteklinis biudžetas maflina infliacijos galimyb , o deficitas i–judina ekonomin s sting . Ta iau mafliau i–vystytos –alys, pasiekia ekonomin augim su deficitiniu biudžetu. Tod l, tam tikras deficito lygis yra pateisinamas mafliau i–vystytos ekonomikos –alyse.

TMaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Butkevi ius, A., Bivainis, J. (2009), Djurovi –Todorovi , J., Djordjevi , M. (2009), Bu–kevi i t , E. (2006), Schick, A., (1999).

Racionali valstyb s i–laid politika tur t b ti grindfliama anks iau min tais principais. Deja, tai n ra gimti bruoflai, be to, jie ugdomi ne vienerius metus. Reikia pamin ti, kad jie yra sunkiai realizuojami, kai –alis vykdo makroekonomin s korekcijos ar strukt rin s reformos programas,

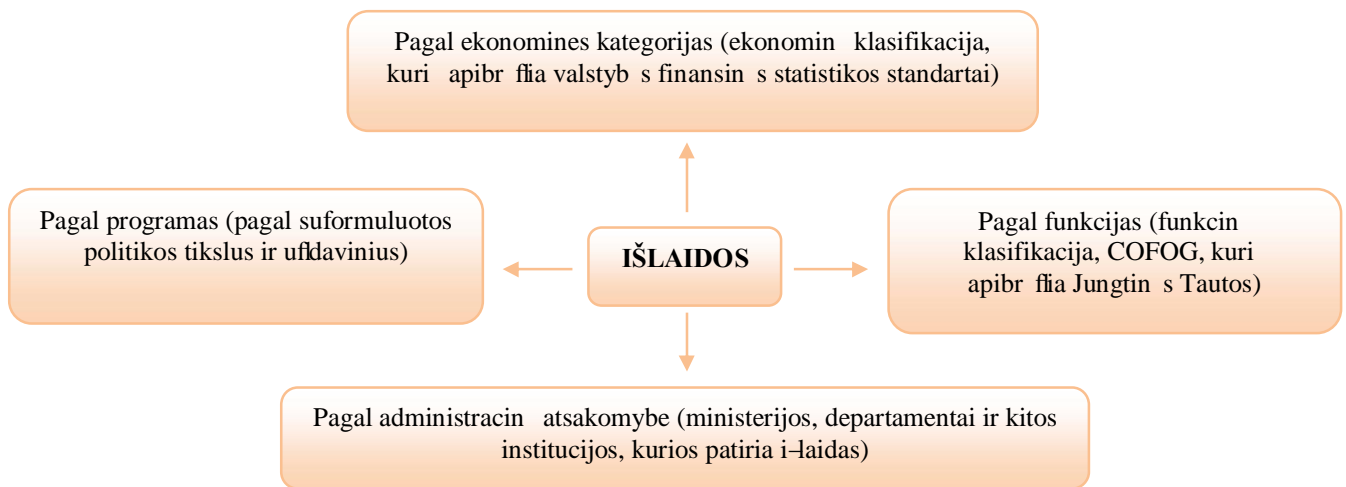
nes. Tai ypač, tai principai, kuriais turėtų būti paremtas viešųjų išlaidų valdymas (Management of Government Expenditure, 2009).

Viešojo sektoriaus išlaidos lyginant su BVP išsivysčiusiose šalyse jau apie dešimtmetį mažėja. Tai ypač manoma, jog šalyse, kurioms gresia senstančių visuomenės problema, šis procesas pasisuks priešinga linkme, jeigu radikalčiai nesikeis dabartinė pensijų sistema. Valstybės išlaidų klausimas yra labai aktualus ir Lietuvai, nes nuo pat nepriklausomybės atgavimo valstybės išlaidos didėjo ir buvo gerokai didesnės nei pajamos. Didėjanti valstybės skola, reikalauja didelių aptarnavimo kaštų. Tiesioginės išlaidos, kaip ir seniau taip ir dabar, ufiima labai svarbi vieta.

1.3.2 Valstybės biudžeto išlaidų klasifikacija

Mokslinėje literatūroje nemažai diskutuojama, kokia turėtų būti viešųjų išlaidų klasifikacija. Skirtingose šalyse biudžeto išlaidos klasifikuojamos labai įvairiai. Būtent paradigmos, viešųjų išlaidų valdyme, apsprendžia išlaidų klasifikaciją, tačiau paradigmos su laiku kinta. Tam, kad įvyktų nuolatinio klasifikacijos keitimo, kuri atitiktų paradigmas, reikia nustatyti elementarią išlaidų klasifikaciją (Richard, Tommasi, 2001). Išlaidos yra klasifikuojamos įvairiais tikslais: ataskaitinėjimas skirtingoms auditorijoms (politikos sprendimams priimti, skelbiant viešai); biudžeto administravimui ir apskaitai; biudžeto sudarymui ir pan.

Remiantis J. Diamond ir B. H. Potter (1999) valstybės išlaidos turėtų būti skirstomos pagal keturias klasifikacijas, kurios parodytos 3 paveiksle lyje.

3 pav. Valstybės išlaidų klasifikavimas

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis J. Diamond ir B. H. Potter (1999).

klasifikacija yra sutinkamas tik išsivysiusiose valstybėse. O tuo tarpu mažiau išsivysiusiose valstybėse galima atrasti, geriausių atvejų, tik tris klasifikacijas. Palyginus tai, kad mažiau išsivysiusiose valstybėse, valstybių išlaidų klasifikacija gali būti ekonominė ir funkcinė klasifikacijų kratinys. Tokiu būdu, norint atlikti išlaidų tyrimą tarp skirtingų valstybių, tai būtų sudingdantis besiskiriančių klasifikacijų ir reikėtų atlikti didesni darbą, kad paverstų turimus duomenis nuoseklią logišką informaciją.

Tuo tarpu C. N. Sudersanan ir kt. (2008), siūlo valstybių išlaidas skirstyti tris klasifikacijas:

- Ekonominė klasifikacija;
- Funkcinė klasifikacija;
- Kryžminė klasifikacija.

Ekonominė klasifikacija apima išteklių paskirstymą įvairioms ekonominėms veikloms ir atskleidžia tokius išlaidų elementus, kaip valdymo investicijos ir vartojimo išlaidos. Ši klasifikacija yra reikalinga biudžeto analizei bei apibrėžti makro-fiskalinę politikos situacijai. Pavyzdžiui, atlyginimų dalis valdymo išlaidose bei pervedimai viešoms monėms yra svarbūs dydžiai vertinant fiskalinę politiką. Ekonominė ir fiskalinė analizės tikslais yra svarbu atskirti palikimą mokėjimus, kurios yra išlaidos susijusios su sandoriu, nuo paskolų grąžinimo, kurios yra finansiniai sandoriai. Taip pat svarbu atskirti einamąsias išlaidas nuo kapitalinių išlaidų. Pagrindinis reikalavimas išlaidų grupavimui yra nuosekliai grupuoti valdymo išlaidas, pagal ekonomines veiklas. Kadangi, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos valstybių išlaidų ekonominis skirstymas nėra pripažintas tarptautinėje praktikoje, ir skirstymas skirtingose valstybėse yra nevienodas, sudingdinti palyginti Lietuvos statistinius duomenis su užsienio valstybėmis (Sudersanan ir kt., 2008).

Tuo tarpu funkcinė klasifikacija apima valstybių išlaidų grupavimą pagal atliekamas pagrindines valdymo funkcijas:

- Ekonomika;
- Būstas ir komunaliniai pasiekimai;
- Sveikatos apsauga;
- Sveikatos apsauga;
- Poilsis, kultūra ir religija;
- Bendros valstybių funkcijos;

- Aplinkos apsauga;

Toks grupavimas suderina valdžios veiklas pagal tiktus veiklos tikslus. Tam neturi visiškai jokios reikšmės valdžios organizacinė struktūra. Funkcinė klasifikacija yra svarbi ir suteikia galimybę analizuoti išteklių paskirstymą tarp sektorių. Stabili funkcinė klasifikacija sudaro galimybes istorinei apžvalgai, valdžios išlaidų analizei ir jų palyginimui tarp skirtingų laikotarpių. Valdžios išlaidų grupavimas pagal valdžios funkcijas COFOG yra sukurtas Jungtiniame tautų organizacijoje. Šio grupavimo paskirtis yra standartizuoti valdžios išlaidas, kad būtų galima atlikti tarptautinį šalies išlaidų palyginimą. Valstybės, kurios ne visiškai išplėtojo savo išlaidų grupavimą pagal funkcijas, patiria daugiau naudos adaptavusios COFOG metodiką, ufgaut pat jos kurdamos ir koreguodamos išlaidų grupavimą pagal funkcijas. Tokiu būdu palengvėja šalies išlaidų palyginimas tarptautiniu mastu. Tokia klasifikacija ypač informatyvi, atliekant atskaitomybę ir analizę. Reikia pažymėti, kad funkcinis išlaidų grupavimas COFOG yra plačiai naudojamas daugelyje pasaulio valstybių jau nuo 1995 m. pagal Jungtinių Tautų rekomendacijas. Todėl išlaidų analizei pasirinktas būtent šis grupavimas (Červinskas, 2006).

Kryfminis išlaidų grupavimas parodo šalies išlaidų pasiskirstymą ne tik pagal ekonomines grupes, bet ir pagal funkcijas. Tarkime, išlaidos gydymo paslaugoms (funkcinis poformis) paskirstomos tarp tokių ekonominių grupių kaip: einamosios išlaidos, kapitalo išlaidos, vairios transferiniai mokos ir paskolos. Ir atvirkščiai, šis grupavimas parodo, kaip išlaidos paskirtos konkrečiai ekonominei grupei (pvz., kapitalo formavimui) tarp vairių viešojo sektoriaus programų, ir tokių kaip –vietimas, darbo sąlygų gerinimas t.t. (Sudersanan ir kt., 2008). Kryfminis grupavimas pateikia makroekonominę informaciją, kuri gali būti plačiai naudojama politikos formavime. Tokia informacija suteikia galimybę apffvelgti išlaidų struktūrą ir vairių poziciją, analizuojant finansinį išteklių paskirstymą. Todėl tokia išlaidų klasifikacija yra labai naudinga. Tačiau praktiškai sudėtinga pritaikyti, kadangi Lietuvoje kryfminis šalies išlaidų grupavimas pradėtas taikyti tik nuo 2009 m.

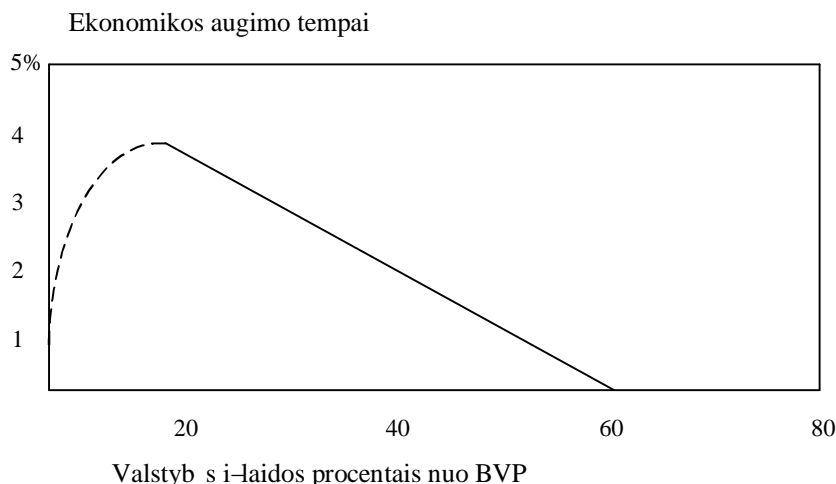
1.3.3 Valstybės išlaidų vaidmuo ekonominiame augime

Dauguma ekonomistų be abejonės atsakytų, kad viešosios lėšos turėtų būti skiriamos visuomeninms gėrybms kurti. Tačiau, vis dar nesutariama, kokios turėtų būti valstybės išlaidos, kad užtikrintų ekonominį augimą. Paprastai valstybės išlaidos padeda susidoroti su neefektyviu ekonominiu išteklių pasiskirstymu rinkoje, padeda palaikyti ekonomikos ciklinius svyravimus bei garantuoja flem

Tokių būdu valstybės išlaidos daro reikšmingą taką (alies r kt., 2008).

Ekonomikos teorija teigia, kad valstybės išlaidos veikia ekonominį augimą skirtingai (Senjur, 1996). Tam tikromis aplinkybėmis maffesn valstybės išlaidų dalis BVP gali būti palankesnė ir slygoti spartesnį ekonominį augimą, tačiau esant kitoms aplinkybėms, gali būti pageidaujama didesnė valstybės išlaidų dalis BVP (Mitchell, 2005).

1986 m. Richard Rahn, JAV Prekybos Rūmų vyriausiasis ekonomistas, grafiškai pavaizdavo atvirkštinį ryšį (flr. 4 paveiksl. 1) tarp valstybės išlaidų ir ekonominio augimo, remiantis septyni stambiausi pramonės šalių duomenimis. G-7 šalyse: JAV, Kanada, Jungtinė Karalystė, Vokietija, Prancūzija, Italija, Japonija.

4 pav. Rahn'o kreivė ryšys tarp valstybės išlaidų ir ekonominio augimo G7 šalyse

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Michell, D. (2005).

Richard Rahn teigia, kad tam tikros valstybės išlaidos yra būtinos sėkmingam šalies vystymuisi. Jeigu valstybės išlaidos visiškai nebūt patiriamos, tuomet šalies ekonominis augimas būtų labai lėtas, nes valstybė neuftikrint tokį svarbią funkciją kaip sutarčių vykdymas, privačių nuosavybės apsauga ir infrastruktūros plėtojimas. Tačiau, nuo tam tikro taško, valstybės išlaidos tampa naštaliais ekonomikai, dėl rinkos iškraipymų, paimtų išteklių iš produktyvaus sektoriaus, neefektyvaus jų naudojimo viešajame sektoriuje. Dėl šios priežasties, šalies ekonominis augimas yra labai ribojamas (Mitchell, 2005). Nagrinėjamas veiksnys tarp per didelės valstybės išlaidų ir ekonominio augimo paaiškina priežastis nurodytos 4 lentelėje.

Valstybių išlaidų ir ekonominio augimo priežastys

Priežastys	Paaiškinimas
Valstybių išlaidų finansavimui reikalingas atitinkamas lėšų surinkimas	Mokėjimai ap sunkina darbą, taupymą ir investicijas, o kai valstybė skolinasi, panaudoja kapitalą, kuris galėtų būti naudojamas privačioms investicijoms. Tokiu būdu daromas santykinai neigiamas poveikis ekonomikai.
Išlaidos daro neigiamą poveikį inovacijoms	Privačios kompanijos nuolat išieško naujų galimybių ir metodų patenkinti gyventojų poreikius. Tuo tarpu valstybių išlaidos yra nelankios.
Privataus sektoriaus veiklos intensyvėjimas viešojo sektoriaus išlaidoms	Privačiame sektoriuje pinigai yra leidžiami veikiant ekonominiams jėgoms, tuo tarpu viešojo sektoriaus leidžiami pinigai grindžiami politikos nuomone (naudojami neefektyviai). Taip pat neefektyvumas čia galimas ir dėl neefektyvaus transakcijų kaitos bei mokėjimų administravimo.
Viešojo sektoriaus išlaidų intensyvėjimas	Konkurencija rinkoje slogoja efektyviausių išteklių paskirstymą. Tačiau vyriausybės programos trukdo tai užtikrinti. ^{TM} Vietimo išveiktos apsaugos sistemoje vyriausybės subsidijos sukloštoreišioj mokėjimo problemą, t.y. valstybė apmoka mažesnes paslaugas, todėl žmonės nereikalauja geriausios kokybės išteiktam paslaugai, nes jiems tai yra nemokama.
Vyriausybės išlaidomis neturėtų finansuoti vairias paslaugas	Valstybė teikia tokias paslaugas kaip oro uostų statyba ir jūrių prielaidos, –vietimas, patalpos paslaugos. Tačiau privatus sektorius galėtų čias paslaugas teikti geresne kokybe ir mažesne kaina.
Vyriausybės išlaidos varfo pagedaujančius gyventojų sprendimus	Taupymas yra svarbi priemonė, suteikianti kapitalo privačioms investicijoms. Tačiau, paskatos taupyti yra slopinamos, kadangi valstybė subsidijuoja tokias programas kaip socialinė apsauga (ypatingai pensijos) ir –vietimas.
Tarp valstybių išlaidų ir infliacijos egzistuoja tiesioginis ryšys	Ekonomikai po nuosmukio padeda atsigausti ekspansinė fiskalinė politika. Tačiau, po kurio laiko, jei ji neribojama, –alyje pradeda augti infliacija, kadangi didžiaji darbuotojų paklausa, o tai kelia j atlyginimus. Padidėjus darbuotojų atlyginimams, darbdaviai patiria didesnius kaštus, todėl didėja j produkcijos kainos. Taip dar labiau didėja infliacija.
Valstybių išlaidos lemia destruktivius, ekonominiu požiūriu nepagedaujančius gyventojų veiksmus	Socialinės programos skatina žmones rinktis laisvalaikį vietoje darbo. Bedarbio pašalpos skatina žmones pasilikti bedarbiais. Tokiu būdu skatinamas nepilnas išteklių panaudojimas, kuris neigiamai atsiliepia ekonominiam augimui.

^{TM}Šaltinis: sudarytas autoriaus, remiantis Mitchell, D. (2005).

Pasak Fölster ir Henrekson (2001) neigiamas ryšys tarp valstybių išlaidų ir ekonominio augimo labiau pastebimas išsivysčiusiose –alyse, kur viešasis sektorius sudaro flenkli ekonomikos dalį.

Ekonomikos teorijoje, nagrinėjant valstybių išlaidų poveikį ekonominiam augimui, didelis dėmesys yra skiriamas klausimui, kokią tak išlaidų struktūrą daro –alies ekonominiam augimui. Valstybė nuolat turi rinktis ar išleisti pinigus einamosioms prekms, ar kapitalo investicijoms, investuoti sveiktos apsaugai ar ekologijai, –vietimui ar naujas technologijas ir pan. Tokiu būdu yra sprendžiamas –alies išlaidų struktūrizavimo klausimas. Pagal daromą tak –alies ekonominiam

skirstomos : produktyvias ir neproduktyvias. J. Ferreiro ir kt. (2009) pasiūlyti su funkcinė išlaidų klasifikacija (fr. 5 lentelė).

5 lentelė

Produktyvios ir neproduktyvios viešosios išlaidos

Valstybės išlaidų elementas		Produktyvios išlaidos	Neproduktyvios išlaidos
Ekonomika	Ekonomika	+	
	Būstas ir komunaliniai paslaugos	+	
Socialinė sfera	Vietimas	+	
	Sveikatos apsauga	+	
	Socialinė apsauga		+
	Poilsis, kultūra ir religija		+
Kitos valstybės funkcijos	Bendrosios valstybės paslaugos		+
	Gynyba	+	
	Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	+	
	Aplinkos apsauga	+	

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, J. Ferreiro ir kt. (2009).

Pasak C. N. Sudersanan ir kt. (2008), produktyviomis laikomos išlaidos darbui ir ufmimtumui, transportui, komunikacijai, demografinėms padėties gerinimui, vietimui, sveikatos apsaugai, flemėms kiui bei kitoms vairioms išlaidoms. Neproduktyvios išlaidos, tai išlaidos mokesi surinkimui, palėkan mokėjimui ufl prisiimtas skolas, gynybai, administracinėms paslaugoms bei kitoms bendrosioms paslaugoms. Jos slopina ekonominė augimė.

R. Hjerppe ir kt. (2007) nurodo, kad valstybės išlaidos vietimui ir sveikatos apsaugai, infrastruktūrai išėsmėms papildo privataus sektoriaus veiklė. Todėl išėlos išlaidos teigiamai veikia ekonominė augimė. R. Hjerppe ir kt. (2007), o taip pat S. Beraldo ir kt. (2009) nurodo, alies išlaidos sveikatos apsaugai ir vietimui daro teigiamė takė flogi-kojo kapitalo formavimuisi. To rezultate, dėl padidėjusio darbo jėgos efektyvumo arba technologinio proceso vyksta ekonominis augimas. Todėl, išlaidos vietimui yra svarbus ilgalaikio BVP augimo veiksnys. Bet, W. F. Blankinau ir kt. (2007) nurodo, kad vietimo s lygojamas ekonominis augimas gali bti prislopintas mokesi surinkimu (neigiamai takoja ekonominė augimė).

Endogeninė ekonominio augimo teorija rekomenduoja keisti valstybės išlaidų struktūrą, didesnė procentinė dalė skiriamas produktyvioms išlaidoms, tokioms sritims kaip tyrimai ir plėtra, investicijos, aktyvios ufmimtumo skatinimo strategijos ir pan.

Valstybės biudžeto deficito problema

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Valstybės išlaidų ir pajamų skirtumas, susidarantis, kai biudžeto išlaidos viršija pajamas. Jei valstybės pajamos viršija išlaidas, vadinasi valstybė turi lėšų perteklių, tuomet valstybė turi galimybę padengti skolas ar formuoti rezervą (Červinskas, 2008). Tačiau taip būna labai retai, dažniausiai valstybės išlaidos viršija pajamas.

Pagrindinės biudžeto deficito priežastys gali būti pajamų surinkimo problemos, pernelyg didelės ir neapskaičiuotos valstybės išlaidos ar netinkama biudžeto vykdymo kontrolė. Levi-Auskaitis ir Rėkys (2003) išskiria tris valstybės biudžeto deficito susidarymo priežastis:

- Biudžeto deficitas, susijęs su stambiais valstybinėmis investicijomis –alies ekonomikos vystymuisi;
- Biudžeto deficitas, susidarantis dėl ypatingai, dažnai neprognozuojamų aplinkybių (karai, stambios stichinės nelaimės ir pan.);
- Biudžeto deficitas, kaip krizinis reiškinys valstybės ekonomikoje –raiška (finansiniai ó kreditiniai santykių neefektyvumas, vyriausybės nesugebėjimas kontroliuoti valstybės finansinių padėties ir kt.). Tuo atveju deficitas yra ypatingai pavojingas reiškinys, reikalaujantis imtis ne tik skubių ir veiksmingų ekonominių priemonių, bet ir atitinkamų politinių sprendimų.

Deficitas beveik visada susidaro vyriausybei pradėjus riboti kainas dėl artijančio karo grėsmės, bado, pinigų nuvertėjimo, padidėjusios paklausos, didėjančių kainų ir ekonomikos nuosmukio. Esant infliacijai, auga paklausa ir gamybos kaina, o pelnas mažėja. Taip augant paklausai ir mažėjant pasiūlai, paklausa viršija pasiūlą ir atsiranda deficitas. Esant prekių ar paslaugų deficitui, kyla grėsmė atsirasti juodajai rinkai, kur prekės ar paslaugos paprastai kainuoja daugiau, negu esant nereguliuojamoms kainoms. Deficito susilygomis –kyla problema, kad prekes ir paslaugas suvartoja netie, kuriems daugiausiai jie reikia, bet tie, kurie sugeba jas įsigyti.

Ekonomikos nuosmukio metu sumažėja biudžeto plaukos, susidaro išlaidų perviršis, kas ir lemia biudžeto deficito susidarymą. Bendrosios krizės susilygomis biudžete yra nuolatinis deficitas, kuris pafeldžia pinigų cirkuliaciją, valstybinį kreditą. Todėl valstybė yra priversta imtis atitinkamų priemonių ekonomikos stabilizacijai.

Biudžeto deficitas gali susidaryti nebūtinai dėl vyriausybės vykdomos ekonominės veiklos. Kartais neigiamas biudžeto balansas priklauso nuo to, kaip valdomos –alies politikos institucijos, o ne nuo kokio nors ypatingo noro išlyginti vartojimą ar perskirstyti išteklius tarp kartų. Taip pat turi takos

kontrolės mechanizmai, netinkamas biudžeto pajamų ir išlaidų balanso
Valstybės pergalės biudžetų tiesiogiai takojama ekonominė situacija. Pagal poveikį ekonomikos
funkcionavimui gali būti skiriama: neutrali, ribojanti, skatinamoji politika. Tais atvejais, kai valstybės
išlaidos yra lygios pajamų sumai, laikoma, kad tai neutrali biudžeto politika ekonomikos atžvilgiu.
Tokia subalansuota biudžeto pozicija taikoma retai, kadangi, dėl ekonominio vystymosi ciklo-kumo
būtinai nuolat arba stabdyti sparčiai kylanti ekonomika, arba skatinti mažinant ekonominį aktyvumą.
Ribojamoji politika laikoma tokia, kuriai esant valstybės išlaidos yra mažesnės už pajamų sumą.
Taikant tokia politiką, viešųjų investicijų dydis yra mažesnis už surenkamas pajamas, kas slygoja
atskiriam visuomenės individų turimam (disponuojamam) pajamų mažėjimui, dėl pajamų mažėjimo savo
ruoštu mažėja ir vartojimas. Be abejo, vartojimo mažėjimas sumažina visuminę paklausą, atitinkamai,
kas skatina ir gamybos/paslaugų apimtį susitraukimui. Ribojamosios politikos privalumu galima laikyti
teigiamą poveikį valstybės viešųjų finansų stabilumui. Galima slymiai sumažinti valstybės skolą,
padidinti nemokėtini pajamų (pajamų) dalį, ateinančiais metais sigyti papildomą turto arba
padidinti vyriausybės išlaidas, kitaip tariant sudaryti galimybes ir slygas skatinti ekonomiką tada, kai
atsiras būtinybė stabdyti verslo ciklo slygotą ekonominį nuosmukį. Ties sutaupymai leistų išlaikyti
nemazinant viešųjų išlaidų dydį nuosmukio metu, kartu ir nuolatini visuomenės gyvenimo kokybės
gerėjimą (arba bent užtikrinti to paties kokybės lygio palaikymą), nedidinant valstybės švietimo
lygio.

Pabrėžtina, kad ribojamoji biudžeto politika turėtų būti taikoma tik verslo ciklo pakilimo fazės
metu, kai jos dėka stabdomas ekonomikos šperkaitimas ir kiti ekonomikos destabilizojantys veiksniai.
Ekonominio aktyvumo mažėjimo atveju išlaidų mažinimas arba bandymai didinti pajamas (mokesčių
didinimas) sukelia prieštaringą, neišsprendiamą, poveikį ekonomikai. Pastaroji klaida buvo padaryta bandant
stabilizuoti Lietuvos ekonomikos nuosmukį, kai 2009 m. pridėtinės vertės mokesčio tarifas buvo
padidintas iki 21 proc. (nuo 18 proc.), pelno mokesčio tarifas padidintas iki 20 proc. (nuo 15 proc.) taip
pat pakelti akcizų tarifai, kurie viršijo Europos Sąjungos minimumą. Taigi, vietoje skatinimo
ekonomika gavo papildomus suvaržymus, prisidėjo prie skolos didėjimo bei sustabdė ekonominio
aktyvumo atsigrąžą.

Dar viena valstybės biudžeto politikos rėšmi laikytina skatinamoji politika, kuri taikant
valdžios faktinį išlaidų viršijimą pajamas. Akivaizdu, kad naudojant tokia politiką, valdžios išlaidos
negali būti padengtos gaunamam mokesčių ar kitų viešųjų pajamų suma, todėl būtinai naudoti kitokius
finansinius iššalinius trūkumui kompensuoti. Skatinamosios politikos dėka trumpuoju ir vidutiniu

didelė vyriausybės išlaidų staigus padidėjimo (pvz., didelio masto valstybiniai statybos rangos darbai ufsakymai ir pan.) arba bendroji paklausa (pasila) didelė mokesčių naštos mažėjimo. Be abejo tokia politika taikoma nuosmukio metu, kai minėtų priemonių padeda atkurti normalią ekonomikos funkcionavimą (Thompson, 2007).

vairioje mokslinėje literaturoje, nagrinėjant valstybės deficito klausimus, yra paplitę keli požiūriai. Monetarinis ekonomikos –alininkai, ypač ikagos ekonomikos mokyklos ir Miltono Frydmano pasekėjai, mano, kad valstybė neturėtų kištis ekonominius procesus balansuodama tarp biudžeto deficito ir pertekliaus. Anot jų, biudžeto deficitas lemia valstybės skolinimąsi, kuris sumažina rinkoje esančių laisvųjų pinigų skaičių ir didina paskolų palūkanas, taip mažindamas investicijas. Austrijos ekonomikos mokyklos –alininkai teigia, kad valstybė turi atlikti tik būtiniausias funkcijas, biudžeto deficito reikšmė ir valstybės skolinimąsi jam mažinti vertina neigiamai, nes, anot jų, taip valstybė iškraipo verslo santykius, prisiima sau funkcijas, kurių neturėtų imtis ir prisideda prie ekonomikos ciklo kumo. Ekonomistai, besiremiantys Džono M. Keinso idėjomis, pasisako už biudžeto deficito naudojimą ekonominio nuosmukio ar sūtingo metais, tokiu būdu valstybė prisidėtų prie ekonomikos augimo skatinimo. Ekonomistai patlymi, kad valstybė ekonomikos augimo metais privalo turėti perteklinį biudžetą kaip rezervą, iškurio būtų skolinamasi nuosmukio metais (Thompson, 1996).

Lietuva, kaip ir visos buvusios SSRS respublikos, išskyrus Rusiją, atkūrusi nepriklausomybę, nepaveldėjo jokių skoliniųsipareigojimų ufsienio –alims. Tačiau, esant nuolatiniam valstybės biudžeto deficitui susidarė valstybės skola, kuri nuolat auga. Skolinimasis yra vienas išpopuliariausių biudžeto deficito finansavimo būdų. Ties b das yra dažnai taikomas Lietuvoje (Navickas, Tuopyt, 2000).

Kadangi valstybinis sektorius sudaro centrinę vyriausybę, vietinį valdžios ir valstybės monetas, tai valstybinio skolinimosi poreikį galima suskaidyti atitinkamas dalis:

- Centrinės valdžios skolinimosi poreikis;
- Vietinės valdžios skolinimosi poreikis;
- Valstybinio moneto skolinimosi poreikis.

Pasak fi. Karazijienės ir A. Sabonienės (2009), centrinės valdžios skolinimosi poreikis yra didžiausias. O centrinė valdžia sudaryta iš valstybės biudžeto, socialinio ir sveikatos draudimų, bei nebiudžetinių fondų. Kadangi valstybės biudžetas nagrinėjamu laikotarpiu 2005-2010 metais yra nuolatos deficitinis, todėl –iame darbe jis ir yra analizuojamas.

Visa vyriausybės skola skirstoma : vidaus ósipareigojimais, prisiimti litais, ir ufsienio ósipareigojimais, prisiimti ufsienio valiuta. Ties sipareigojimų svarba ekonomikoje nėra tapati. Skolinimasis vidaus rinkoje yra palankesnė situacija, nes skolos našta tenka patiems piliečiams, o

Ufšienio subjektai ó skolos na-ta n ra perkeliama ateities kartoms. r tai, anot fi. Tuopyt s (2004), kad valstybei skolinantis vidaus rinkoje, jos kreditoriai gauna pajam i-pal kan ir moka mokes ius (t.y. valstyb nepraranda savo atsarg), o esant ufšienio skolai pajamos i-pal kan mokamos ufšienio subjektams ir nespartinamas ekonomikos vystymasis, tik tina, kad kapitalas plauks i-alies, nuvert s valiut kursas, galimas infliacijos spaudimas. Pasak V. Navicko ir fi. Tuopyt s (2000), vidaus rinka ne visada gali patenkinti skolinimosi poreiki , tada vyriausybs vertybiniai popieriai (VVP) platinami ufšienio rinkose, kur galima pritraukti ilgalaiki l - . Ta iau, gali susidaryti situacija, kai vidaus skola padengiama ufšienio paskolomis. Tokiu atveju atsiranda ry-ki priklausomyb tarp vidaus ir i-or s balans , skol i-mok jimams kyla realus pavojus, pafleidfiama pagrindin skolinimosi taisykl (dar vadinama šauksine taisykleõ), teigianti, kad skolintis tikslinga tik tokioms i-laidoms padengti, kurios ateityje gali sukurti biudfeto pajamas (efektyvios investicijos), t.y. skolintos l -os tur t sukurti vertybes ir sudaryti s lygas skoloms graffinti, o ne tiesiogiai padengti kitus valstyb s piniginius sipareigojimus.

fii rint globaliai, per pastaruosius du de-imtme ius daugelyje pasaulio -ali pasteb ta gana sparti valstybi skolos did jimo tendencija. Dauguma Europos valstybi bei JAV susiklost labai pana-i situacija ó vyriausybi skola per de-imt pastar j met i-augo nuo 26% BVP iki 50% BVP. Praeityje toks didffiulis skolos augimas buvo pastebimas tik per lokalius konfliktus ar ekonomines depresijas. Dabar valstyb s skolos augim , nemafla dalimi, lemia dinami-ki ekonomikos pertvarkymo procesai, kurie reikalauja dideli finansini i-tekli . Pasak fi. Karaflijien s (2009), valstybi biudflet deficit prieflastys gali b ti ir pajam surinkimo problemos, pernelyg didel s i-laidos ar netinkama kontrol . Tod l reikia atkreipti d mes biudfeto pajam ir i-laid subalansuotum , kad nesusidaryt tokia sud tinga situacija kaip Graikijoje, kai -alies skola i-augo per 100% -alies BVP ir prireik Tarptautinio valiutos fondo pagalbos stabilizuojant -alies pad t .

Apskritai, kalbant apie Lietuvos biudfeto deficito atvej , reikia pasteb ti, kad nuo pat nepriklausomyb s atgavimo buvo formuojami deficitiniai valstyb s biudfletai, neatsiffvelgiant -alies ekonomin cikl . Nors, tikrai buvo galimybs ekonomijos pakilimo laikme i formuoti perteklinius biudfletus, kad v liau sukauptas l -as panaudoti sunkme iu, i-lyginti ciklinius svyravimus, ta iau did jant biudfeto pajamoms nebuvo formuojami rezervai, o buvo didinamos valstyb s i-laidos. Esant netinkamai cikli-kai suformuotam valstyb s biudfletui, Lietuvoje m spar iai augti valstyb s skola. Nuolatos augan iai -alies skolai kartu auga ir skolos aptarnavimo i-laidos, palikdamos vis maffiau skolint l - produktyvioms i-laidoms. Tod l, atsiranda vis didesnis poreikis tinkamai subalansuoti Lietuvos valstyb s biudflet .

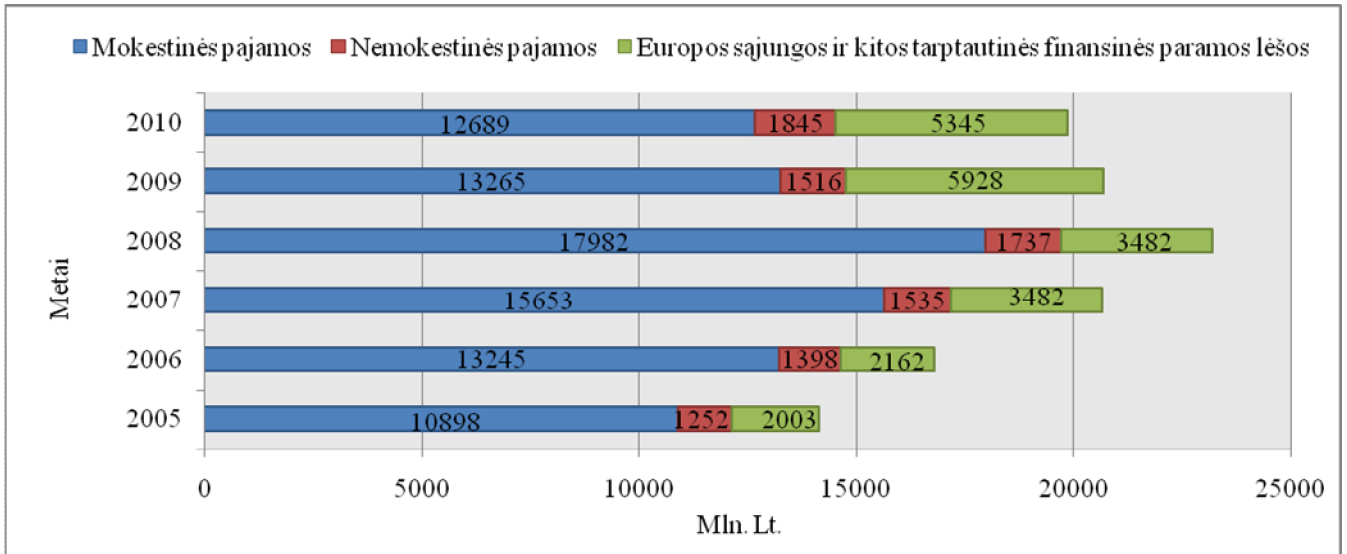
PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ SUBALANSUOTUMO ANALIZĖ

Valstybės biudžeto 2005-2010 metais pajamų analizė

2.1.1 LR valstybės biudžeto pajamų dinamika 2005-2010 m.

Click Here to upgrade to Unlimited Pages and Expanded Features

Kaip jau buvo minėta teorinėje darbo dalyje, Lietuvos valstybės biudžeto pajamos yra formuojamos iš mokesčių ir nemokesčių pajamų bei Europos Sąjungos ir kitų tarptautinių paramų – (žr. 5 paveikslą).

5 pav. Lietuvos valstybės biudžeto pajamų dinamika 2005-2010 m. laikotarpiu, mln. Lt.
Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis.

Akivaizdu, kad daugiausiai pajamų valstybės biudžetui surenkama iš mokesčių. 2005-2008 m. laikotarpiu spartus valstybės biudžeto pajamų augimas siejamas su ekonomikos pakilimo ciklu, kuomet augo vidaus paklausa, investicijos, mažėjo nedarbas, didėjo atlyginimai, augo eksportas, išaugo mokesčių mokėtojų skaičius, gerėjo mokesčių surinkimas. Tuo tarpu 2009-2010 m. laikotarpiu pajamos valstybės biudžetui sparčiau mažėjo. Tai susiję su sumažėjusia vidaus paklausa, mažėjančiomis investicijomis, sulėtėjusiu skolinimusi ir augančiomis palūkanomis, didėjančiais atleidimais iš darbo ir mokinė bankrotais, krentančiomis kainomis ir aktyvumo mažėjimu nekilnojamo turto rinkoje. Visa tai dar labiau sustiprino pasaulinį finansų krizę.

Lietuvos valstybės biudžeto pajamoms buvo apskaičiuotos pagrindinės duomenų ypatybės ir sklaidos charakteristikos, kurios pateiktos 6 lentelėje. 2005-2010 m. laikotarpiu didžiausios valstybės biudžeto pajamos kartu ir mokesčių pajamos buvo 2008 m. Daugiausiai pajamų buvo gauta iš pridurtinų vertės mokesčio – 9242,5 mln. Lt.; gyventojų pajamų mokesčio – 1714,5 mln. Lt.; akcizų – 3354 mln. Lt.; pelno mokesčio – 2910,2 mln. Lt. Tuo tarpu minimali valstybės biudžeto pajamų

ir nemokestinės pajamos bei ES parama ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos.

6 lentelė

Lietuvos valstybės biudžeto pajamų padėties ir skaidos charakteristikos 2005-2010 m.

Rodiklis	Valstybės biudžeto pajamos	Valstybės biudžeto mokesstinės pajamos	Europos Sąjungos ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos	Valstybės biudžeto nemokesstinės pajamos
Didžiausia reikšmė, mln. Lt.	23201	17982	5928	1845
Mažiausia reikšmė, mln. Lt.	14153	10898	2003	1252
Variacinis koeficientas, mln. Lt.	9048	7084	3925	593
Vidutinis lygis, mln. Lt.	19236	13955	3734	1547
Standartinis nuokrypis, mln. Lt.	3228	2491	1613	217
Variacijos koeficientas, proc.	0.17	0.18	0.43	0.14

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis.

Skirtumas tarp valstybės biudžeto pajamų didžiausios ir mažiausios reikšmės buvo virš 9 mlrd. Lt. ir sudarė apie 64 procentinius punktus mažiausios reikšmės. Europos Sąjungos ir kitos tarptautinės finansinės paramos variacinis koeficientas viršijo minimalų dydį apie 2 kartus. ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos yra antras svarbus pajamų šaltinis po mokesčių pajamų. Didžiausi reikšmės paramos lėšos giję 2009 m., o mažiausi reikšmės buvo 2005 m.

Vidutinis analizuojamo laikotarpio valstybės biudžeto pajamos sudarė virš 19 mlrd. Lt. iš kurių apie 14 mlrd. Lt. mokesčines pajamas, 1,5 mlrd. Lt. nemokesčines pajamas ir 3,7 mlrd. Lt. ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos. Valstybės biudžeto pajamos nuo vidutinio lygio nutolusios 3,2 mlrd. Lt., mokesčių pajamos šiek tiek mažiau, 2,4 mlrd. Lt., nemokesčių pajamos šiek tiek daugiau, 0,2 mlrd. Lt., o ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos šiek tiek mažiau, 1,6 mlrd. Lt. Variacijos koeficientas taip pat parodo vidutinį nuokrypį nuo vidutinio lygio, tačiau procentine išraiška. Taigi, valstybės biudžeto pajamos nuo vidurkio buvo nutolusios 17 proc. (vidutinė variacija), tuo tarpu mokesčių pajamos šiek tiek daugiau, 18 proc. (vidutinė variacija), nemokesčių pajamos šiek tiek mažiau, 14 proc. (vidutinė variacija), o ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos šiek tiek daugiau, 43 proc. (variacija labai didelė).

Analizuojamu laikotarpiu 2005-2010 m. apskaitai įvairių valstybės biudžeto mokesčių pajamų didėjimo ir padidėjimo tempus, matyti, kad per penkerius metus išaugo 116,4 procentiniu punktu palyginus su baze, pagal didėjimo tempą (žr. 7 lentelę). Didžiausias augimas pastebimas 2006 m. kuomet išaugo pajamos lyginant su 2005 m. padidėjo 21,53 proc. Tai paaiškina išaugusiomis pajamomis iš PVM (28 proc.), gyventojų pajamų mokestio (8,7 proc.), pelno mokestio (27,6 proc.) ir akcizų (16,4 proc.). Taip pat pastebimas ir kitų mokesčių augimas, tačiau jų dalis sudaro kiek mažesnę

stini pajam dalies augim l m didelis Vyriausyb s d mesys
antis BVP. Pagal statistikos departamento prie LRV skelbiamus
duomenis, BVP veikusiomis kainomis, palyginti 2006 m. su 2005 m. padid jo 15,13 proc.

7 lentel

Valstybės biudžeto mokestinių pajamų baziniai ir grandininiai kitimo tempai 2005-2010 m.

Metai	Faktinės pajamos mln. Lt.	Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Baziniu būdu	Grandininu būdu	Baziniu būdu	Grandininu būdu
2005	10898.46	100	-	-	-
2006	13244.54	121.53	121.53	21.53	21.53
2007	15652.87	143.62	118.18	43.62	18.18
2008	17982.21	165.00	114.88	65.00	14.88
2009	13265.01	121.71	73.77	21.71	-26.23
2010	12688.69	116.43	95.66	16.43	-4.34

™ltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR Finans ministerijos duomenimis.

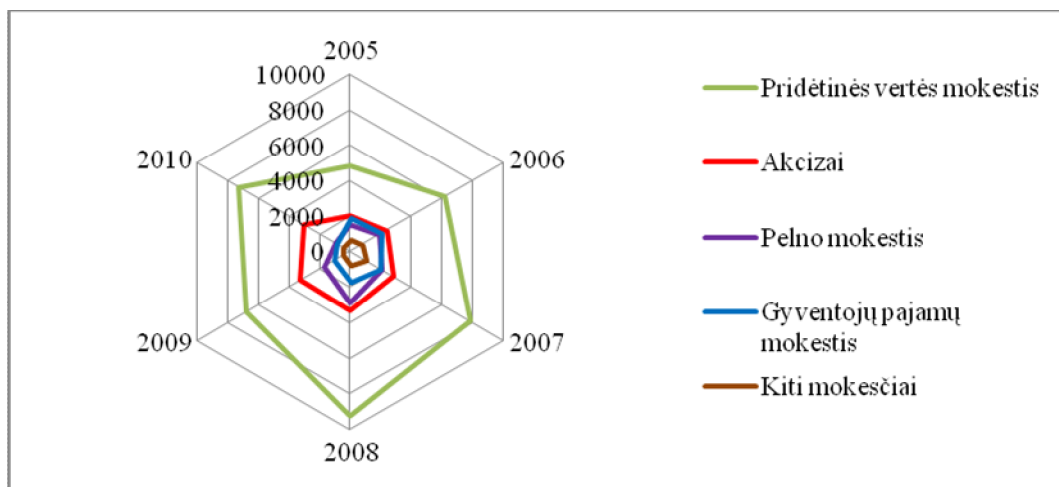
Reikia pasteb ti, kad d l –alyje esan io sunkme io valstyb s biudfeto mokestin s pajamos, lyginant 2009 m. su 2008 m. sumafl jo net 26,2 procentiniais punktais. Tame tarpe neigiamai pakito pajamos i– gyventojų pajam mokes io (-39,3 proc.), pelno mokes io (-41,3 proc.), prid tin s vert s mokes io (-26,44) bei akciz (-2,9 proc.). Taip pat mafl jo ir kitos mokestin s plaukos. 2009 m. buvo bandoma taisyti susidariusi pad t, didinant mokes i tarifus, pelno mokestis did jo iki 20 proc., prid tin s vert s mokestis did jo iki 21 proc. taip pat did jo ir akcizai cigaret ms, alkoholiniams g rimams bei varikli kurui. TŲsituacija šskaudffiaiō atsiliep Lietuvai.

Valstyb s biudfeto nemokestin s pajamos didffiausios buvo 2010 m. Apskritai pastebimas –i pajam augimas analizuojamu laikotarpiu. Tam tur jo takos i–aug s Lietuvos banko likutinis pelnas d l banko pasikeitusi statymo nuostat ó mokes nuo centrinio banko pelno valstyb s biudflet padidintos nuo 50 iki 70 procentini punkt . Taip pat keit si dividend mokam valstyb s biudflet tvarka, taikoma bendrov ms, kuriuose valstyb turi daugiau kaip pus akcij paketo. Nustatyta, kad dividendams skiriama pelno dalis bus nemaflesn kaip 7 proc. nuosavo kapitalo, o paskirstytina pelno dalis didinama nuo 40 proc. iki 80 proc. Iki tol toki moni dividendai buvo skai iuojami tik nuo bendrov s statinio kapitalo, nevertinant viso nuosavo kapitalo. Nemokestin s pajamos 2010 m. bendroje mokes i strukt roje sudaro net apie 12,5 procentini punkt . Tokios didel s nemokestin s pajamos bendroje mokes i strukt roje vis pirma rei–kia gr flim besivystan i –ali tarp . Kadangi, i–sivys iusiose valstyb se –ios nemokestin s pajamos bendroje mokes i strukt roje tesudaro 2-3 proc. Apskritai, did jan ios nemokestin s pajamos rei–kia kain did jim ir kartu maflina flmoni perkam j

tyba, uflimtumumas, darbo uflmokestis, ekonomikos apimtis, plaukos atskirtis. Tok fenomen galima b t paai-kinti ekonominio nuosmukio metu, kuris yra dabar Lietuvoje, kaip laikin rei-kin . Ta iau, kai tai yra ekonominio pakilimo metu, kuris t s si iki 2008 m., paai-kinti sunkoka.

2.1.2 Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūros analizė

Lietuvos valstybės biudžeto mokestinės pajamos šli tođ dal sudaro pajamos iš keturi mokesi ō prid tin s vert s, akcizai, pelno, gyventojų pajamų plauk (fr. 6 paveiksl 1).

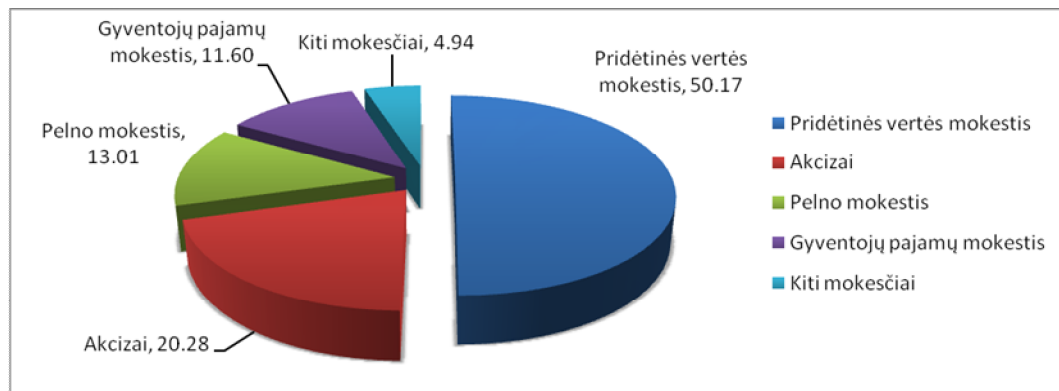

6 pav. Lietuvos valstybės biudžeto mokestinės pajamų struktūros kitimas 2005-2010 m., mln. Lt.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR Finans ministerijos duomenimis.

2005-2010 m. laikotarpiu didžiausi mokesčių plauk dal sudar plaukos iš netiesioginio prid tin s vert s mokesio. Vidutini-kai šio mokesio dalis sudar apie 51 proc. mokesčių pajamų (fr. 7 paveiksl 1). Lyginant 2010 m. su baziniais 2005 m. gautas absoliutus plauk padid jimas 2452 mln. Lt., t.y. padid jio 50,65 proc. Didžiausia mokesio reik-m buvo 2008 m., t.y. 9243 mln. Lt., o mažiausia 2005 m. t.y. 4842 mln. Lt. (fr. 1 ir 2 priedus). Skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios reik-mi yra 4401 mln. Lt. Teigiamus mokesio dalies pokyčius l m i-aug s PVM mokesi mok toj skaičius, did jan ios nam ki vartojimo išlaidos bei prekės ir kylan ios paslaug kainos. Daugiausia šio mokesio sumok jio didmeninis ir mažiausias prekybos bei apdirbamosios pramonės mon s. Ta iau, 2009 m. palyginus su 2008 m. pastebimas faktinis šio plauk sumafl jimas (-2444 mln. Lt.) d l l t jan i vartojimo augimo temp ir pagrindini ekonomini sektori pardavimo apim i mafl jimo. PVM pajamos flenkliai sumafl jio didmeninis ir mažiausias prekybos, statybos bei

riuose. Finansin s ir draudimo veiklos rodikli nuosmuk labiausiai
s, d l nemoki klient graffinto turto. D l to, 2009 m. buvo
padidintas standartinis PVM mokesio tarifas sausio 1 d. - 19 proc., rugs jo 1 d. 21 proc., tikslu
pritraukti daugiau plauk valstyb s biudflet . Ir jau 2010 m. pastebimas plauk augimas apie 7,3
proc., palyginus su 2009 m.

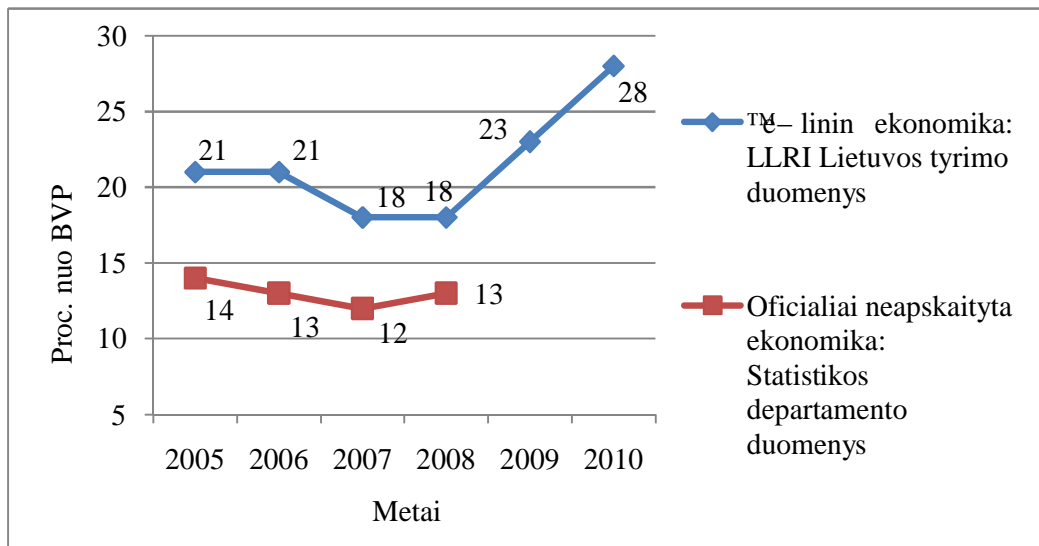
7 pav. 2005-2010 m. Lietuvos valstyb s biudflet o vidutin mokestini pajam strukt ra, proc.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR Finans ministerijos duomenimis.

Antrasis pagal pajamingum buvo netiesioginis mokestis ó akcizai. Vidutini-kai -io mokesio dalis sudar apie 21 proc. mokestini pajam (fr. 7 paveiksl 1). plaukos i-akciz valstyb s biudflet lyginant 2010 m. su 2005 m. i-augo 996 mln. Lt., t.y. padid jimo tempas 48,84 proc. lyginant su baze. Didffiausia mokesio reik-m buvo 2008 m., t.y. 3354 mln. Lt., o maffiausia 2005 m. t.y. 1858 mln. Lt. (fr. 3 ir 4 priedus). Skirtumas tarp didffiausios ir maffiausios reik-mi yra 1496 mln. Lt. Teigiam akciz pajam augim l m padid j preki , apmokestinam akciz , pardavimai. 2008 m. plaukas didino sigalioj nauji, padidinti akciz tarifai visoms akcizais apmokestinamoms preki grup ms. 2009 m. ir 2010 m. plaukos i-akciz maff jo, maff jant pardavim apimtims, d l nemokestini faktori didel s takos degal kain skirtumui bei ekonomin s kriz s metu sumafl jus vartotoj perkamajai galiai.

Pelno mokestis, nagrin jamu laikotarpiu, yra tre ias pagal dyd valstyb s biudflet surenkamas mokestis. Vidutini-kai -io mokesio dalis sudar apie 13 proc. mokestini pajam (fr. 7 paveiksl 1). Lyginant 2010 m. su baziniais 2005 m. gautas absoliutus plauk sumafl jimas 554 mln. Lt., t.y. sumafl jo 36,73 proc. Didffiausia mokesio reik-m buvo 2008 m., t.y. 2910 mln. Lt., o maffiausia 2010 m. t.y. 954 mln. Lt. (fr. 5 ir 6 priedus). Skirtumas tarp didffiausios ir maffiausios reik-mi yra 1956 mln. Lt. 2005-2008 m. laikotarpiu pastebimas pelno mokesio plauk augimas. Teigiamus poky ius d l spartaus ekonominio augimo l m moni skai iaus bei pelningumo teigiami poky iai. Ta iau, 2009 m.

...plauk sumafl jimas 41,32 proc. Apmokestinamasis pelnas sumafl jo ...se. Labiausiai plaukos sumafl jo i– didmenin s ir maflmenin s prekybos, apdirbamosios gamybos ir statybos, nekilnojamo turto operacijos vykdan i moni . 2009 m. pelno mokestis i–augo iki 20 proc. O 2010 m. tarifas sumaflintas iki 15 proc. 2010 m. palyginus su 2009 m. plaukos i–mokes io dar labiau sumafl jo 44,14 proc. ir pasiekiamas maflesnis plauk lygis nei 2005 m. Nuo 2009 m. sausio 1 d. pasikeitus pelno mokes io statymo nuostatai, avansin pelno mokest privalo mok ti tie mokes i mok tojai, kuri apmokestinamosios met pajamos vir–ija 1 mln. Lt. D l apmokestinam j pajam sumos padid jimo, per 2009 m. valstyb s biudfletas negavo apie 77 mln. lit avansinio pelno mokes io, kuris tur jo b ti sumok tas 2010 m. Ne avansinio pelno mokes io pajamas maflino d l turimos PM permokos mon ms atlikti gr flinimai. Nedid les pelno mokes io surinkimo apimtis veik ir š–e– lin ō ekonomika, verslininkai nebuvo suinteresuoti rodyti visas moni pajamas ir steng si dal j pasl pti (fr. 8 paveiksl l).

8 pav. Oficialiai neapskaitytos ekonomikos dydis Lietuvoje, proc. nuo BVP 2005-2010 m.

^{TM}ltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos Statistikos departamento ir Laisvosios rinkos instituto duomenimis.

Pagal skelbiamus Lietuvos Laisvosios Rinkos Instituto (LLRI) prane–imus oficialiai neapskaitytos ekonomikos m stai 2010 m. i–augo iki 28 proc. BVP, kai tuo tarpu 2008 m. siek tik 18 proc. BVP. Statistikos departamentas taip pat vertina –e– l, tik turi kitok jo apibr flim ō oficialiai neapskaityta ekonomika. Naujausi Statistikos departamento duomenys pateikti 2008 m. tuomet oficialiai neapskaityta ekonomika sudar apie 13 proc. ^{TM}e duomenys skiriasi nuo LLRI skelbiamos informacijos. Pagrindinis skirtumas ō oficialiai neapskaityta ekonomika apima ir tas veiklas, kurios

kykymu (pvz., neprivalom registruoti subjekt veikla, netiriamos
lutin s veiklos ir kt.). Tė– lin s ekonomikos dyd l m –alies
ekonomini situacija, netinkami valdžios sprendimai bei reikaling reform nebuvimas.

Gyventoj pajam mokestis tiriamu 2005-2010 m. laikotarpiu buvo ketvirtas pagal dyd valstyb s biudžet surenkamas mokestis. Tėš mokestis prad tas skai iuoti nuo 2002 m., o iki tol buvo mokamas tik savivaldyb ms. Pajamos i– io mokes io vidutini–kai sudar apie 12 proc. punkt mokestini pajam (fr. 7 paveiksl l). Lyginant 2010 m. su 2005 m. plaukos i– io mokes io sudar 959 mln. Lt., t.y. 51,13 proc. Didžiausia mokes io reik–m buvo 2006 m., o mažiausia 2010 m. Skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios reik–mi buvo 1122 mln. Lt. (fr. 7 ir 8 priedus). 2005-2006 m. laikotarpiu plaukos augo. Didžiausi teigiam tak GPM pajam padid jimui tur jo –alyje augantis vidutinis darbo uflmokestis. Tam tur jo takos Valstybin s mokes i inspekcijos gyvendinamas kovos su neapskaityta ekonomika ir mokes i vengimu planas, d l kurio sumafl jo darbuotoj , gaunan i pa ius flemausius atlyginimus, procentas. GPM i–augimui did l tak tur jo ir gyventoj uflimtumo padid jimas. Ta iau, nuo 2007-2010 m. pastebimas–i plauk mafl jimas. Tam takos tur jo pasikeit s gyventoj pajam mokes io paskirstymas, 2007 m. GPM atskaitymas valstyb s biudžet sumaflintas 7,62 proc. (346 mln. Lt.), 2008 m. ó 8,88 proc. (458 mln. Lt.) Tėbs l –os buvo pervestos savivaldyb ms. plaukas valstyb s biudžet tai pat maflino ir GPM gr flinimai 2007 m. ó 356 mln. Lt., 2008 m. ó 441 mln. Lt., 2009 m. ó 471 mln. Lt. Tiesiogiai neigiamos takos tur jo ir nedarbo lygio augimas, darbo uflmokes io mafl jimas.

Kiti mokes iai, tiriamu 2005-2010 m. laikotarpiu, sudar vidutini–kai apie 5 proc. vis mokestini plauk (fr. 7 paveiksl l). Tėai grupei priskiriami transporto priemoni , loterij ir azartiniai lo–im , cukraus, ufl aplinkos ter–im mokes iai, atskaitymai nuo pajam pagal LR mi–k statym bei laikinasis socialinis mokestis ir kiti. Laikinasis socialinis mokestis vestas nuo 2006 m. sausio 1 d. Tė mokest moka tie juridiniai asmenys, kurie ufl t pat mokestin laikotarp privalo mok ti pelno mokest nuo apmokestinamojo pelno. Palyginus su kitomis mokestin mis pajamomis –ie mokes iai formuoja santykinai nedid les plaukas valstyb s biudžet .

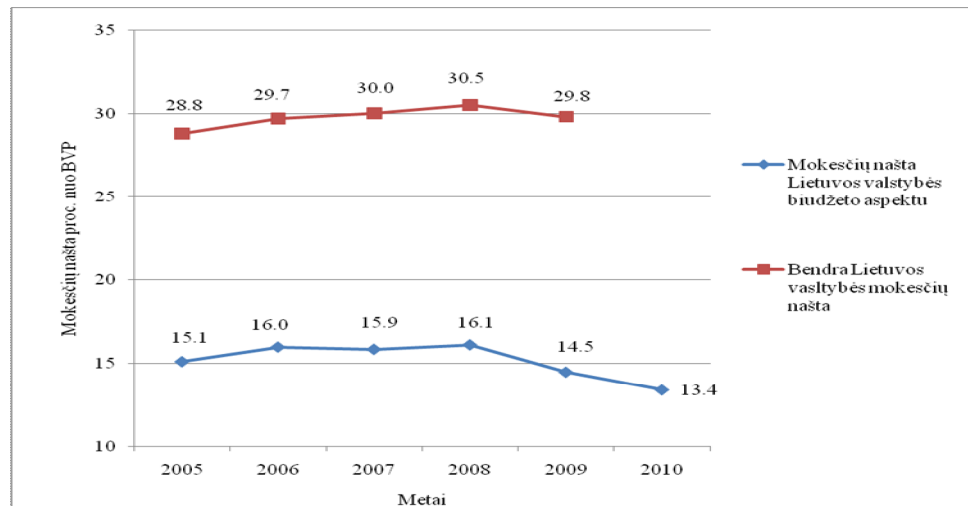
Analizuojant valstyb s biudžeto mokesines pajamas 2005-2010 m. laikotarpiu d l –alyje augan io nedarbo lygio, mafl jan ios vartotoj perkamosios galios, l t jan i vartojimo augimo temp , mafl jan i pagrindini ekonomini sektori pardavimo apim i , augan ios oficialiai neapskaitytos ekonomikos nuo 2008 m. did liais tempais mafl jo –alies mokestin s pajamos.

Valstybės biudžeto mokesčių naštos analizė

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Mokesčiai yra ne tik valstybės pajamų šaltinis, bet ir galingas rankis jos rankose. Mokesčių politika tiesiogiai veikia ne tik pajamų perskirstymą, bet ir finansinio subjekto padėtį, skatina ar neskatina šalies ekonomikos augimą. Svarbu, kad šalyje egzistuojanti mokesčių sistema būtų kuriama ir tobulinama atsižvelgiant apmokestinimo principus. Svarbu, jog formuojant valstybės mokesčių sistemą nebūtų perflėngiama apmokestinimo riba, kuomet per dideli mokesčiai slopina verslininkų iniciatyvą, mokesčiai dažnai slepiami, plėtojasi oficialiai neapskaitytos ekonomikos mastai, o būtų sudaromos palankios sąlygos šalies ekonomikai augti.

Remiantis Eurostato duomenimis bendroji mokesčių našta 2005-2009 m. laikotarpiu Lietuvoje išaugo 1 proc. punktu (žr. 9 pav.). Didžiausia bendroji mokesčių našta buvo 2008 m., t.y. 30,5 proc., o našta valstybės biudžeto aspektu buvo 16,1 proc. 2005-2008 m. naštos padidėjimą lėmė didesnis mokesčių plaukos, augantys Valstybinio socialinio draudimo ir Privalomojo sveikatos draudimo fondai bei lėčiau nei mokesčiai didėjus BVP. Taip pat mokesčių plaukas didino ir augantys akcizų tarifai dėl sipareigojimų ES bei prielastys aptartos ankstesniame skyriuje, tai gyventojų pajamų, skolinimosi, moni pelningumo augimas bei mažėjantis nedarbas.

9 pav. Mokesčių našta Lietuvoje 2005-2009 m., proc. nuo BVP

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Eurostato duomenimis.

Tuo tarpu, prasidėjus krizei, mokesčių naštos lygis, valstybės biudžeto aspektu, 2009 m. lyginant su 2008 m. sumažėjo 0,7 proc. Tam turėjo tokios biudžeto mokesčių pajamų spartesnis mažėjimo tempas (-26,2 proc. punkt) palyginti su BVP mažėjimo tempu (-17,9). Apskritai, tiek mokesčių pajamų, tiek BVP apimtys mažėjo šalyje prasidėjus sunkmetis. Tuo tarpu lyginant 2010 m.

vertinus mokesi na-t Lietuvoje, – rodikl yra svarbu palyginti su analogi-ku rodikliu Europos S jungos valstyb se, tam, kad b t lengviau suprasti, kokioje situacijoje yra Lietuva (fr. 8 lentel).

8 lentel

Mokesčių našta Europos Sąjungos valstybėse 2005 m. ir 2009 m.

Valstybė	2005	2009	Pokytis	Valstybė	2005	2009	Pokytis
Belgija	47.1	45.9	-1.2	Liuksemburgas	38.5	38.0	-0.5
Bulgarija	31.3	28.9	-2.4	Vengrija	37.6	39.6	2.0
ekija	37.2	34.5	-2.7	Malta	35.2	35.5	0.3
Danija	51.7	49.0	-2.7	Nyderlandai	38.6	39.0	0.4
Vokietija	40.2	41.1	0.9	Austrija	43.9	44.4	0.5
Estija	30.7	36.0	5.3	Lenkija	32.8	31.8	-1.0
Airija	32.2	29.6	-2.6	Portugalija	35.0	33.9	-1.1
Graikija	34.1	32.9	-1.2	Rumunija	28.5	27.8	-0.7
Ispanija	36.4	31.3	-5.1	Slov nija	38.9	37.9	-1.0
Pranc zija	45.4	43.5	-1.9	Slovakija	24.5	28.9	4.4
Italija	40.7	43.4	2.7	Suomija	44.1	43.3	-0.8
Kipras	35.5	35.1	-0.4	^T vedija	49.3	47.4	-1.9
Latvija	29.2	27.0	-2.2	Didffioji Britanija	37.6	36.7	-0.9
<i>Lietuva</i>	28.8	29.8	1.0	<i>ES 27(svertinis vidurkis)</i>	40.3	39.7	-0.6

^Taltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Eurostato duomenimis.

Pagal paskelbtus Europos S jungos statistikos agent ros šEurostatō duomenis, bendra mokesi na-ta 27 ES –alyse 2009 m. buvo 39,7 proc. punkto. Didffiausias mokesi na-tos rodiklis, pagal –ios agent ros duomenis, buvo Danijoje ir siek 49 proc. Maffiausia mokesi na-tos reik–m buvo Lavijoje, t.y. 27 proc. Pagal šEurostatō duomenis Lietuva 2009 m. buvo 6 vietoje (29,8 proc.) pagal mokesi na-tos maflum . Tuo tarpu Estija 14 vietoje (36 proc.), o Latvija 1 vietoje (27 proc.). Palyginus 2009 m. su 2005 m. bendra ES-27 –ali mokesi na-ta sumafl jo 0,6 proc. punktu. Tuo tarpu Lietuvoje –is rodiklis i–augo 1 proc. punktu.

Didl arba mafla mokesi na-tos dydfflio reik–m nepasako ar mokesius mok ti yra sunku ir kiek lieka l – sumok jus mokesius. Todl yra svarbu vertinti BVP, tenkant vienam gyventojui (fr. 9 lentel).

ui ES, pagal perkamosios galios standartą 2005 m. ir 2009 m.

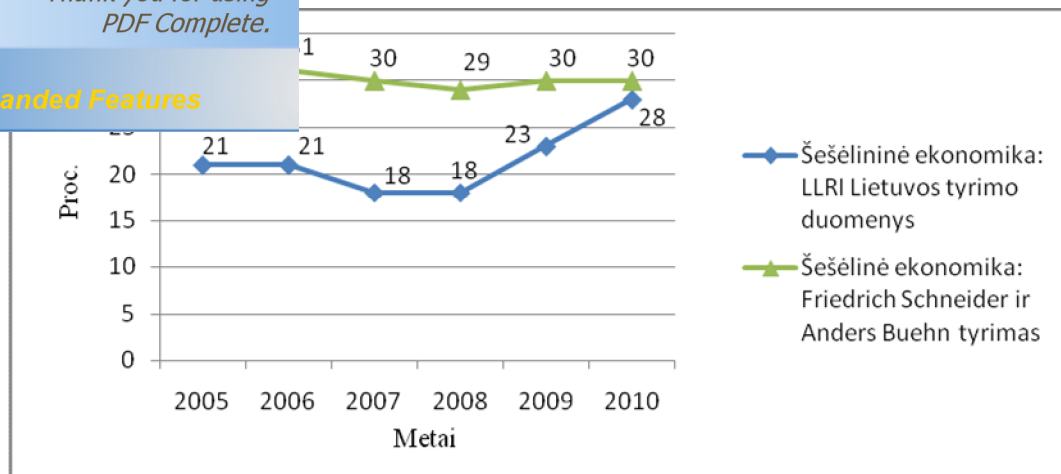
Valstybė	2005	2009	Skirtumas	Valstybė	2005	2009	Skirtumas
Belgija	26900	27400	500	Liuksemburgas	57300	64000	6700
Bulgarija	8200	10400	2200	Vengrija	14200	15300	1100
ekija	17100	19200	2100	Malta	17600	19000	1400
Danija	27800	28400	600	Nyderlandai	29400	30800	1400
Vokietija	26300	27400	1100	Austrija	28000	29300	1300
Estija	13800	15000	1200	Lenkija	11500	14300	2800
Airija	32299	29800	-2499	Portugalija	17800	18900	1100
Graikija	20600	22100	1500	Rumunija	7900	10900	3000
Ispanija	22900	24300	1400	Slov nija	19700	20700	1000
Pranc zija	24900	25400	500	Slovakija	13500	17200	3700
Italija	23600	24400	800	Suomija	25700	26600	900
Kipras	20400	23200	2800	^T vedija	27400	28000	600
Latvija	10900	12200	1300	Didžioji Britanija	27400	26500	-900
Lietuva	11900	12900	1000	ES 27	22500	23600	1100

^Taltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Eurostato duomenimis.

Europos S jungos –alyse BVP tenkan io vienam gyventojui 2009 m. vidutini–kai buvo 23600, pagal perkamosios galios standart . Daugiausiai BVP vienam gyventojui teko Liuksemburge (64000), o mažiausiai ó Bulgarijoje (10400). Tuo tarpu Lietuvoje vienam gyventojui teko tik 12900 (4 vieta pagal maflum). Baltijos –alys Latvija ir Estija atitinkamai buvo 3 (12200) ir 6 (15000) vietose nuo galo. Kaip matyti, Lietuvoje BVP tenkantis vienam gyventojui buvo vienas mažiausi , lyginant su kit Europos S jungos –ali analogi–ku rodikliu.

Pasteb tina tai, kad turtingoje valstyb je, esant ir didesnei mokes i na–tai, mokes ius mok ti lengviau, negu toje, kurioje BVP tenkan io vienam gyventojui lygis maflesnis ir mokes i na–ta maflesn .

Auganti mokes i na–ta Lietuvoje paskatino spart oficialiai neapskaitytos ekonomikos vystym si. Pagal Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenis per 2008-2010 m. laikotarp mokes i na–ta –alyje i–augo nuo 18 proc. iki 28 proc. punkt (fr. 10 paveiksl 1). F. Schneider nurodo, kad 2010 m. Lietuvoje mokes i na–ta siek 30 proc. I– 10 paveiksl lio matyti, kad Lietuvos laisvosios rinkos instituto pateiktas oficialiai neapskaitytos ekonomikos mastas buvo optimisti–kesnis nei F. Schneider.

10 pav. ^{TM}– lin s (neapskaitytos) ekonomikos dydis Lietuvoje, proc. nuo BVP

^{TM}altinis: sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenimis.

Tai paaiškina tuo, kad Lietuvos laisvosios rinkos institutas –e– lin s ekonomikos mast skaičiuoja ekspert apklausos būdu (kasmet apklausiant iki 50 ekspertų), tuo tarpu F. Schneider oficialiai neapskaitytą ekonomiką apskaičiuoja remdamasis statistiniais duomenimis. Tad, galima teigti, kad F. Schneider nurodytas dydis yra artimesnis susidariusiai situacijai ekonomikoje.

F. Schneiderio tyrimo duomenimis, pagal –e– lin s ekonomikos dalį, BVP Lietuva 2010 m. buvo 4 vietoje iš 31 Europos valstybių, po Bulgarijos, Kroatijos ir Rumunijos. Netoli nuo Lietuvos buvo ir Estija su Latvija, kuriose –e– lin s ekonomika sudarė atitinkamai 30 ir 27 proc. BVP. Skaidriausiomis Europoje valstybėmis paskelbtos ^{TM}veicarija ir Austrija su atitinkamai 8 ir 9 proc. –e– lin s dalimi BVP. Europos vidurkis buvo 20 proc. (flr. 11 pried.).

Lietuvoje staigiai oficialiai neapskaitytos ekonomikos vystymosi 2008 m. pabaigoje vykdyta mokesčių reforma, kuri buvo didžiausia nuo narystės ES pradžios. Reformos tikslas buvo užtikrinti, kad ekonominio nuosmukio metu biudžetą patektų pakankamai pajamų. To buvo siekiama didinant svarbiausius mokesčius – PVM, akcizo, pelno mokesčio tarifus. Atskiriant privalomojo sveikatos draudimo moką, buvo sumažintas GPM tarifas, taip pat pakeista neapmokestinamojo pajamų dydžio skaičiavimo tvarka. Finansų ministerijos duomenimis, ši reforma padėjo surinkti 1495 mln. Lt. papildomų mokesčių pajamų. Tačiau, 2009 m. palyginti su 2008 m., pajamos iš mokesčių (valstybių biudžetui) sumažėjo 26,2 proc. (4,7 mlrd. lit.). Pagal laisvosios rinkos institutą, tinkamai kovojant su –e– line ekonomika, valstybių biudžetą galima būtų papildyti 1 mlrd. lit.

Minėti mokesčių sistemos pakeitimai sulaukė neigiamos reakcijos, paskatinusios kelių subjektus dalyvauti oficialiai neapskaitytoje (–e– lin s) ekonomikoje. Dėl to, valstybių biudžetas ne tik prarado

galimyb s finansuoti vykdomas funkcijas. Tad, atsiranda poreikis
m ir priimti atitinkamas kovos su –e– line ekonomika priemones,
norint subalansuoti valstyb s biudžet .

2.2 LR Valstybės biudžeto 2005-2010 metais išlaidų analizė

2.2.1 LR valstybės biudžeto išlaidų dinamika 2005-2010 m.

Analizuojamu 2005-2010 m. laikotarpiu apskai iavus valstyb s biudžeto i–laid did jimo ir padid jimo tempus, matyti, kad per penkerius metus i–laidos padid jo 65,37 proc. punktais (9696,45 mln. Lt.), palyginus su baziniais 2005 m. (fr. 10 lentel). Labiausiai i–laidos padid jo per 2006 m. (21,45 proc. punktais), lyginant pagal pra jusius metus. Didel dalis valstyb s biudžeto i–laid buvo nulemta sipareigojim , prisiimt 2006-2008 metais, kuomet laikinos, d l spartaus ekonomikos augimo atsiradusios pajamos, buvo paverstos pastoviomis i–laidomis. Pagrindin s toki i–laid sritys buvo darbo uflmokes io didinimas (pedagogams, socialiniams ir kult ros darbuotojams, valstyb s tarnautojams) bei socialini i–mok spartus augimas. 2005-2009 m. i–laidos kasmet vidutini–kai padid davo apie 14 proc. punkt (fr.11 lentel). ^{TM} asignavim augim taip pat l m vienkartinio pob dffio program finansavimas: reik jo vykdyti didelio masto strukt rines reformas, kurios yra savitos vie–osios prek s ó j negali atlikti privatus sektorius (flem s reforma, sveikatos apsaugos sistemos, –vietimo, pensij sistemos, energetikos sektoriaus reforma ir pana–iai). Taip pat, prie augan i asignavim prisid jo ir kasmet didesn s Europos S jungos paramos l –os, nukreiptos bendrafinansuoti projekt gyvendinim .

10 lentel

Lietuvos valstybės biudžeto išlaidų baziniai ir grandininiai kitimo tempai 2005-2010 m.

Metai	Asignavimai, mln. Lt.	Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Baziniu būdu	Grandininio būdu	Baziniu būdu	Grandininio būdu
2005	14832.19	-	-	-	-
2006	18013.70	121.45	121.45	21.45	21.45
2007	21026.77	141.76	116.73	41.76	16.73
2008	24572.43	165.67	116.86	65.67	16.86
2009	24617.01	165.97	100.18	65.97	0.18
2010	24528.63	165.37	99.64	65.37	-0.36

^{TM}ltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis LR Finans ministerijos duomenimis.

LR valstybės biudžeto asignavimų augimo tempo sulėtėjimas iki 2010 m. gegužės mėn. (augimo tempas -0,36 proc. punkto). Mažėjo LR valstybės biudžeto asignavimų valdytojų įlaikymo ir programų vykdymui skirtos lėšos, 2010 m. sumažintos vidutiniškai 33 proc. Be to, pastaraisiais metais sumažintos ir asignavimų valdytojų skaičius. Tačiau, atsižvelgiant į esančią situaciją, valstybės biudžeto išlaidos (ne skaitant ES paramos) didėjo trimis sritimis:

- ES lėšų – kofinansavimui skirtos lėšos didėjo 306 mln. litų, lyginant su 2009 metais ir 2010 metų biudžete sudarė 964 mln. litų. Tiesioginė suma bendrajam finansavimui reikalinga tam, kad būtų užtikrintas efektyvus skiriamos ES paramos lėšų panaudojimas ir sisavinimas.
- Pervedimai Ligonių kasas palyginus su 2009 metais didėjo 339 mln. litų ir sudarė 1911 mln. litų. Privalomojo sveikatos draudimo fondo apimtys mažėjo dėl mažėjančio darbo užmokesčio. Kadangi sveikatos sistemoje pradėta struktūrinė reforma, jai gyvendinti pirmaisiais metais turėta būti skiriami papildomi išteklių, tačiau jau 2010 metais, dėl reformos tokios planuota sutaupyti 300 mln. litų skiriamam sveikatos sričiai.
- Skolos aptarnavimui skiriamos lėšos, palyginus su 2009 metais didėjo 589 mln. litų ir 2010 metų biudžete sudarė 1592 mln. litų. Skolos aptarnavimui skiriamos lėšos didėjo dėl didėjančio biudžeto deficito išaugimo ir pabrangusio skolinimosi.

Apskritai, mažėjančios biudžeto pajamos ir siekis išlaikyti viešą finansų stabilumą stipriai riboja biudžeto išlaidas visoms sritims. Staigus ekonomikos lėtėjimas tiesiogiai mažina valstybės biudžeto pajamas, kartu valstybės biudžeto išlaidos mažėja tiek, kad galėtų būti išlaikytas optimalus viešųjų paslaugų teikimas visuomenei ir užtikrintas valstybės funkcijų gyvendinimas.

LR valstybės biudžeto asignavimams buvo apskaičiuotos pagrindinės duomenų padėties ir sklaidos charakteristikos, kurios pateikiamos 11 lentelėje.

11 lentelė

Lietuvos valstybės biudžeto pajamų padėties ir sklaidos charakteristikos 2005-2010 m.

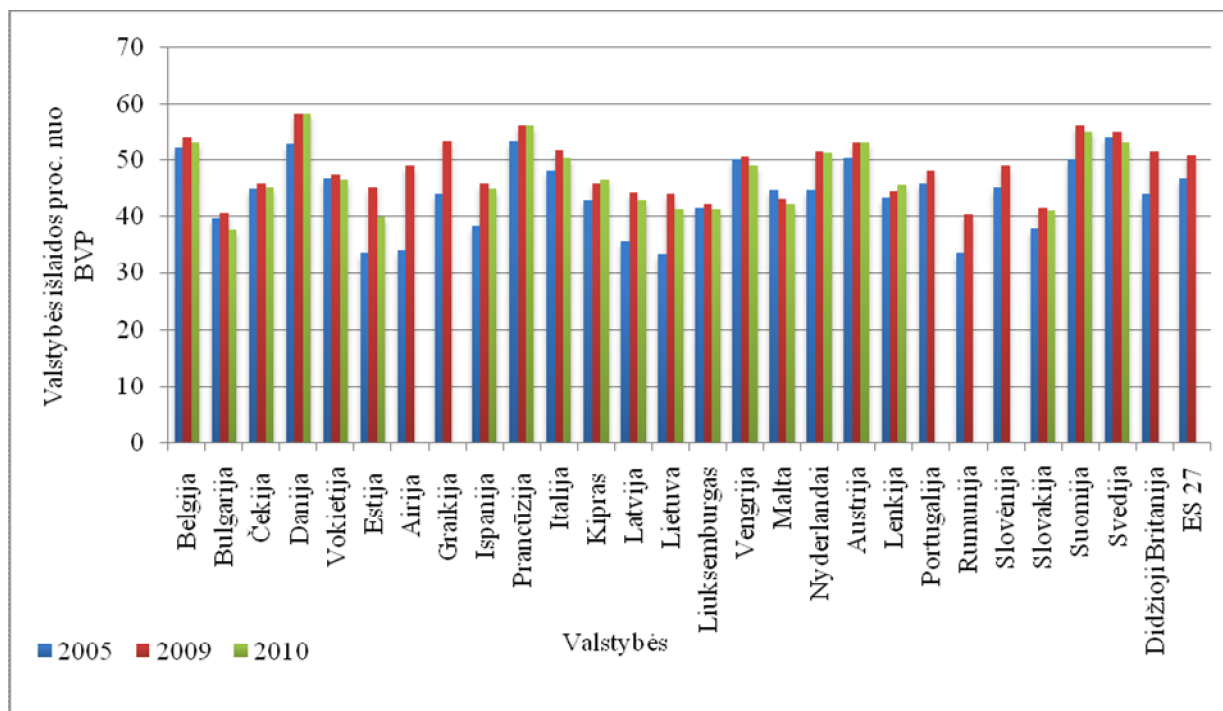
Didžiausia reikšmė, mln. Lt.	24617
Mažiausia reikšmė, mln. Lt.	18014
Variacinis intervalas, mln. Lt.	6603
Vidutinis lygis, mln. Lt.	21265
Standartinis nuokrypis, mln. Lt.	4119
Variacijos koeficientas, proc.	19

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis.

mažiausios valstybės biudžeto išlaidos buvo 2009 m. ir sudarė 24617 mln. Lt. ir mažiausios išlaidų dydžio reikšmės buvo 6603 mln. Lt. Variacinis koeficientas buvo mažesnis apie 2,7 karto nei minimali asignavimų reikšmė. Vidutiniškai analizuojamo laikotarpio išlaidos sudarė apie 21265 mln. Lt. LR valstybės biudžeto asignavimai nuo vidutinio lygio buvo nutolę 4119 mln. Lt. Pagal variacijos koeficientą vidutinis nuokrypis nuo vidutinio lygio, pagal procentinį išraišką, buvo 19 proc. ir yra laikoma, kad tai vidutinė variacija.

Apskaičiavus pagrindinius valstybės biudžeto išlaidų rodiklius, svarbu yra vertinti kaip Lietuva pagal valstybės išlaidų dydį (proc. nuo BVP), atrodo kitu fonu (fr. 11 paveikslas 1).

Pagal paskelbtus šEurostato duomenis 2005 m. ES-27 šalims vidutinis išlaidų dydis (proc. nuo BVP) siekė 46,8 proc. punktus. Didžiausia išlaidų rodiklio reikšmė teko Vokietijai (53,9 proc. punkto). Mažiausia reikšmė buvo Lietuvoje (33,3 proc. punkto). Baltijos šalys Latvija ir Estija atitinkamai buvo 24 pozicijoje (35,6 proc. punkto) ir 26 vietoje (33,6 proc. punkto). 2009 m. ES-27 šalims vidutinis išlaidų dydis (proc. nuo BVP) buvo 50,8 proc. Lietuvoje šis dydis pakito iki 44 proc., Latvijoje ir Estijoje atitinkamai 44,2 proc. ir 45,2 proc. Taigi, palyginus 2009 m. su 2005 m. pastebimas valstybės išlaidų dalies, tenkančios BVP, augimas visose ES-27 šalyse. Atkreiptinas dėmesys tai, kad Lietuvos išlaidų dydis (proc. nuo BVP) buvo vienas mažiausių tarp Europos Sąjungos šalių. Mažos išlaidos reikšė daugiau laisvės privačiai iniciatyvai ir rinkos jėgoms.

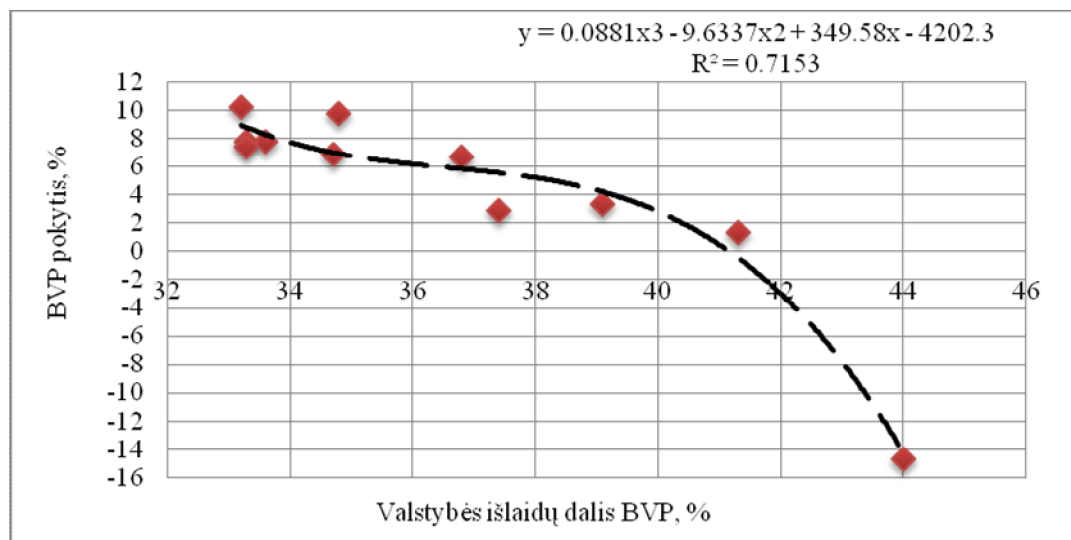

11 pav. ES-27 šalims išlaidų masto dinamika 2005 m. ir 2009-2010 m., proc. BVP

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Eurostato duomenimis.

valstybių išlaidas (47,6 proc. punkto), orientavosi ekonominiam augimui, dideliam užimtumui, socialiniam gerovės, verslo plėtrai, aukštam mokslo ir technologijų plėtojimui. Tačiau, nuo tam tikro taško, valstybių išlaidos tampa našta šalies ekonomikai, dėl rinkos iškreipimų, paimiti neįteikti išproduktyvaus sektoriaus, neefektyvaus jų naudojimo viešajame sektoriuje. Pagal Richal Rahn, siekiant užtikrinti optimalų valstybių išlaidų dydį, jos turi būti atitinkamai suderintos su bendrojo vidaus produkto pokyčiais.

Lietuvos atveju, ištyrus 2000-2010 m. duomenis, nustatyta, kad palankiausia šalies ekonominiame augime valstybių išlaidų procentinis dalis BVP yra apie 34 proc., lydimą 8-9 proc. metiniu BVP augimu (žr. 12 paveikslą). Tam procentui didėjant, ekonomikos augimas lėtėja.

12 pav. Ekonominio augimo ir valstybių išlaidų ryšys Lietuvoje 2000-2010 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Eurostato duomenimis.

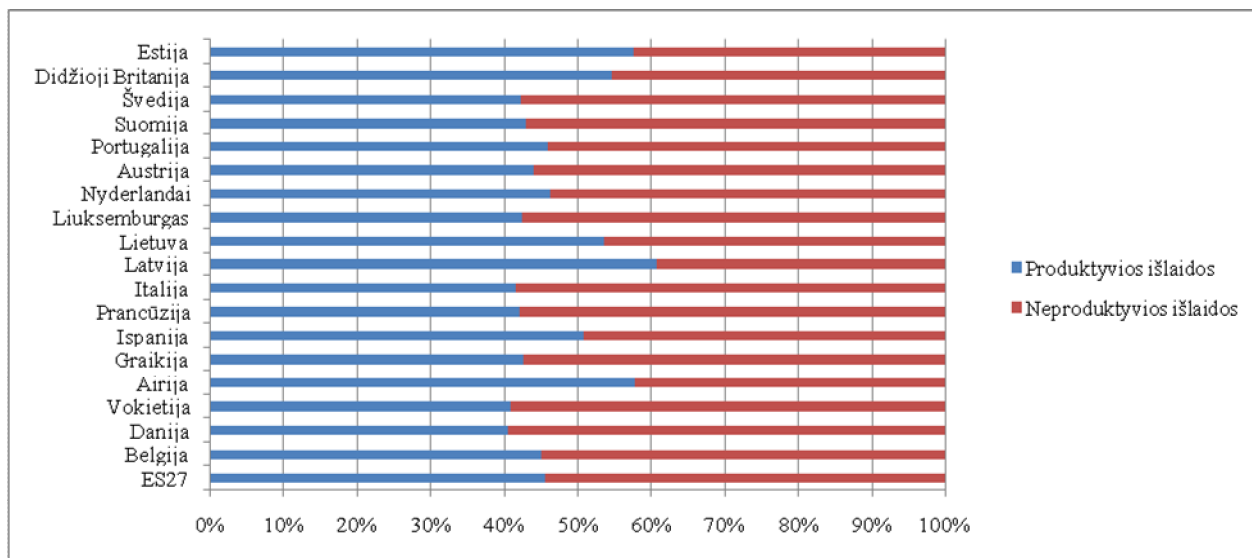
2009 m. ir 2010 m. valstybių išlaidų dydis (proc. nuo BVP) sudarė 44 proc. ir 41 proc., o BVP metinis pokytis atitinkamai buvo -15 proc. ir 1 proc. Iš to galima spręsti, kad būtina keisti valstybių išlaidų dydį, siekiant optimizuoti ekonominį augimą.

Gautas rezultatas patikimumą nusako apskaičiuotas regresijos lygties determinacijos koeficientas, kuris yra gana aukštas – 0,71. Tai reiškia, kad gauta kreivė 12 paveikslėlyje su 70 proc. patikimumu nusako ryšį tarp valstybių išlaidų ir BVP augimo.

Mokslinje literaturoje paprastai yra nagrinėjama valstybių išlaidų apimties svarba –alies ekonominiam augimui. Tačiau, pastaruoju metu vis didesnis dėmesys skiriamas ir išlaidų struktūrai. Remiantis teorinje darbo dalyje aptartu J. Ferreirio pasiūlymu valstybių išlaidas suskirstyti į produktyvias (skatinančias ekonominį augimą) ir neproduktyvias (neskatinančias ekonominį augimą) išlaidų grupes (pagal COFOG klasifikaciją), galima paanalizuoti Lietuvos išlaidų struktūrą pagal produktyvumo poflymą.

Valstybių išlaidų produktyvumo tyrimui pasirinkti šEurostato 2008 m. duomenys, kadangi 2010 m. duomenų nėra, o 2009 m. pateikta vos keli duomenys. Pagal skelbiamus duomenimis 2008 m. Lietuvos valstybių produktyvios ir neproduktyvios išlaidos atitinkamai sudarė 54 proc. ir 46 proc. Galima daryti išvadą, kad Lietuvos valdžia nepalankiai skirsto finansinius išteklius tarp produktyvių ir neproduktyvių išlaidų, kadangi neproduktyvios išlaidos sudaro gana didelį visų valstybių išlaidų dalį (fyr. 13 pav.). Tačiau, pasifirius Lietuvos valstybių išlaidų struktūrą pagal produktyvumo poflymą kituose kontekstuose, susidaro priešingasis spėjimas.

13 pav. Valstybių išlaidų struktūra pagal produktyvumą ES –alyse 2008 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Eurostato duomenimis.

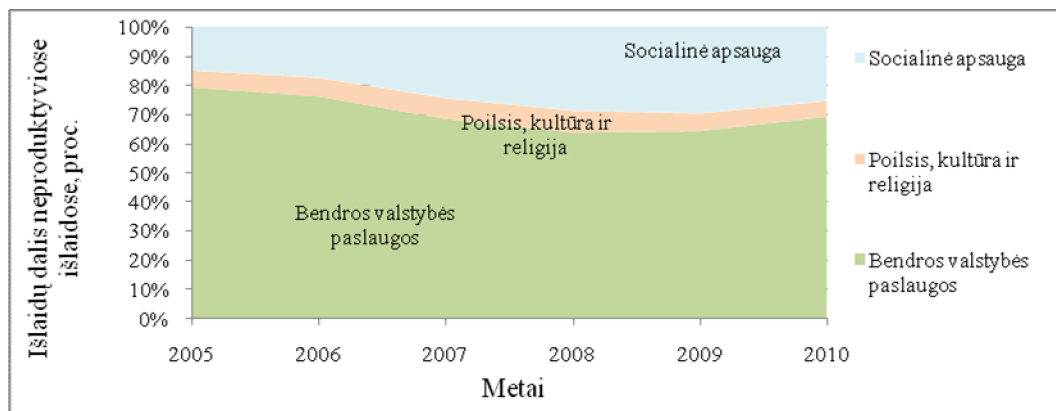
vertinus kitose Europos Sąjungos valstybių išlaidų struktūrą pagal produktyvumą 2008 m. buvo pastebėta, kad produktyvių išlaidų procentinė dalis, tirtose –alyse, vidutiniškai sudarė apie 45 procentus. Reikia pastebėti, kad daugumoje seniausių ES –alių narių produktyvių išlaidų procentinė dalis visose išlaidose net nesiekia 50 procentų. Prasčiausiai iš visų valstybių atrodė Danijos valstybė, kuri

tyr vos 40,6 proc. Produktiviams i-laidoms daugiau kaip 50 proc. ... anija ir Airija. Pastebima, kad Baltijos –alyse produktyvioms i-laidoms skiriama daugiau l – , ypa palanki Latvijos valstyb s i-laid strukt ra, kur produktyvioms i-laidoms skiriama per 60 proc. punkt .

Remiantis pateiktais duomenimis, galima teigti, kad palyginus su ES –alimis, Lietuvos valstyb s i-laid strukt ra pagal produktyvum n ra tokia prasta. Ta iau i–seniausi ES –ali galima tik tis, kad j i-laid valdymo kokyb yra geresn , negu Lietuvoje. Tuo tarpu palyginus Lietuv su kitomis Baltijos –alimis, kuriose gal t vyrauti pana-i i-laid valdymo kokyb , matyti, kad Lietuva atrodo pras iausiai.

Tiriant Lietuvos valstyb s biudfeto neproduktyvi i-laid strukt r i–pateikto 14 paveiksl io matyti, kad Lietuvos atveju neproduktyvios i-laidos yra skiriamos trims i–de–imties valstyb s funkcij . Valstyb s biudfeto lygmeniu neproduktyvioms i-laidoms vidutini–kai 2005-2010 m. laikotarpiu tenka 42 proc. vis biudfeto i-laid .

14 pav. Neproduktyvi valstyb s biudfeto i-laid strukt ra pagal funkcin poftym 2005-2010 m.

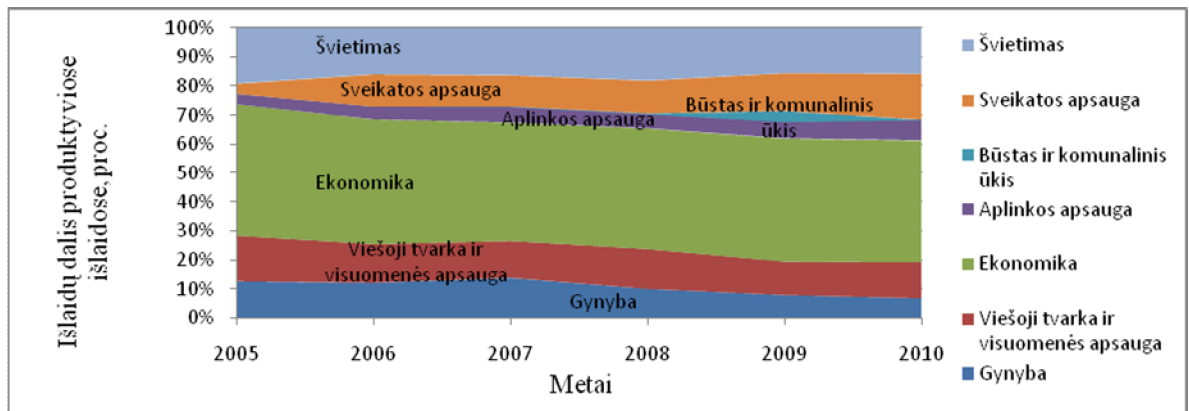
Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR Finans ministerijos duomenimis.

Didffiausi neproduktyvi i-laid dal 2005-2010 m., vidutini–kai apie 70 proc. punkt , sudar i-laidos bendrosioms valstyb s paslaugoms. Per –e–erius metus lyginamasis svoris –i i-laid , neproduktyviuose asignavimuose, sumafl jo nuo 79,4 proc. iki 69,4 proc., ta iau absoliu iu dydfliu ó padid jo 1215 mln. Lt. ir sudar 6851 mln. Lt. Bendr j valstyb s paslaug asignavim dyd 2009 m., pagal centrin s valdffios duomenis, s lygojo santykinai didel s i-laidos bendriesiems pervedimams tarp vairi valdymo lygi (52 proc. punktai) ir asignavimai valstyb s valdffios organams, finansiniams ir nefinansiniams reikalams bei ufsienio reikalams (35,28 proc. punkt).

na s lyga –alies stabilumui ir tolygiai socialinei ekonominei pl trai imai priskiriami neproduktyvioms i–laidoms. Socialin s apsaugos asignavim dalis neproduktyviose i–laidose 2005-2010 m. vidutini–kai sudar 23,3 proc. punktus. 2005 m. j dalis tesudar 14,8 proc. (1049 mln. Lt.), tuo tarpu jau 2010 m. ji i–augo iki 25,3 proc. (2494 mln. Lt.). Tokius ry–kius poky ius s lygojo blog janti ekonomin situacija, did jantys moni bankrotai, vykstanti moni reorganizacija nukreipta darbo viet maffinim .

Tarp vis neproduktyvi i–laid asignavim poilsiui, kult rai ir religijai tenka maffiausias lyginamasis svoris, vidutini–kai 2005-2010 m. laikotarpiu 6,3 proc. Nors lyginamasis svoris pakito labai nedaug, palyginus 2010 m. (5,3 proc. nuo neproduktyvi i–laid) su 2005 m. (5,7 proc.), ta iau absoliu iu dydfliu –ios i–laidos padid jo 119 mln. Lt. Asignavim augim l m projekto šBibliotekos paflangaiō projektas, kuriuo siekiama atnaujinti vie– j bibliotek infrastrukt r . Tai strategi–kai svarbus Lietuvos informacin s visuomen s pl trai projektas. Taip pat skaitmenin s bibliotekos k rimas ir kiti poky iai. Reikia pasteb ti, kad d l Lietuvoje esan io sunkme io asignavimai –iai sri iai nuo 2009 m. maffl jo 145 mln. Lt. palyginus su 2008 m.

Remiantis 15 paveiksl iu matyti, kad produktyvios i–laidos atlieka septynias i– de–imties valstyb s funkcij , kurioms 2005-2010 m. laikotarpiu vidutini–kai skiriama 58 proc. vis biudfeto i–laid .

15 pav. Produktyvi valstybių biudfeto i–laid struktūra pagal funkcinį poflįm 2005-2010 m.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR Finans ministerijos duomenimis.

Valstybių biudfete l –os –vietimui vidutini–kai sudar apie 17 proc. punkt . Tyos l –os tiriamu laikme i padid jo apie 55,3 proc., t.y. 819 mln. Lt. Teigiamus poky ius takojo Lietuvoje kuriama finii visuomen . Toliau t siami profesinio mokymo program atnaujinimo ir pertvarkymo darbai, gerinama profesinio mokymo staig infrastrukt ra, stiprinama verslo ir mokymo staig partneryst , i–

mo, konsultavimo ir orientavimo sistemos (AIKOS) interneto
jim steb senos ir prognozavimo metodika. Siekiant dar labiau
i-pl toti suaugusi j formalaus ir neformalaus mokymosi galimybes, atnaujinta Mokymosi vis
gyvenim uftikrinimo strategija, gyvendinami ES strukt rini fond l –omis finansuojami projektai.

Valstyb s biudžeto asignavimai sveikatos apsaugai vidutini-kai sudar apie 11 proc. punkt
produktyviose i-laidose. Palyginti 2010 m. su 2005 m. matyti, kad –i i-laid strukt ra pakito nuo 3,3
proc. iki 15,6 proc. Poky ius –ioje srityje s lygojo sveikatos apsaugos reforma, kurios vienas i–
pagrindini element yra asmens ir visuomen s sveikatos prieffi ros sistemos restrukt rizacija,
atnaujinant sveikatos prieffi ros staig tinkl ir optimizuojant teikiam sveikatos prieffi ros paslaug
apimt ir strukt r atsifvelgiant gyventoj sveikatos prieffi ros poreikius. Diegiama e-sveikatos
sistema ó sveikatos prieffi ros grandffi informacini technologij sistem , sudaran i galimybes teikti
naujas ir paflangias sveikatos prieffi ros paslaugas, visuma. Absoliu iu dydffliu finansavimas –iai sri iai
i-augo 2027 mln. Lt. Lietuvos gyventoj sveikatos gerinimas ir tinkamos sveikatos prieffi ros
uftikrinimas yra svarbi –alies ekonominio augimo s lyga.

Stiprinant vie– j saugum ir visuomen s apsaug buvo tobulinami vie–ojo saugumo geb jimai
atlikti pavestus ufdavinius, pl tota institucij s veika su kitomis valstyb s bei savivaldybi
institucijomis, nevalstybin mis organizacijomis ir gyventojais, taip pat pl totas ir tarptautinis
bendradarbiavimas. 2005-2010 m. i-laidos –iai sri iai vidutini-kai buvo apie 13,2 proc. Palyginus 2010
m. su 2005 m. asignavimai padid jo apie 1,5 karto, t.y. 600 mln. Lt.

Kra-to apsaugos ind lis i-ry-k ja gyvendinant Lietuvos gynybos politik ir rengiant kariuomen ,
geban i kartu su s junginink mis uftikrinti –alies suverenum , teritorijos vientisum , prisidedant prie
saugumo uftikrinimo –alies viduje, taip pat regiono bei pasaulinio stabilumo. Vidutini-kai asignavimai
valstyb s biudžete –iai funkcijai sudar 10,5 proc. punkt . Palyginti 2010 m. su 2005 m. pastebimas
santykinau nedid lis –i asignavim augimas apie 1 proc., t.y. 9 mln. Lt. I-laid pokyt l m gynybos
reforma, orientuota kariuomen s strukt ros pertvarkym ir karini paj gum parengim nacionalinei
gynybai, taip pat parengim kartu su s jungininki paj gomis dalyvauti kolektyvin s gynybos ir kitose
tarptautin se operacijose bei misijose.

Valstyb s biudžeto asignavimai aplinkos apsaugai vidutini-kai sudar apie 5,3 proc. Tiriamu
laikotarpiu –ios srities i-laidos padid jo 3,8 karto, t.y. 783 mln. Lt. Daug d mesio buvo skiriama
centralizuotoms vandens tiekimo sistemoms renovuoti, panaudojant ES Sanglaudos fondo l –as, tikslu
pasiekti ES reikalavimus vandentvarkos srityje. Atlikta reforma teisin s baz s, kad pagerinti aplinkos
oro kokyb ir maffinti i-metam atmosfer ter–al kiek . Taip pat sprendffliami energijos efektyvumo

nam modernizavimo programos gyvendinim . D mesys atliek
k r –avimo. Tė ir kiti pokyiai aplinkos apsaugos srityje buvo
modernios ekonomikos erdv , i-laikyti stabili aplink . Tod l,
nat ralu kad aplinkos apsaugos finansavimas padid jo.

Ypatingas d mesys tarp valstyb s biudfeto asignavim yra skiriamas ekonomikos sri iai. Tai patvirtina vidutinis asignavim dydis 2005-2010 m., kuris siekia net 42,7 proc. vis produktyvi biudfeto asignavim . Nors absoliu iu dydfliu per tiriam laikotarp asignavimai –iai sri iai padid jo 2661 mln. Lt., ta iau strukt roje lyginamoji dalis sumafl jo nuo 45,5 proc. iki 42,2 proc. d l padid jusios lyginamosios dalies kit asignavim . Daugiausiai asignavim pagal institucijas gauna flem s kio ministerija. Visas l –as ji skiria su ekonomika susijusioms programoms gyvendinti. flem s kis ir maisto pramon Lietuvoje sukuria beveik de–imtadal bendrosios prid tin s vert s. Be to flem s kis aktyviai i–naudoja Europos S jungos fond finansavimo galimybes. Kitas stambus ekonomikai skirt asignavim valdytojas yra kio ministerija, o taip pat yra svarbi susisiekimo ministerija. Pagal COFOG klasifikatori , vidutini–kai centrin s valdflios i–laidose ekonomikai, daugiausiai tenka transportui (48,6 proc.), kiek maffiau tenka flem s kiui, mi–kininkystei, prekybai bei medflioklei (34,5 proc.). Reikia pasteb ti, kad d l pasaulyje prasid jusi ekonomini neramum , susijusi su globalia finans krize, i–laidos ekonomikai 2010 m. palyginus su 2009 m. absoliu iu dydfliu sumafl jo 129 mln. Lt. Analogi–ka situacija vyko su dauguma produktyvi asignavim valstyb s biudfete.

Kaip jau buvo min ta anks iau, 2008 m. Latvijos produktyvios i–laidos sudar 60,7 proc., tuo tarpu Estijoje ó 57,6 proc., o Lietuvoje tesiek 53,4 proc. Taigi, Latvijoje produktyvioms i–laidoms buvo skiriama daugiau l – . Remiantis teorija, produktyvios i–laidos skatina ekonomin augim . Ta iau vertinus realius ekonominio augimo tempus, susidaro visi–kai kitoks vaizdas (flr. 12 lentel).

12 lentel

Baltijos šalių ekonomikos augimo tempai 2005-2010 m.

Valstybė\Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Estija	9.4	10.6	6.9	-5.1	-13.9	3.1
Latvija	10.6	12.2	10	-4.2	-18	-0.3
Lietuva	7.8	7.8	9.8	2.9	-14.7	1.3

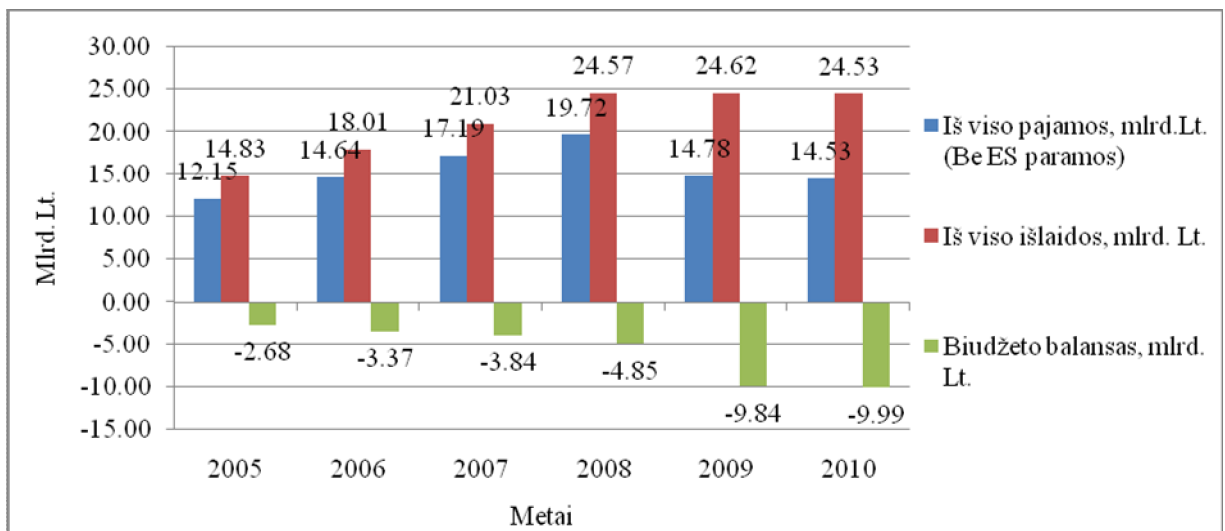
Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Eurostato duomenimis.

Kaip matyti i– 12 lentel s 2009 m. vis trij Baltijos –ali ekonominio augimo tempai buvo neigiami. Latvijoje realaus ekonominis augimo tempas buvo pats pras iausias (-14,7 proc.). Pana–i situacija i–silaik ir 2010 m., kai Lietuvos (1,3 proc.) ir Estijos (3,1 proc.) augimo tempai jau buvo

buvo vis dar neigiamas (-0,3 proc.). Taigi, nors Latvija daugiau asignavimų, tačiau realūs ekonominio augimo tempai ne patys geriausi. Reikia pastebėti, kad neufitenka didelio dėmesio produktyvioms išlaidoms, labai svarbus momentas tampa išlaidų valdymo kokybė.

2.3 Lietuvos valstybės biudžeto deficitas ir skola 2005-2010 metais.

Ekonominio augimo metais, Europos Komisijos rekomendacijose, buvo nurodoma, kad Lietuvoje esant tokioms palankioms ekonominio augimo sąlygoms, būtina stengtis maffinti valstybės išlaidas ir siekti subalansuoto, o ilginiui ir perviršinio biudžeto. Tačiau, valstybei surenkant vis daugiau pajamų, buvo didinamos išlaidos, kurios trukdė pasiekti subalansuoto biudžeto (fr. 16 paveiksl. 1). Pavyzdžiui, 2006 m. viduryje paaiškėjo, kad surinkta 195,3 mln. litų pertekliaus, vyriausybė nusprendė šperskirstyti biudžeto išlaidas ir jas padidinti 523 mln. litu. Tai aiškiai rodo, kad maffinti arba palikti esamas išlaidas tampa politinės valios.

16 pav. Lietuvos valstybės biudžeto pajamų, išlaidų ir balanso pokyčiai 2005-2010 m., mlrd. Lt.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Eurostato duomenimis.

2005-2010 m. Lietuvos valstybės biudžetas pasiflymavo nuolat augančiu deficitu (fr. 16 paveiksl. 1). Per tiriamą laikotarpį valstybės biudžeto deficitas padidėjo net 271,4 proc. punktais, t.y. 7,31 mlrd. Lt. Dėl 2007 m. viduryje prasidėjusio ūkio sektorių augimo lėtėjimo, kuris 2008 m. pabaigoje peraugo nuosmukį, 2009 m. pastebimas ryškus biudžeto deficito augimas (padidėjo 102 proc. palyginus su 2008 metais). Tai yra natūralus dalykas, kadangi biudžeto deficito dydį takuoja ekonomikos konjunktūros cikliniai svyravimai: deficitas didėja nuosmukio ir mafflėjimo

taigi, kad iki 2008 m. Lietuvoje buvo spartus ekonomikos augimas, scenarijui, t.y. buvo formuojami deficitiniai biudžetai.

Vertinant vis trys Baltijos šalies deficit pokyčius, iš 13 lentelės matyti, kad 2009 m. Latvijos deficitas sudarė 10,2 proc., kuris labai panašus Lietuvos deficito situacijai – 9,2 proc. Palyginus su 2005 m. šalies deficitai padidėjo atitinkamai 9,8 proc. ir 8,7 proc. Esant tokiems santykinai dideliems deficitams, Latvija ir Lietuva nevykdė Maastrichto sutarties nurodymų – deficitas negali būti didesnis kaip 3 proc. nuo BVP. Tuo tarpu Estijos deficitas tesiekė tik 1,7 proc. tokį palyginus maži deficitai, o Lietuvoje formuojami pertekliniai biudžetai iki 2008 m. bei kaupiamas rezervas, kad pasirodytų sunkmečiu.

13 lentelė

Baltijos šalių biudžetų deficitų pokyčiai 2005-2010 m.

Šalis/Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Estija, proc. nuo BVP	1.6	2.4	2.5	-2.8	-1.7	0.1
Latvija, proc. nuo BVP	-0.4	-0.5	-0.3	-4.2	-9.7	-7.7
Lietuva, proc. nuo BVP	-0.5	-0.4	-1.0	-3.3	-9.5	-7.1

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Eurostato duomenimis.

Vertinant globaliai, dėl pasaulinės ekonomikos krizės stipriai išaugo vis pasaulio valstybių skolinimosi poreikis deficitui finansuoti. Kaip jau minėjau, kai kurios valstybės ekonomikos augimo laikotarpiu buvo sukaupusios išteklių rezervas, tad jais bent iš dalies galėjo kompensuoti ekonomikos sunkmečiu – t.y. biudžetui ir nesiskolinti, arba skolintis mažiau. Tačiau, Lietuvoje augimo laikotarpiu toks rezervas nebuvo sukaupytas, todėl mes, turintys skolintis, kad finansuoti biudžeto deficitą bei graffinti (refinansuoti) ankstesnes skolas. 2010 m. palyginti su 2005 m., skolinimosi poreikis didėjo 184.4 proc. punktais, t.y. apie 2,84 karto (žr. 14 lentelę).

14 lentelė

Lietuvos Vyriausybės skolinimosi poreikis 2005-2010 m. mlrd. Lt.

Rodiklis/Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010 m. palyginti su 2005 m., proc.
Skolinimosi poreikis	4.5	4.6	3.9	3.1	13.81	12.8	284.4

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis

2008 m. pabaigoje Lietuvos valstybės skola buvo 15,6 proc. BVP. Buvo numatyta, kad 2009 metų pabaigoje ji sudarys apie 30 proc. nuo BVP, o 2010 metų pabaigoje ji sieks apie 40 proc. BVP. Nderėtų pamiršti kokia skola būtų, jei pradėdant 2009 metų biudžeto projekto paruošimą 2008 metų

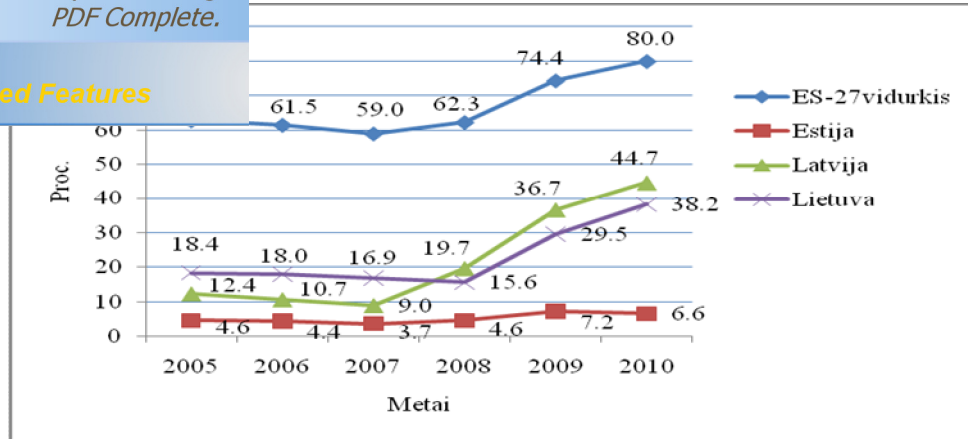

deficit , o tuo pačiu ir skolinimosi poreikį mažinančių priemonių .
Šio Seimo priimtos biudžeto konsolidavimo priemonės (išlaid
mažinimo ir pajamų didinimo sprendimai) sudarė daugiau nei 8 proc. BVP arba daugiau nei 7,5 mlrd.
lit . Jei įnebus, jau 2010 metų pabaigoje valstybės skola būtų siekusi daugiau nei 40 proc. BVP.
Rengiant 2010 metų valstybės išsodros biudžetus deficitai sumažinti daugiau nei 3 mlrd. litu (2
mlrd. nacionaliniame biudžete ir 1,2 mlrd. išsodros biudžete). Be šių priemonių deficitai skaičiai būtų
dvigubai, o jau kit metų pabaigoje valstybės skola būtų galėjusi viršyti 50 proc. BVP.

Dalis priemonių, kurių Lietuvos Vyriausybė imasi, siekdama mažinti biudžeto deficitą, buvo
numatytos kaip laikinos, nes planuota per tą laiką atlikti struktūrines reformas virose susijusiose
srityse. Sisteminė išlaidų profiliai ir struktūrinių reformų padėti užtikrinti, kad biudžeto lėšos būtų
naudojamos kuo optimaliau ir racionaliau, kad išmokos ir paslaugos pirmiausia pasiektų tuos, kuriems
yra labiausiai reikalingos. Reikšmingas pokytis valstybės biudžeto deficito valdyme numatytas 2011 m.
biudžeto projekte – tvirtinti biudžeto mažinimą, nesurenkant planuotą pajamų . Kiekvienam žmogui
suprantamas ir natūralus principas – sumažinti algas išleisti mažiau, viešajame sektoriuje iki išol
negaliojo. Iki išol, biudžeto išlaidos nepriklausydavo nuo ekonominių realijų – biudžeto pajamos galėjo
sumažinti kad ir perpus, o viešasis sektorius ir toliau galėjo išleisti, kiek buvo suplanavęs. statymo
projekte numatyti apribojimai, dėl asignavimų valdytojų teisės priimti sprendimus, leis biudžeto
deficitui šneisipstie, jeigu nesurenkamos planuotos pajamos.

Lietuvoje paplitusi deficito finansavimo priemonė yra skolinimasis. Tai patvirtina ir 14 lentelėje
pateikti duomenys apie Lietuvos skolinimosi poreikio augimą 2005-2010 m. nuo 4,5 mlrd. Lt. iki 12,8
mlrd. Lt., t.y. padidėjo 284,4 proc. punktais.

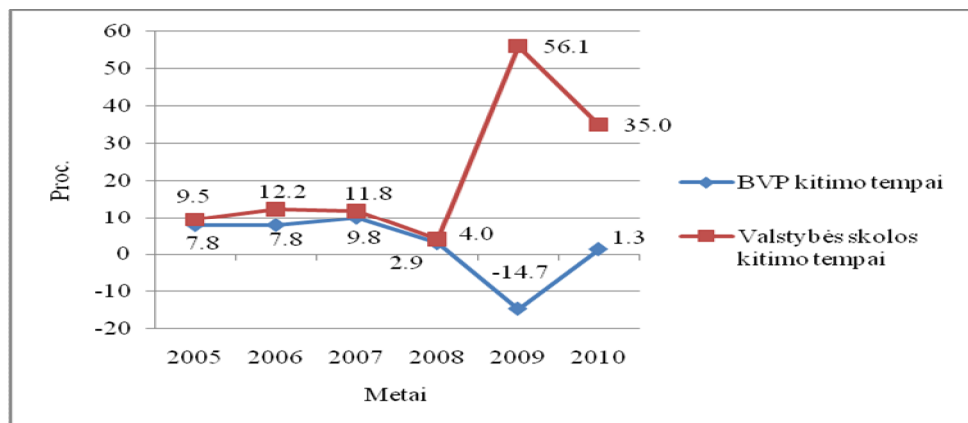
Europos Sąjungos statistikos agentūros Eurostat duomenimis 2010 m. Lietuva priskirta prie
mažiausiai valdžios sektoriaus skolos ir bendro vidaus produkto (BVP) santykiu turinti šalis (fr. 12
pried.). Mažiausias valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis buvo Estijoje (6,6 proc.), Bulgarijoje
(16,2 proc.) ir Liuksemburge (18,4 proc.). Lietuvoje šis rodiklis – 38,2 proc. Nors Lietuvos skolos ir
BVP santykis yra pakankamai žemas, tačiau per labai trumpą laikotarpį Lietuva prikaupė labai didelę
skolą . Kadangi, visos trys Baltijos valstybės tais pačiais metais pradėjo kaupti skolą nuo minimalaus
skolos lygio, tad Lietuvos skolos dydis (proc. nuo BVP) prasmingiausia yra lyginti su Estija ir Latvija
(fr. 17 paveikslas 1).

17 pav. ES ir Baltijos –ali valstybės skolos proc. nuo BVP pokyčiai 2005-2010 m.
 ūltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Eurostato duomenimis.

I– 17 paveikslilio matyti, kad 2005-2010 m. laikotarpiu vis trijų Baltijos valstybių skolos (proc. nuo BVP) rodiklis buvo daug kartų mažesnis nei ES –ali vidurkis. Tarp Baltijos –ali iki 2008 m. didžiausias skolos (proc. nuo BVP) rodiklis buvo Lietuvoje. Tačiau, jau 2008 m. ir 2009 m. Lietuvos špranoko Latvija. Estijoje situacija tiriamu 2005-2010 m. laikotarpiu buvo maždaug pastovi. D l 2008 m. prasidėjusios pasaulinės finansinės krizės, kuri palietė vis Europą, 2009 m. ir 2010 m. vyko labai staigus valstybės skolos dydžio padidėjimas ne tik Lietuvoje ir Latvijoje, bet ir kitose ES –alyse naršė. Tačiau, dėl ankščiau minėtų priežasčių Estijoje skolos dydžio augimas buvo santykinai nedidelis palyginus su kitomis –alimis.

Lietuvoje 2005-2010 m. laikotarpiu didžiausias valstybės skolos (proc. nuo BVP) augimas pastebimas 2009 m., t.y. 56 proc. (fr. 18 paveikslilio).

18 pav. Lietuvos valstybės skolos ir BVP kitimo tempai 2005-2010 m., proc.
 ūltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Eurostato ir LR Finansų ministerijos duomenimis.

sudar 38,7 proc. Skolos did jįm 1 m i–aug s valdflios sektoriaus biudfletu pajamoms. Nors, skolos dydis yra mafesnis negu Vyriausyb s nutarimu nustatytas limitas (Mastrichto kriterijus ó 60 proc. BVP), ta iau toks spartus prad jo kelti gr sm –alies makroekonominiam stabilumui. Svarbu pamin ti, kad Lietuvos valstyb s skolos dalis yra panaudojama neefektyvioms investicijoms, t.y. neskatina ekonominio augimo. Pagal Lietuvos 2009 m. Konvergencijos program numatyta, kad didffiausia dalis skolinimosi poreikio artimiausiais metais sudarys paskol graflinimas ir biudfletu deficito finansavimas. Vadinasi Lietuvoje i–liks tendencija, kad tik labai maffa dalis skolint 1 – bus naudojamos efektyvioms investicijoms.

Daugelis pasaulio valstybi skolinim si laiko nei–vengiamu ir netgi teigiamu rei–kiniu, kuris skatina –alies kio pl tr , apr pinant kio finansines sistemas b tinomis l –omis. Ta iau tai yra rizikinga, kadangi tai gali tapti na–ta –alies ekonomikai. Reikia pasteb ti, kad pinigų pasiskolinti nuosmukio laikais, prie–ingai nei pakilimo yra daug brangiau. Tad, norint sunkiais laikais i–leisti daugiau, net ir manant, kad tai b t naud ekonomikai, tai tampa tiesiog labai brangu. Lygiai taip pat kaip ir mon ms bei vadovams. Galb t ir nor t si daugiau pasiskolinti, kai yra sunkiau, bet problema ta, kad norin i skolinti yra maffiau, tod l paskolos tampa daug brangesn s.

Kiekvienas supranta, kad skolinimasis joki problem nei–sprendffia, o tik nukelia finansinius biudfletu sipareigojimus ateit . Politikams teks arba maffinti i–laidas, kurios –iuo metu ir taip buvo apkarpytos 2010 m., arba spr sti k daryti su mokesiais: maffinti, tikintis surinkti daugiau, arba kaip visada didinti mokesius ir ffi r ti kas gausis. Taigi, valstyb s skola turi tiesiogin ry– su mokesi na–ta ir su ekonominiu augimu. Mokesi didinimas, siekiant subalansuoti biudflet , slopina flmoni ekonomin gali , skatina –e– lin ekonomik ir to pasekm b t ekonominis ōmerd jimasö. Tuo tarpu maffiau pasiskolinusi valstyb , kaip Estija, gal s maffinti mokesius ir taip didinti savo konkurencingum .

Tikslingiausia yra siekti cikli–kai subalansuoto valstyb s biudfletu. TŲ koncepcija rei–kia, kad ekonomikos pakilimo laikais b tinas biudfletu perteklius, kuris b t kaupiamas ir panaudojamas ekonomikos nuosmukio laikais. Tokiu b du b t i–vengtas biudfletu deficitas, kuris gula ant mokesi mok toj pe i bei skatina infliacij , be to, taip atsirast galimyb skatinti ekonomik maffinant mokesius.

BIUDŽETO SUBALANSUOTUMO GERINIMO KRYPTYS

Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features

Subalansuotas ne tik tikr j to biudžeto prasme, bet ir labai svarbu j subalansuoti cikli-kai. Tiriamu 2005-2010 m. laikotarpiu Lietuvos valstyb s biudžetas pasižym jo nuolatinu deficitu. Apskritai –i tendencija pastebima nuo pat nepriklausomyb s atgavimo laik . Remiantis cikli-kai subalansuoto valstyb s biudžeto teorija, ekonominio nuosmukio laikotarpiu valstyb tur t maffinti mokes ius ir naikinti lengvatas bei didinti i-laidas siekiant paskatinti ekonomin augim , o did jant ekonominiam augimui did ja ir valstyb s pajamos. Tuo tarpu, spartaus ekonominio augimo laikotarpiu, siekiant apsaugoti ekonomik nuo perkaitimo, tur t b ti maffinamos valstyb s biudžeto i-laidos ir didinami mokes iai. Taip pat labai svarbu formuoti vyriausyb s rezerv , kuris b t panaudojamas neigiamiems ekonominio ciklo padariniams likviduoti, skatinti ekonomin augim . Taciau, Lietuvoje buvo nuolatinis biudžeto deficitas, t.y. skatinan ioji biudžeto politika, kuri nuolatos buvo dengiama valstybei skolinantis tiek vidaus, tiek i-or s rinkose. Be to, nebuvo formuojamas vyriausyb s rezervas.

Lietuvos kaimynin s –alies Estijos vykdoma valstyb s biudžeto politika buvo racialesn , pagr sta ekonomikos ciklo teorija. Estija sukaup rezerv , kur v liau panaudojo ekonominio nuosmukio laikme iu. Tokiu b du –alis gal jo finansuoti valstyb s i-laidas, esant sunkme iu sumafl jusioms plaukoms biudžet , i- vyriausyb s rezervo, o ne skolinantis, tikslu paskatinti ekonomin augim .

Reikia pasteb ti, kad tiek Europos komisijos rekomendacijose, tiek atskiri specialistai rekomendavo Lietuvai formuoti rezerv , taciau –alis to nepadar . Tam tikros l –os buvo Vyriausyb s rezerve, t.y. 2007-2008 m. ó 40 mln. Lt., taciau, tai santykinai nedidel s l –os. Keis iausiai yra tai, kad Vyriausyb s rezervo fondo l –os buvo skiriamos tokiems renginiams kaip moter groffio konkursas ōMrs Universeō. Tuo renginio i-laidoms i-dalies padengti buvo atseik ta net 63 t kst. Lt. Pagirtina yra tai, kad 2010 m. buvo prad ti statym pakeitimai, kurie ateityje apsaugos nuo rezervo l – –vaistymo pavyzdffli (fr. 15 lentel).

15 lentel

Rezervo lėšų iššvaistymo pavyzdžiai 2010 m.

Suma (tūkst. Lt.)	Skirta suma	Panaudota ne pagal paskirtį
63	Stichini nelaimi ir katastrof padariniams likviduoti bei kitoms svarbioms reikm ms.	Konkursui ōMisis Visata 2010 (ōMrs Universe 2010) organizuoti.
30	Stichini nelaimi ir katastrof padariniams likviduoti bei kitoms svarbioms reikm ms.	Jaunimo pilieti-kumo ir patrioti-kumo ugdymo projektas ōMisija Sibirasō.

^TMltinis: sudaryta remiantis LR Finans ministerijos duomenimis.

darbo lėšų iššvaistymo pavyzdžiai 2010 m.

Suma (tūkst. Lt.)	Skirta suma	Panaudota ne pagal paskirtį
170	Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimties metų paminėti.	Lietuvos nacionaliniam radijui ir televizijai organizavimo ir transliavimo išlaidoms padengti.
360,6	Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimties metų paminėti.	J.K. Patamsio skulptūrai kompozicijai išdėlioti pastatyti ir aplinkai Nepriklausomybės aikštėje sutvarkyti.
70	Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimties metų paminėti.	Skulptūrai „Kėliai“ pastatyti.
200	Motinos dienos progos surengto koncerto išlaidoms padengti.	Viešajai staigai „Kėliai“ grupė.

Šaltinis: sudaryta remiantis LR Finansų ministerijos duomenimis.

Lietuvoje, esant sunkmečiui, sudarant 2009 m. biudžetą buvo nuspręsta padidinti mokesčius, nuo sausio buvo pakeisti visi trys svarbiausi mokesčiai. Gyventojų pajamų mokestis sumažintas nuo 24 iki 21 proc., pelno mokestis buvo didinamas nuo 15 iki 20 proc., o pridurtinis vertės mokestis buvo didinamas nuo 18 iki 19 proc., vėliau iki 21 proc. Siekiant subalansuoti biudžetą buvo naikinamos PVM lengvatos. Taip pat buvo keliami ir degalų, alkoholinių gėrimų ir cigarečių akcizai, kurie viršijo ES nustatytus minimumus. Dauguma pajamų mokesčių lengvatų taip pat buvo panaikintos.

Greta didinamieji mokesčiai buvo nuspręsta mažinti biudžeto išlaidas, siekiant pagerinti biudžeto balansą. Išlaidų mažinimui buvo sudaryta speciali Saulio lydfilio komisija. Kriziniu laikotarpiu mažinant biudžeto pajamoms buvo svarstoma palaipsniui mažinti išlaidas dar daugiau.

Esant tokiai politikai buvo sukurta papildoma finansinė našta, privertusi verslininkus ir taip išgyvenančius ne geriausius laikus, mažinančius išlaidas, atsisakyti investicijų, darbuotojų, o kai kas net pasitraukė iš šalies. Kadangi, tuo metu, kai kuriems verslams tai buvo vienintelė galimybė išgyventi.

Galima teigti, kad ekonominio nuosmukio metu, kuomet visi šio subjektai ypač jautriai reaguoja į pajamų pasikeitimą, mokesčių naštos didinimas dar labiau skatina šio subjektus trauktis iš šalies ekonomikos. Išaugę mokesčiai yra perkelti galutiniam vartotojui, firmoms pradeda riboti savo išlaidas, mažėja prekės apyvartumas, didėja biudžeto deficitas, yra šarpoms išlaidoms, mažėja firmų perkamoji galia, atsiranda pagrindas sigyti prekes iš šalies rinkoje, taip pat dirbti oficialiai neapskaitomos ekonomikos rinkoje. Norint pasiekti mažiau oficialiai neapskaitomos ekonomikos dydį šalyje, visų pirma reikia maksimaliai diversifikuoti mokesčių naštas – alies gyventojams bei šio subjektams.

Remiantis F. Schneideriu ir P. Laurasu mokesčių dydis turi didžiausią taką – lineiškai ekonomikai. Pavyzdžiui, kuo didesnis skirtumas tarp legalios darbo vietos kainos ir pajamų šrankas,

...aliai. Tačiau, dažnai net ir reikalingas tiesioginis mokesčių našumas maffinant našumui labai svarbu atsivelti kitus veiksnius, tokius kaip reguliavimas, mokesčių sistemos sudėtingumas. Mokesčių ir reguliavimo maffinimas taip pat turi didelį reikšmę maffinant našumui. Tačiau –elio esama valstybės, kuriose surenkama daugiau mokesčių, taikant maffesnius tarifus. Šiuo metu mokesčių surinkimas glaudžiai yra susijęs su tuo, kaip mokesčių mokėtojai suvokia valstybės paslaugas, teikiamas už mokamus mokesčius, kokybę. Tačiau, dar vienas –elio maffinimo būdas, be mokesčių ir reguliavimo maffinimo, būtų gerinti viešųjų paslaugų kokybę.

Ypač daug diskusijų pastaruoju metu sukėlė dvi kovos su –eline ekonomika priemonės. Viena jų būtų atsiskaitymų grynaisiais ribojimas. Nors –elinėje ekonomikoje gryniesiems pinigams yra naudojami, jų naudojimo intensyvumas nebūtinai rodo didelį –elinės ekonomikos apimtį. 2010 m. Suomijos centrinio banko specialistai Kari Takala ir Matti Virenas, nagrinėdami, koks yra ryšys tarp grynųjų pinigų naudojimo ir –elinės ekonomikos Europos valstybėse, daro išvadą, kad nėra beveik jokio ryšio tarp to, kaip intensyviai –alyje naudojami gryniesiems pinigams ir koks jos –elinės ekonomikos dydis. Nėra taip, kad –alyje, kuriose –elis didelis, žmonės naudoja neproporcingai daugiau grynųjų pinigų.

Tai rodo ir atvirkštinį ryšį: apribojus ir sumažinus naudojamų grynaisiais, –elinės ekonomikos nesumažės. Tai aktualu ir Lietuvai. Juk informacijos apie stambius registruotus turto sandorius, kurie galbūt vykdomi grynaisiais –eliniais pinigais, valdžios institucijos turi ir šiandien. O vien dėl atsiskaitymo grynaisiais ribojimo –alyje veikiantieji nepuls neįtikėti pinigų bankams, prieš tai neatradę būdų kaip juos legalizuoti.

Panašiai situacija ir dėl turgavietės vedamos kasos aparatūros. Tikslas pasiekti daugiau skaidrumo būtų geras. Tik ar kasos aparatūros vedimu būtų pasiekiamas? Prekybos turgavietės jau iki šiol priverčia kontroliuojančios institucijos, kurios tikrina, ar prekiautojai turi visus reikalingus dokumentus, ar teisingai pildo apskaitos formules. Pats kasos aparato buvimas dar nebūtinai reiškia, kad pajamos bus tiksliau fiksuojamos. Tačiau, turbūt dar svarbesnis klausimas ar kovoje su –eliu turgavietės yra tinkamas taikinytis. Kaip rodo LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas, didžiausia dalis –elio (apie trečdalis) Lietuvoje pastaruoju metu yra cigarečių, alkoholio, degalų nelegalioje prekyboje.

Lietuvos –elinės ekonomikos problema artima Latvijos situacijai. Latvija kovos su –eliu planą patvirtino 2010 m. viduryje. Jame tvirtintas perėjimo iš –elinės ekonomikos į legalią išskaidrijimo principas. Šiuo metu trys grupės priemonės. Pirma, siekiama griežtesnėmis bausmėmis bei kontrolės konstitucijų stiprinimu maffinti –elinį veiklą. Antra, lengvinama legaliai veikiantis į padėtis. Šiuo metu paprastinti teisės aktai, maffinti moni administracinę našumą, maffinti darbo įgosis

s i sistem . Tre ia ó palengvinamas ši-skaidr jimasó. fimon ms ufdirbtus pinigų, neskirti baud jei mon s mokes ius susimoka v liau, nei numatyta. Tuo tarpu Lietuvoje daugiausia koncentruojamasi ties pirm ja priemoni grup e ó kontrole ir bausm mis. 2010 m. pradffioje ministro pirmininko sudaryta darbo grup pristat pasi lymus oficialiai neapskaitytai ekonomikai maffinti. 22 i–25 plane si lom priemoni nutaikytos grieftesn kontrol , reguliavim , didesn baudffiam j atsakomyb ufl –e– lin veickl . Priemoni , kurios savo esme nepakli na bausmi ufl –e– lin veickl kategorij , ó vos trys. Ai–ku tai, kad esminio proverffio –ioje srityje nepajaušta. Tod l, siekiant suvaldyti Lietuvoje –e– lin s ekonomikos mastus b t pravartu pasinaudoti Latvijos patirtimi.

Mano nuomone, –e– lin s ekonomikos masto did jimas Lietuvoje yra netinkamai valdomos mokes i sistemos pasekm . Jeigu valstyb b t cikli–kai formavusi –alies mokes ius ir i–laidas, tokiu b du sunkme iu neb t reik j didinti mokes i , kurie ir paskatino –e– lin ekonomik . Tod l, prad jus formuoti valstyb s mokes i ir i–laid politik cikli–kai, t r t savaime i–sispr sti š–e– lioó problema.

LLRI sitikinimu mokes i maffinimo poreikis yra ypa didelis ekonominio s stingio metu. Vartotojai ir verslas sunkme iu priversti taupyti. Tad, Vyriausyb turi palengvinti –i na–t vartotojams ir verslams, sumaffinant mokes ius bei pa iai imantis nemafl esni taupymo priemoni . Dar 2008 m. LLRI pristat mokes i reformos paket ir pasi l sumaffinti gyventoj pajam mokest (GPM) iki 11 proc., panaikinti pelno mokest (PM), apmokestinti tik dividendus. Taip pat pasi lyta naikinti GPM, PVM ir kit mokes i lengvatas, nedidinti PVM ir taikyti minimalius ES lestinus akcizus bei ne vesti nekilnojamo turto mokes io gyventojams. LLRI si lymai sumaffinti mokes ius daffnai vertinami kaip nerealisti–ki, teigiant, jog atsiv rusi skyl neleis tinkamai vykdyti valstyb s sipareigojim . D l toki poky i biudffetas 2009 m. b t netek s 3252 mln. Lt. Lietuvos laisvosios rinkos institutas teik pasi lym , kaip atsak tokioms sumaff jusioms plaukoms, - sumaffinti vie– sias i–laidas 4272,6 mln. Lt. Toks maffinimas b tinas, kad biudffetas b t subalansuotas, skirtingai nuo 2008 m., kuomet biudffeto deficitas buvo dengiamas skolintomis l –omis. fiinama 2008 m. pateiktas LLRI biudffeto subalansavimo pasi lymas yra tik vienas i– galim . Ta iau, mano nuomone, valstyb s pajamos i– i mokes i taip drasti–kai negali b ti maffinamos. Kadangi, mokes i maffinimas sunkme iu, kaip jau buvo min ta anks iau yra sud tingas reikalas d l santykinai didel s valstyb s skolos, kuri apsunkina tolimesn ekonomikos skatinim skolinantis. Taip pat kalb ti apie i–laid maffinim ypatingai sunkme iu n ra paprasta, nes jei norima grei iau veikti sunkmet b tina skatinti ekonomin –alies augim per valstyb s asignavimus. Sunkmetis, tai ne tas laikas kai reik t karpyti i–laidas. Ta iau,

stos ir neefektyviai formuojamos, tad būt tokias sritis reikia

Tiriamu 2005-2010 m. laikotarpiu Lietuvos kiui l t jant, siekiant subalansuoti biudžet , tur jo b ti priimti atitinkami ekonomin s politikos sprendimai, ta iau situacija buvo kitokia ir Lietuvos vyriausyb negal jo vykdyti tradicin s anticiklin s ekonomikos, kuri l t jant ekonomikos augimo tempams, rekomenduojama didinti valstyb s i-laidas, maffinti mokes ius ir taip skatinti ekonomik bei balansuoti biudžet . Tokia politika reik-t didel valstyb s biudžeto deficit , kur finansuoti, esant didelei valstyb s skolai d l nuolatini deficitini biudžet , b t labai brangu. Pal kanos, kurias reikia mok ti norint finansuoti deficit , jau yra dviflenkl s.

Tod l, Lietuva prie-ingai nei -alys kaip Anglija ar Rusija, nusprend balansuoti biudžet ir gelb tis i-recesijos didinant mokes ius bei maffinant i-laidas, taip tikintis padidinti biudžeto pajamas.

kio sunkme iu, siekiant paskatinti ekonomin augim labai svarb vaidmen vaidina valstyb s biudžeto i-laidos. Tad, valstyb 2009 ir 2010 metais siek palaikyti daugmafl pana-ias i-laidas 2008 m. lygiui. 2009 m. palyginus su 2008 m. valstyb s biudžeto asignavimai padid jo 0,18 proc., t. y. 45 mln. Lt. Tuo tarpu lyginant 2010 m. su 2009 m. asignavimai buvo sumaffinti apie 0,4 proc., t. y. 88 mln. Lt. Ta iau, valstyb tur jo vis tiek skolintis l -as, tam kad finansuoti biudžeto deficit d l reik-mingai sumaffl jusi plauk . Ta iau, santykinai nedaug sumaffinus valstyb s biudžeto i-laidas, palyginti 2010 m. su 2009 m. pastebimas ekonomikos atsigavimas, kuomet realaus BVP augimo tempas buvo 1,3 proc. Tokie sprendimai yra pagirtini, art jant prie cikli-kai subalansuoto valstyb s biudžeto.

Siekiant optimizuoti valstyb s biudžeto i-laidas ypating d mes skiriant ekonominiam augimui, svarb vaidmen atlieka asignavim produktyvumas. Palyginus Lietuvos asignavimus pagal -kriterij su Estijos ir Latvijos valstyb mis Lietuva atrod pras iausiai. 2009 m. duomenimis Lietuvos produktyvios i-laidos sudar apie 49 proc. (nuo vis biudžeto asignavim), tuo tarpu Latvija ó 54 proc., o Estija ó 52 proc. Tad, b tina optimizuoti Lietuvos biudžeto asignavim strukt r , daugiau finansuojant produktyvias sritis. Nors palyginus skirtumai tarp min t Baltijos -ali n ra jau tokie ir did li. Ta iau, palyginus Lietuvos i-laid strukt r su senbuv mis ES -alimis 2008 m., nustatyta, kad daugelio j biudžeto produktyvios i-laidos nesiekia nei 50 proc., bendroje i-laid strukt roje. Reikia pasteb ti, kad i-ES -ali senbuvi galima tik tis geresn s asignavim valdymo kokyb s.

Praktin je darbo dalyje apskai iuota, 2009 m. ir 2010 m. valstyb s i-laid dydis (proc. nuo BVP) sudar 44 proc. ir 41 proc., o BVP metinis pokytis atitinkamai buvo -15 proc. ir 1 proc. Tuo tarpu i-tyrus 2000-2010 m. laikotarp , nustatyta, kad Lietuvos atveju palankiausia ekonominiam augimui

BVP yra apie 34 proc., lydimas 8-9 proc. metiniu BVP augimu. Tačiau kaip 34 proc. ekonomikos augimas ima l t ti.

Siekiant optimizuoti valstybės biudžeto asignavimo dydį svarbus momentas yra išlaidų pagrįstumas ir efektyvumo panaudojimas. Dažnai yra sudėtinga apibrėžti programų neefektyvumą. Daugelis programų išlieka institucinio pobūdžio, jų vertinimo kriterijai per daug dėmesio skiria administracinei veiklai, dažnai pačios programos ir jos skiriamas lėšas būtinumas nėra pakankamai pagrįstas. Todėl norint atsisakyti vis nepagrįstų biudžeto išlaidų ir išvengti biudžeto lėšų išvaistymo, būtina išsiaiškinti vis egzistuojančių programų tikslus ir priemones, konkrečius išlaidų straipsnius (vertinant ir mokamos kainos pagrįstumą), vertinti jų efektyvumą ir būtinumą, ir atsisakyti tų programų ar jos dalių, ar dalies išlaidų, kurios perfloros metu vertinamos neigiamai.

Taip pat, esant ekonomikos lėtėjimui ir poreikiui taupyti, tikslinga atsisakyti dalies Valstybės investicijų. Pabrėžtina tai, kad tikslinga būtų atsisakyti ne tik kai kurių naujai planuojamų investicijų, bet ir –aldyti, kai kuriuos jau pradėtus investicinius projektus, kurių gyvendinimas nėra gyvybiškai svarbus. Deja, ne manoma tiksliai pasakyti, kokia tai būtų suma. Kadangi neišaiškios bus naujai pradedamos investicijos.

Vertinant biudžeto subalansavimo klausimus svarbi yra ir kit –ali patirtis. Pavyzdžiui, Italija yra priėmusi struktūrinio pertekliaus taisyklę, kurios tikslas yra išlaikyti perteklinį biudžetą. Tam tikslui pasiekti dedamos pastangos kasmet didinti valstybės bendrąjį produktą, teisės aktais yra tvirtintas pareigojimas valdžios institucijoms paaiškinti, kodėl buvo nukreipta nuo –ios taisyklės, kuri numato gaires, naudingas pasirenkant priemones išlaidų sumažinimui arba pajamų didinimui. Tuo tarpu Vengrija 2000 m., kad suvaldytų –alies skolos didėjimo deficitą, imsi tokias veiksmas: griežtai apribojo valstybės išlaidas, skatino privačias investicijas, sumažino mokesčius namų ūkiams. Tuo tarpu Bulgarija, kad suvaldytų skolos augimą dėl deficitinio biudžeto, nusistatė imperatyvius skolos ir bendrojo vidaus produkto santykio limitus. O Moldovos teisės aktai reglamentuoja valstybės užsienio, vidaus ir vietos skolinimosi limitus, reikalauja –i skolų pusiausvyros išlaikymo.

Siekiant cikliška subalansuoti valstybės biudžetą, ypatingą dėmesį skiriant ekonominiams augimui, mokesčių reformos turi būti vykdomos išvien su biudžeto išlaidų reformomis.

1.1. ĮVADAS IR PASIŪLYMAI

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

pradėjęs iki šiandienos valstybės biudžeto pajamų surinkimo ir jų panaudojimo tvarka labai keitėsi, kol buvo pasiekta šiandieninė moderni biudžeto forma. Šiandien valstybės biudžetas suprantamas kaip Seimo tvirtinama valstybės išlaidų ir plaukų sąmata per tam tikrą laikotarpį.

Valstybės biudžeto sandarą paprastai lemia konkrečios šalies konstitucinė sandaros forma. Yra išskiriamos dvi pagrindinės valstybės sandaros formos: federacinė valstybė (Jungtinės Amerikos Valstijos, Kanada, Šveicarija, Vokietija) ir unitarinė valstybė (Lietuva, Japonija, Prancūzija, Anglija). Valstybės biudžeto sudarymo procesas remiasi tam tikrais principais, paprastai yra nurodomi šie: realumo, vientisumo, pilnumo, viešumo. Valstybės biudžeto sudarymo ir valdymo teisinis pagrindas yra LR Konstitucija, LR biudžeto sandaros statymas, Vyriausybės patvirtinta biudžetų sudarymo ir vykdymo tvarka atitinkamam metų valstybės biudžeto finansinių rodiklių patvirtinimo statymas ir kiti biudžeto pajamų ir išlaidų finansavimą reglamentuojantys teisės aktai.

Įtirus valstybės biudžeto pajamų dinamiką nustatyta, kad valstybės biudžeto pajamos nuo 2005 iki 2008 m. didėjo. Spartus pajamų augimas siejamas su ekonominio pakilimo ciklu kuomet augo vidaus paklausa investicijos, mažėjo nedarbas, didėjo atlyginimai, augo eksportas, mokesčių mokėtojų skaičius, gerėjo mokesčių surinkimas. Nuo 2009 m. valstybės biudžeto pajamos mažėjai mažėjo vidaus paklausa, mažėjo investicijos, sulėtėjusi skolinimosi ir augančiomis palūkanomis, didėjantiais atleidimais iš darbo ir moni bankrotais. Visa tai sustiprino pasaulinį finansų krizę.

Lietuvoje didžiausi pajamų dalį apie 90 proc. formavo mokesčiai. Tuo tarpu nemokestinės pajamos sudarė apie 10 proc. punktą. Išlaidų šaliomis šalyse nemokestinės pajamos tesiekia 2-3 proc. biudžeto pajamų. Taigi, Lietuvoje tokios didelės nemokestinės biudžeto pajamos reikiama gerinti besivystančiai šaliai tarp. Apskritai, didėjantios nemokestinės pajamos reikiama kinti didinti ir firmoms perkamosios galios mažinti. Didinti mažinti vartojimas, gamyba, užimtumas, darbo užmokestis, ekonomikos apimtis, plaukos biudžet. Tad, būtina sekti išlaidų šali pavyzdžiu ir mažinti nemokestines pajamas.

Antras pagal reikšmingumą biudžeto plaukas formuojantis šaltinis yra Europos Sąjungos ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos. Tuo tarpu nemokestinės pajamos sudaro didžiausi pajamų dalį.

mokestinė pajamos šli tođ dal sudar pajamos i– keturi ni–kai 50,17 proc. nuo mokestini pajam), akcizo (20,28 proc.), pelno (13,01 proc.), gyventoj pajam (11,60 proc.) plauk . Tuo tarpu kitos mokestin s pajamos formuoja vidutini–kai apie 5 proc. mokestini plauk . Esant sunkme iui pagrindini mokes i tarifai buvo padidinti. Padidinus tarifus valstyb s biudžetas gavo papildomas l –as. Prie–ingu atveju b t buv s kur kas didesnis valstyb s biudžeto deficitas, d l sumafl jusi plauk . Toki ne prast biudžeto subalansavimo b d ekonominiu sunkme iu valstyb pasirinko d l to, kad ji negali sau daugiau leisti formuoti dideliu biudžeto deficitus, kurie Lietuvoje tradici–kai dengiami skolinantis, d l santykinai dideli s skolos ir brangaus skolinimosi. To buvo galima i–vengti, jei Lietuvos valstyb b t cikli–kai balansavusi valstyb s biudžet . Tokiu b du ekonominio pakilimo metu i–perteklini biudžet b t suformavusi vyriausyb s rezerv , kur v liau b t gal jusi panaudoti sunkme i , d l to b t galima maffinti mokes ius bei didinti i–laidas be skolinimosi poreikio.

Padid jus mokes io na–tai Lietuvoje m spar iai augti –e– lin ekonomika. Oficialiai neapskaitytos ekonomikos mastas siek vir–30 mlrd. Lt. Tad, staigus mokes i padidinimas pritrauk papildomas l –as, ta iau d l to i–augo –e– lin s ekonomikos mastas. Norint sumaffinti š–e– l ō b tina taikyti ne tik kontrol s ir baud priemones, bet ir spr sti mokes i ir reguliavim maffinimo klausimus, gerinti vie– j paslaug teikim , lengvinti legaliai veikian i subjekt pad t . Taip pat gal t b ti leista flmon ms deklaruoti š–e– lyje ō ufdirbtus pinigus, neskirti baud jei mon s mokes ius susimoka v liau, nei numatyta. Mano nuomone, jei valstyb s biudžetas b t buv s cikli–kai subalansuotas, tokiu b du neb t reik j didinti mokes ius ir neb t ekonominiu sunkme iu i–augusi –e– lin ekonomika. Tod l tikslinga siekti cikli–kai subalansuoti valstyb s biudžeto mokes i sistem ir i–laidas.

Palyginus Lietuvos mokes io na–t su kitomis ES –alimis nustatyta, kad Lietuvoje mokes i na–ta santykinai nedidel . Lietuvoje 2009 m. mokes i na–ta siek 29,8 proc. (nuo BVP), o ES-27 –ali vidurkis buvo 39,7 proc. (nuo BVP). Ta iau, didel arba mafla mokes i na–tos reik–m nepasako ar mokes ius mok ti yra sunku. Tod l, buvo apskai iuotas BVP, tenkantis vienam gyventojui. Europos S jungos –alyse BVP tenkantis vienam gyventojui 2009 m. vidutini–kai siek 23600, pagal perkamosios galios standart . Tuo tarpu Lietuvoje vienam gyventojui teko tik 12900. Taigi, BVP tenkantis vienam gyventojui buvo maflas, palyginti su kitomis ES –alimis. Tš dydis mafesnis nei Lietuvoje buvo Latvijoje (12200), Rumunijoje (10900), Bulgarijoje (10400). Pasteb tina tai, kad turtingoje valstyb je, esant ir didesnei mokes i na–tai, mokes ius mok ti lengviau, negu toje, kurioje BVP tenkan io vienam gyventojui lygis mafesnis ir mokes i na–ta mafesn .

Valstybių biudžetų išlaidų nuolatų buvo didesnis palyginti su valstybių biudžetų išlaidų ir BVP santykiu su kitomis ES valstybėmis, nustatyta, kad Lietuvoje šis rodiklis vienas mažiausių tarp Europos Sąjungos šalių. Tokiu būdu paliekama daugiau laisvės privačiai iniciatyvai ir rinkos jėgoms. Tuo tarpu šalys pasirinkusios santykinai dideles valstybių išlaidas, orientavosi ekonominiam augimui, dideliu ūkio tempu, socialiniam gerovės, verslo plėtrai, aukštomis mokslui ir technologijų plėtojimui.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad nuo tam tikro taško valstybių išlaidų tampa neįtakojama ekonomikai. Pagal Richal Rahn, siekiant užtikrinti optimalų valstybių išlaidų dydį, jos turi būti atitinkamai suderintos su bendro vidaus produkto pokyčiais. Lietuvos atveju, 2000-2010 m. duomenimis, nustatyta, kad palankiausia šalies ekonomikos augimui valstybių išlaidų procentinis dalis BVP yra apie 34 proc., lydimas 8-9 proc. metiniu BVP augimu. Nuo šios ribos didėjant biudžetų išlaidoms, ekonominis augimas lėtėja. Tuo tarpu 2009-2010 m. valstybių išlaidų dydis (proc. nuo BVP) atitinkamai sudarė 44 proc. ir 41 proc. Tokiu būdu valstybių išlaidų apimtį turi būti mažinama, ypač dėmesį skiriant nepagrįstoms ir neefektyvioms panaudojamosioms išlaidoms.

Siekiant užtikrinti ekonominį augimą, turi būti skiriamas pakankamas dėmesys ir išlaidų struktūrai, t.y. kuo daugiau produktyvioms išlaidoms. Eurostato duomenimis 2008 m. Lietuvos produktyvios išlaidos sudarė 54 proc. Tuo tarpu tarp ES valstybių produktyvios išlaidos vidutiniškai sudarė apie 45 proc. produktyvioms išlaidoms daugiau kaip 50 proc. skyrė tik Airija, Didžioji Britanija, Ispanija, tad palyginus su ES šalimis Lietuvos valstybių išlaidų struktūra pagal produktyvumą nėra tokia prasta. Tuo tarpu palyginus Lietuvai su kitomis Baltijos šalimis, nustatyta, kad Lietuva atrodo prasčiausia. Reikia pastebėti, kad neefektiva vien didelio dėmesio produktyvioms išlaidoms, būtinas ir kokybiškas jų valdymas.

2005-2010 m. Lietuvos valstybių biudžetas pasivystė į nuolatų augančių deficitų. Kuomet buvo gera ekonominė situacija, valstybei surenkant vis daugiau pajamų, buvo didinamos išlaidos, kurios trukdė siekti subalansuoto biudžeto. Dėl 2007 m. viduryje prasidėjusio ūkio sektorių augimo lėtėjimo, kuris 2008 m. pabaigoje peraugo nuosmukį, 2009 m. Lietuvos biudžeto deficitas reikšmingai išaugo. Nors Lietuva turėjo galimybes spartaus ekonomikos augimo laikmečiu pasiruošti neigiamam scenarijui, tačiau buvo formuojami deficitiniai biudžetai.

Dėl pasaulinio ekonominio krizės stipriai išaugo visų pasaulio valstybių skolinimosi poreikis deficitui finansuoti, Lietuva - ne išimtis. Lietuvos valstybių skola sparčiai auga ir kartu didėja skolų aptarnavimo išlaidos. Tokiu būdu, valstybių skolos dalis yra panaudojama neefektyvioms investicijoms, t.y. neskatina ekonominio augimo. Pagal Lietuvos 2009 m. Konvergencijos programą,

skolinimosi poreikio artimiausiais metais sudarys paskol graflinimas ir
uovoje i-likis tendencija, kad tik labai maža dalis skolinimosi l –
bus panaudojama efektyvioms investicijoms, o tai tampa na-ta –alies ekonomikai. Tod l tikslingiausia
tur ti subalansuoti valstyb s biudžet , o dar geriau ó cikli-kai subalansuoti , kuomet ekonomikos
pakilimo laikais kaupiamas biudžeto perteklius, kuris panaudojamas ekonomikos nuosmukio laikais.
Tokiu būdu būtų išvengta –elin s ekonomikos.

Remiantis atlikta teorine mokslini darb apfvalga ir praktin je dalyje atlikta analize, darbo
pradffioje i-kelt hipotez galima patvirtinti. manoma subalansuoti valstyb s biudžet , ypating d mes
skiriant ekonominiam augimui, tinkamai valdant biudžeto pajamas ir i-laidas.

LITERATŪRA

Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features

1. Beraldo, S., Mentolio, D., Turati, G. (2009). Healthy, educated and wealthy: A primer on the impact of public and private welfare expenditures on economic growth. *The Journal of Socio-Economics*. Vol. 38, no. 6. [fi r ta 2010-09-03]. Prieiga per internet : <[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database](http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6W5H4WM752311&_cdi=6571&_user=5677593&_pii=S1053535709000791&_orig=search&_coverDate=12%2F31%2F2009&_sk=999619993&view=c&wchp=dGLzVtbzSkWb&md5=74fa6288bd305626de89a7e49de96047&ie=/sdarticle.pdf.>>.
2. Bhargava, R., N. (1971). <i>The theory and working of union finance in India</i>. Chaitanya Pub. House (Allahabad).
3. Bucki nien , O., Meid nas, V., Puzinauskas, P. (2003). <i>Lietuvos finansų sistema</i>. Vilnius: Teisin s informacijos centras.
4. Bu-kevi i t , E. (2003). <i>Mokesčių sistema</i>. Kaunas: Technologija.
5. Butkevi ius, A., Bivainis, J. (2009). <i>Nacionalinio biudžeto išlaidų planavimas</i>. Monografija. Vilnius: Technika.
6. Bu-kevi i t , E. (2006). <i>Viešieji finansai</i>. Kaunas: Technologija.
7. Djurovi -Todorovi , J., Djordjevi , M. (2009). The importance of public expenditure management in modern budget systems. <i>Economics and Organization</i>. Vol. 6, no. 3, p. 287-294.
8. Drilingas, B., iburien , J., Snie ka, V. (1997). <i>Makroekonomikos pagrindai</i>. Kaunas: Technologija.
9. , ., ., (2000). <i>Финансовое право</i>. : .
10. Ehrhart, K., SchwarzóJung, S., R., Welge, H. (1996). <i>Biudžetas ir finansai</i>. Vilnius: Pradai.
11. European Commission ōEurostatö. [fi r ta 2010-10-02]. Prieiga per internet : <a href=).
12. Ferreira, J., Garcia-Del-Valle, T.M., Gomez, C. (2009). Is the composition of public expenditures converging in EMU countries. *Journal of Post Keynesian Economics*. Vol. 31, no. 3. [fi r ta 2010-09-03]. Prieiga per internet : <Internetaccess:<http://web.ebscohost.com/bsi/pdf?vid=1&hid=6&sid=ee9722f1-bf7c-4550-8dfdf1a760f5d288%40sessionmgr14>>.
13. Fölster, S., Henrekson, M. (2001). Growth effects of government expenditure and taxation in rich countries. *European Economic Review*. Vol. 45, no. 8. [fi r ta 2010-09-03]. Prieiga per internet : <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6V64-43DKRY4-7-6D&_cdi=5804&_user=5677593&_pii=S0014292100000830&_orig=search&_coverDate=08%2F31%2F>

14. Girdziuskauskas, S., Treimikienė, D., Mackevičius, R. (2009). Ekonomini svyravimų logistinė analizė. *Vadyba*. Tomas 14, nr. 2, p. 75-81.
15. Гусев, А. В., Гусев, В. В. (2003). *Налоги и экономический рост: теории и эмпирические оценки*. Москва: РИЭП. [filiacija 2010-09-03]. Prieiga per internetą: <http://www.riep.ru/works/publications/gusev_ab/gusev-monographia2003.pdf>.
16. Hyman, D. N. (1989). *Macroeconomics*. Irwin Professional.
17. Hjerpe, R., Hämäläinen, P., Kiander, J., Viren, M. (2007). Do government expenditures increase private sector productivity?: Cross-country evidence// *International Journal of Social Economics*. Vol. 34, no. 5. [filiacija 2010-10-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewPDF.jsp?contentType=Article&Filename=html/Output/Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/0060340504.pdf>>.
18. Jurgutis, V. (1938). *Finansų mokslo pagrindai*. Kaunas: Tiesos.
19. Karazijienė, I., Sabonienė, A. (2009). Valstybės skolos struktūra ir valstybės skolinimosi taktika Lietuvos ekonomikai. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 14.
20. Karazijienė, I. (2008). Valstybinio sektoriaus skolinimosi poreikio interpretavimas ir nustatymas Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 4 (13).
21. Гусев, А. В., Гусев, В. В. (2004). *Финансы*. Москва: РИЭП.
22. Гусев, А. В., Гусев, В. В. (2008). *Финансовое право России*. Москва: РИЭП. [filiacija 2010-10-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.alleng.ru/d/jur/jur396.htm>>.
23. Levi-auskaitė, K., Ruokys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
24. *Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas*. 1990 m. liepos 30 d. Nr. 24-596 [filiacija 2010-09-03]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=428>.
25. Lukoševičius, V., Stankevičius, P. (2002). *Teorinė ekonomika*. II dalis. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
26. *Lietuvos Respublikos finansų ministerija*. [filiacija 2010-09-11]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/web/finmin/home>.
27. Mitchell, D.J. (2005). The Impact of Government Spending on Economic Growth // Executive Summary Background. No. 1831. [filiacija 2010-09-11]. Prieiga per internetą: <http://www.heritage.org/research/budget/upload/bg_1831.pdf>.

29. Nara-kevi i t , V., Lak-tuti n , A. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Technologija.
30. Nara-kevi i t V., Mak-tutien , A. (2007). *Valstybės finansai*. Kaunas: Technologija.
31. Navickas, V., Ttuopyt , fi. (2000). Valstyb s skolos ir biudžeto deficito taka –alies ekonomikai. *Socialiniai mokslai*, Nr. 5 (26), p. 34-40.
32. Novo-inskien , A. (2000). *Lietuvos mokesčių sistemos analizė ir tobulinimas: daktaro disertacija*. Kaunas: Lfi U.
33. *Organisation for economic co-operation and development* (2009). The Control and Management of Government Expenditure [fi r ta 2010-10-03]. Prieiga per internet : <<http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/browseit/4287021E.PDF>>.
34. Potter, B. H., Diamond, J. (1999). *Guidelines for Public Expenditure Management*. International Monetary Fund [fi r ta 2010-11-10]. Prieiga per internet : <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/extend/guide2.htm>>.
35. Rakauskien , O., G. (2006). *Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika): monografija*. Vilnius: MRU Leidybos centras.
36. Rakauskien , O. G., Makauskien , I. (2004). Lietuvos makroekonominiai pasiekimai ir valstyb s pajam didinimo problema. *Viešojo politika ir administravimas*. Nr. 7, p. 33-42.
37. Richard, A., Tommasi, D. (2001). *Managing Public Expenditure A Reference Book for Transition Countries*. OECD.
38. Rakauskien , O. G. (2006). *Valstybės ekonominė politika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
39. Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D. (1989). *Economics*. McGraw-Hill Book Company.
40. Schick, A. (1999). *A Contemporary Approach to Public Expenditure Management*. World Bank Institute [fi r ta 2010-09-03]. Prieiga per internet : <http://www1.worldbank.org/publicsector/pe/PEM_book.pdf>.
41. Snie ka, V., iburien , J. (2005). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija.
42. Sta iokas, R., Rimas, J. (1996). *Verslininkas ir mokesčiai*. Kaunas: Spindulys.
43. Starkevi i t , M., Tabor Steven, R. (2000). *Ilgalaikis ekonomikos augimas: šaltiniai ir perspektyvos. Ekonomika. Mokslo darbai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
44. Statistikos departamentas. [fi r ta 2010-09-11]. Prieiga per internet : <http://www.stat.gov.lt/lt/>.
45. , . (2006). *Статистика государственных финансов, налогов и бюджета, денежного обращения и кредита*. : 2. ,

46. Sudersanan, C. N., Chawla, K. L., Chawla Umamedury, A. S., Rao, G. S., Kamra, S. P. (2008). *Classification of Government Expenditure*. Block-3: Budgeting and Budgetary Systems ó II [fi r ta 2010-10-11]. Prieiga per internet : <<http://www.egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/25358/1/Unit-9.pdf>>.
47. Treimikien , D., Mikalauskien , A. (2006). Lietuvos mokes i sistema ES kontekste. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Nr. 38, p. 169-182.
48. Tuopyt , fi. (2004). *Valstybės skolinimosi poveikio verslo aplinkai prognozavimas*. Kaunas: Technologija. Tomas VII, nr. 4, p. 232-236.
49. Thompson, A. C. (1996). *Macroeconomics*. Boston: Addison-Wesley publishing company.
50. Tvaronavi ien , M., Tvaronavi ius, V. (2006). Kai kurie Lietuvos ekonomikos augimo aspektai. *Verslas: teorija ir praktika*, 7 tomas, nr. 4, p. 232-236.
51. Zabarauskait , R. (2006). *Šalies ekonominio augimo bei gyventojų užimtumo įtaka skurdo mažinimui Lietuvoje*. Konferencijos „Verslas, vadyba ir studijosø2005ö medžiaga. Vilnius: Technika, p. 105 ó 115.
52. , . (1930). *Общая теория бюджета*. :

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

alansuotumo 2005-2010 m. analizė. Petras Červinskas

PRIEDAI

Pridėtinės vertės mokesčio PVM baziniai ir grandininiai kitimo tempai 2005-2010 m.

Metai	Faktinis PVM, mln. Lt.	Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Baziniu būdu	Grandininio būdu	Baziniu būdu	Grandininio būdu
2005	4842	-	-	-	-
2006	6152	127.07	127.07	27.07	27.07
2007	7824	161.60	127.18	61.60	27.18
2008	9243	190.89	118.13	90.89	18.13
2009	6799	140.42	73.56	40.42	-26.44
2010	7294	150.65	107.28	50.65	7.28

™altinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Pridėtinės vertės mokesčio padėties ir sklaidos charakteristikos 2005-2010 m.

	PVM, mln. Lt.
Didžiausia reikšmė	9243
Mžiausia Reikšmė	4842
Variacinis intervalas	4401
Vidutinis lygis	7026
Standartinis nuokrypis	1497.20
Variacijos koeficientas	0.21

™altinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Akcizų mokesčio baziniai ir grandininiai kitimo tempai 2005-2010 m.

Metai	Akcizai, mln. Lt.	Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Baziniu būdu	Grandininio būdu	Baziniu būdu	Grandininio būdu
2005	2040	-	-	-	-
2006	2374	116.39	116.39	16.39	0.16
2007	2804	137.42	118.07	37.42	0.18
2008	3354	164.41	119.63	64.41	0.20
2009	3258	159.71	97.14	59.71	-0.03
2010	3036	148.84	93.20	48.84	-0.07

Šaltinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Akcizų mokesčio padėties ir sklaidos charakteristikos 2005-2010 m.

	Akcizai, mln. Lt.
Didžiausia reikšmė	3354
Mažiausia Reikšmė	2040
Variacinis intervalas	1314
Vidutinis lygis	2811
Standartinis nuokrypis	515.87
Variacijos koeficientas	0.18

Šaltinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Pelno mokesčio baziniai ir grandininiai kitimo tempai 2005-2010 m.

Metai	Pelno mokestis, mln. Lt.	Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Baziniu būdu	Grandininio būdu	Baziniu būdu	Grandininio būdu
2005	1508	-	-	-	-
2006	1925	127.65	127.65	27.65	27.65
2007	2054	136.21	106.71	36.21	6.71
2008	2910	193.02	141.71	93.02	41.71
2009	1708	113.26	58.68	13.26	-41.32
2010	954	63.27	55.86	-36.73	-44.14

™altinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Pelno mokesčio padėties ir sklaidos charakteristikos 2005-2010 m.

	Pelno mokestis, mln. Lt.
Didžiausia reikšmė	2910
Mažiausia Reikšmė	954
Variacinis intervalas	1956
Vidutinis lygis	1843
Standartinis nuokrypis	649.80
Variacijos koeficientas	0.35

™altinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Gyventojo pajamų mokesčio baziniai ir grandininiai kitimo tempai 2005-2010 m.

Metai	Gyventojų pajamų mokestis, mln. Lt.	Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Baziniu būdu	Grandininio būdu	Baziniu būdu	Grandininio būdu
2005	1875	-	-	-	-
2006	2038	108.70	108.70	8.70	8.70
2007	1940	103.43	95.15	3.43	-4.85
2008	1714	91.43	88.39	-8.57	-11.61
2009	1043	55.62	60.833	-44.38	-39.17
2010	917	48.87	87.86	-51.13	-12.12

Šaltinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Gyventojo pajamų mokesčio padėties ir sklaidos charakteristikos 2005-2010 m.

	Gyventojų pajamų mokestis, mln. Lt.
Didžiausia reikšmė	2038
Mažiausia Reikšmė	917
Variacinis intervalas	1122
Vidutinis lygis	1588
Standartinis nuokrypis	484.35
Variacijos koeficientas	0.31

Šaltinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Kitų mokesčių pajamų baziniai ir grandininiai kitimo tempai 2005-2010 m.

Metai	Gyventojų pajamų mokestis	Didėjimo tempas, proc.		Padidėjimo tempas, proc.	
		Baziniu būdu	Grandininio būdu	Baziniu būdu	Grandininio būdu
2005	634				
2006	755	119.14	119.14	19.14	19.14
2007	1032	162.83	136.67	62.83	36.67
2008	761	120.09	73.75	20.09	-26.25
2009	457	72.19	60.12	-27.81	-39.88
2010	488	76.98	106.62	-23.02	6.62

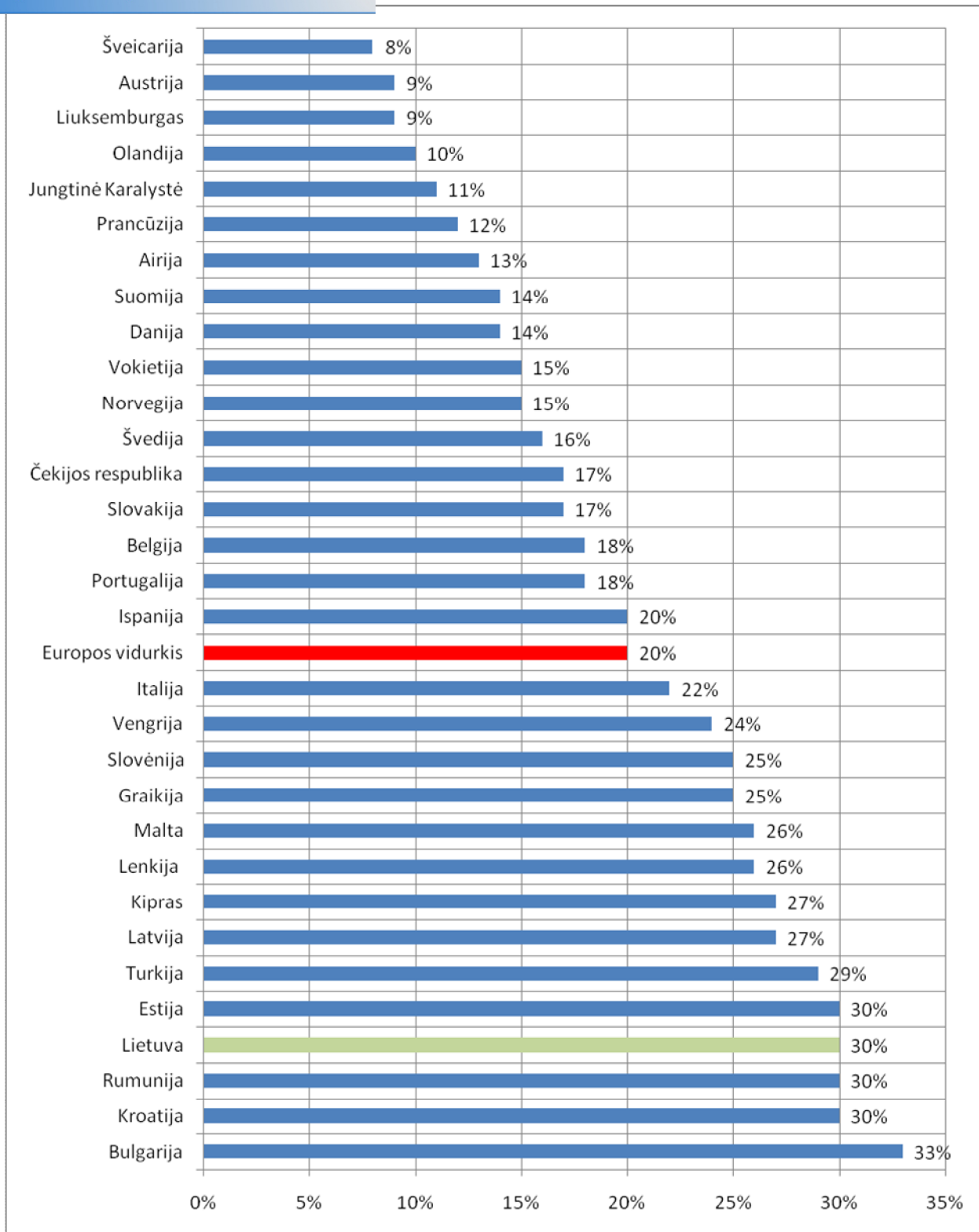
™altinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Kitų mokesčių pajamų padėties ir sklaidos charakteristikos 2005-2010 m.

	Kitos mokesčių pajamos, mln. Lt.
Didžiausia reik-m	1032
Mažiausia Reik-m	457
Variacinis ufmojis	574
Vidutinis lygis	688
Standartinis nuokrypis	211.76
Variacijos koeficientas	0.31

™altinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

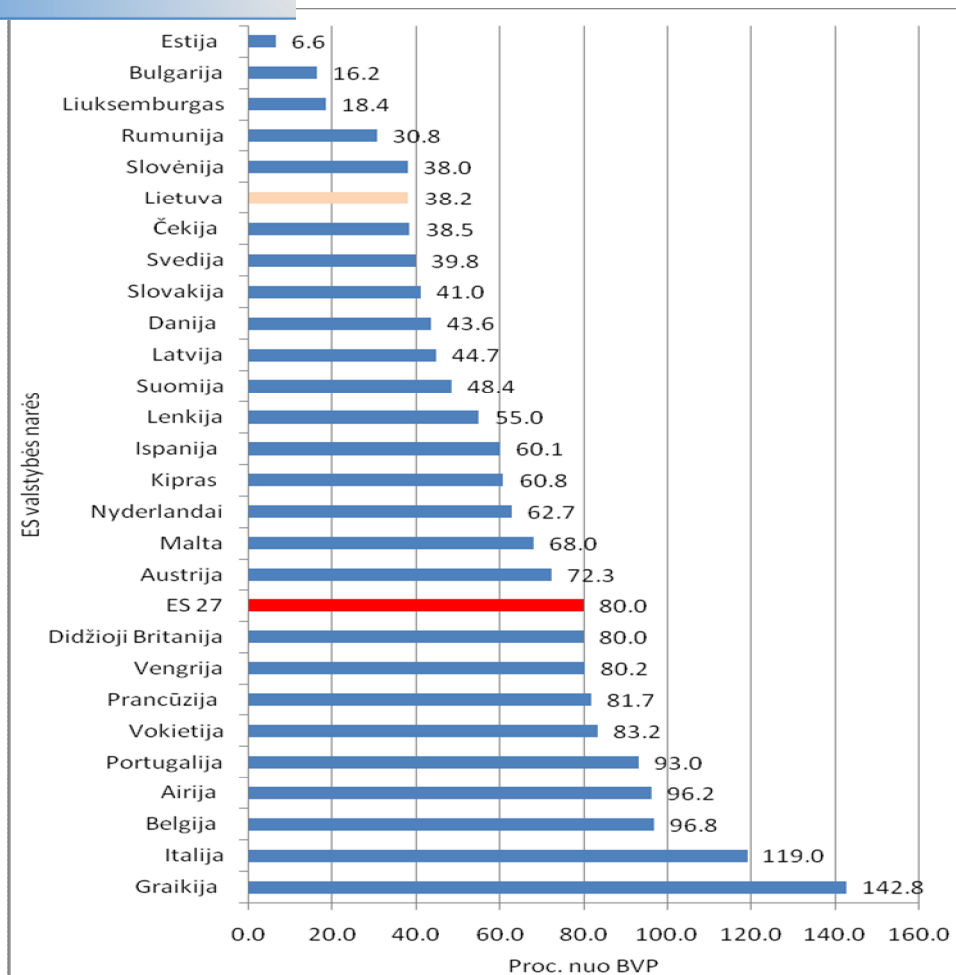
Click Here to upgrade to Unlimited Pages and Expanded Features

1 pav. ^{TM}– lin s ekonomikos dalis BVP

^{TM}altinis: sudarytas remiantis Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenimis.

2 pav. ES valstybi nari skolos santykis su BVP 2010 m., proc.

Šaltinis: sudarytas remiantis Eurostato duomenimis.

Valstybės biudžeto pajamų dinamika 2005-2010 m.

Valstybės biudžeto pajamos/Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	Tūkst. Lt.					
Mokestin s pajamos	10898462	13244536	15652872	17982213	13265005	12688688
Gyventoj pajam mokestis	1875250	2038405	1939608	1714471	1042965	916506
Pelno mokestis	1507704	1924521	2053649	2910175	1707592	953871
Socialinis mokestis		365489	481933	155165	-18235	
Prid tin s vert s mokestis	4841726	6152214	7824176	9242528	6798799	7294027
Atskaitymai nuo pajam pagal LR mi-k statym	16555	17065	23166	21361	25869	36934
Atskaitymai nuo pajam pagal LR keli prieffi ros ir pl tros programos finansavimo statym	296568					
Preki apyvartos mokestis						
Akcizai	2040094	2374429	2803595	3354023	3258161	3036491
Cukraus mokestis	5677	2193	38			
Cukraus pramon s restrukt rizavimo laikinasis mokestis			44957			
Cukraus sektoriaus mokes iai				24819	3141	4244
Loterij ir azartini lo-im mokestis	24580	21635	30388	30342	32105	28838
Transporto priemoni mokestis	48597	78461	139297	143971	100910	118699
Mokestis ufl aplinkos ter-im	28264	27567	34220	39994	35971	14843
Rinkliavos (rinkliavos ir mokes iai ufl pramon s nuosavyb s objekt registravim)	55051	59613	68859	94755	100528	102639
Tarptautin s prekybos ir sandori mokes iai	158396	182944	208986	250609	177199	181596
Kitos pajamos	1115586	1253663	1389396	1627559	1448022	1751375
Pal kanos ufl paskolas	105505	88552	72858	66954	130065	324220
Pal kanos ufl depozitus	6226	20430	31205	32690	34460	40339
Lietuvos banko likutinis pelnas	66062	63596	70896	161914	182042	363606

^{TM}ltinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Valstybės biudžeto pajamų dinamika 2005-2010 m.

Valstybės biudžeto pajamos/Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	Tūkst. Lt.					
Dividendai	135167	56903	53419	30520	44825	74715
Palėkanos ufl kapitalo naudojim	17701	16117	14449	14479		
Mokestis ufl valstybės turto naudojim patikėjimo teise					35938	31114
Mokestis ufl valstybinius gamtos išteklius	17079	16933	8248	20352	21844	18651
Naftos ir dujų išteklių mokestis	30799	35016	24273	36260	16260	23276
Pajamos ufl patalpų nuom	18861	19796	23442	26751	24112	24840
Konsulinis mokestis	34438	47771	24873	36183	35064	53100
Pajamos ufl atsitiktines paslaugas	295882	328740	350808	442536	419686	327371
mokos ufl mokslų aukštosiose mokyklose	250575	234197	274320	308610	326720	294920
fiyminis mokestis	13139	14104	17650	27958	38644	28923
Kitos pajamos	15244	13239	14851	12378	8319	9448
Pajamos iš baudų ir konfiskacijos	46571	61394	73354	72944	50069	47364
Kitos neivardintos pajamos	62337	236875	334750	337030	79974	89488
SANDORIAI SU MATERIALIUOJU IR NEMATERIALIUOJU TURTU BEI FINANSINI SĖPAREIGOJIM PRISI MIMAS	136470	144059	145494	109088	67856	93772
fiem	66325	102847	109317	80228	46290	66507
Kitas ilgalaikis materialusis turtas	10425	12227	2103	3546	1526	2950
Kitos gautinos sumos	59720	28985	34074	25314	20040	24315
Pajamų iš viso	12150518	14642258	17187762	19718860	14780883	14533835
ES	2002570	2162284	3481733	3481054		
Kita tarptautin finansin parama				993		
Europos Sąjungos ir kitos tarptautin finansin s pramos l ūos				3482047	5928053	5345199
Iš viso	14153088	16804542	20669495	23200907	20708936	19879034

Ūltinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.

Valstybės biudžeto išlaidų dinamika 2005-2010 m.

Asignavimai/Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	Tūkst. Lt.					
Bendros valstybės paslaugos	5635949	5612380	5823697	6328000	6328313	6851418
Gynyba	977673	1293580	1739493	1470115	1163559	986751
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	1218107	1416111	1590250	2015922	1709316	1818261
Ekonomika	3519508	4604993	5146516	6137081	6309411	6180734
Aplinkos apsauga	280730	473183	687830	735358	870610	1063725
Būstas ir komunalinis ūkis	700	3849	22446	41626	551812	17133
Sveikatos apsauga	261561	1172649	1323681	1632151	1903226	2288828
Poilsis, kultūra ir religija	406514	467812	591218	729680	584706	525574
Švietimas	1482478	1697610	2039965	2656833	2299588	2301957
Socialinė apsauga	1048968	1271530	2061669	2825667	2896469	2494253
Iš viso išlaidų	14832188	18013697	21026765	24572433	24617010	24528634

™Šaltinis: sudarytas remiantis LR Statistikos departamento duomenimis.